

**El campus de l'alimentació
de Torribera de 1995 a 2020**

M. Carmen Vidal Carou
Tomàs Ramos Tormo
Màrius Rubiralta Alcañiz

**El Riu Besòs: de la crisi a la
recuperació d'un espai natural**

Tomàs Carrión

**Coneixement i usos lingüístic
al Barcelonès nord**

Anna Torrijos López

**Un modelo de Ciudad
para Santa Coloma**

Josep Maria Cortés Martí

**Angel Sody de Ribas.
La prensa y la lucha para
ser ciudad**

Joan Carles Mas

GRAMENETUM

REVISTA DE SANTA COLOMA CIUTAT UNIVERSITÀRIA

núm. 4 / desembre del 2021

Sumari

_ pàg. 2
Editorial

_ pàg. 4

El Campus de l'alimentació de Torribera de 1995 a 2020. 25 anys evolucionant. Un campus temàtic a Santa Coloma de Gramenet, pioner a Catalunya i a l'estat espanyol, que reforça l'activitat universitària a l'entorn de l'alimentació

Maria Carmen Vidal Carou, Tomàs Ramos Tormo
i Màrius Rubiralta Alcañiz

_ pàg. 24

El riu Besòs. De la crisi a la recuperació d'un espai natural. Un nou referent per a la ciutat. Per un futur riu Besòs menys vulnerable i més resiliència: les solucions basades en la natura com instrument d'acció.

Tomàs Carrión

_ pàg. 38

Usos del català al Barcelonès nord, quarta edició (2018) de dades. Relació entre les llengües en aquest territori. Treball excepcional a Espanya i a la Unió Europea on no hi ha enquestes sociolingüístiques d'un abast tan remarcable.

Anna Torrijos López

_ pàg. 56

Un modelo de Ciudad para Santa Coloma. Presentación de las bases de un nuevo modelo urbano: De la tecnópolis a la ecópolis.

Josep Maria Cortés Martí

_ pàg. 66

100 años de Prensa periódica en Santa Coloma de Gramenet. El papel que a lo largo de un siglo ejerció la prensa escrita i, en especial, la fuerza reivindicativa de los vecinos y las vecinas para transformar la Santa Coloma Vella en la actual ciudad del siglo XXI.

Joan Carles Mas

GRAMENETUM

Revista científica i de divulgació del CAE, Comitè Assessor d'Estudis Santa Coloma Ciutat Universitària.
Dipòsit legal: B 19800-2021

Redacció: Joan Carles Mas, coordinador

Coordinadors del CAE: Diego Arroyo, Josep Maria Cortés, Joaquín García, Pilar López, Joan Carles Mas, Blanca Padrós, Màrius Rubiralta, Maria Carmen Vidal.

Amb la col·laboració de la Direcció de Ciutat Universitària de l'ajuntament de Santa Coloma de Gramenet - plaça de la Vila 1, Santa Coloma de Gramenet 08921

ciutatuniversitaria@gramenet.cat

www.gramenet.cat/ciutatuniversitaria

La propietat intel·lectual dels articles, així com la responsabilitat que pot inferir el seu contingut, pertanyen exclusivament i única als autors o autores que els signen. GRAMENETUM de Santa Coloma - Ciutat Universitària (SC-CU) només és el vehicle per a la publicació i difusió dels estudis, dossiers i articles cedits per al coneixement global que pretén impulsar la revista. Tot i així, el CAE es reserva el dret d'admissió d'aquells articles que no compleixin amb els criteris o amb la filosofia de Gramenetum

Editorial

Recomençar amb més força...

Fa poc més de divuit mesos que tot va canviar, quan l'autoritat sanitària va declarar la pandèmia de covid 19 i...

... primer que res volem oferir uns moments de record i memòria per les persones que han mort. Que descansin en pau. També volem fer pública una mostra de solidaritat per a tothom que d'una o altre forma ha estat o està afectat per la pandèmia.

La brutalitat dels fets i, de torna, les complicacions que l'acompanyen, van crear i mantenen entre nosaltres un nivell alt de patiment i incertesa. Tant per avui com per l'endemà del dies de després, no sabem ben bé què fer i com hi podem plantar cara de forma eficaç. Si més no, no som capaços de imaginar-nos com serà el futur i preveure els canvis i el trasbalsos de la societat. Ens mantenim en un nivell d'incertesa alt.

Pel que fa a nosaltres, també vam patir i patim, a **Santa Coloma Ciutat Universitària**, la pandèmia: uns per tenir malaltia i tots per estar afectats per les seves conseqüències: vam haver de cancel·lar les activitats, reunions, actes, contactes, debats, publicacions... tot.

Ja fa més de divuit mesos... Quan canviarà la situació...

Ara sembla que estem en un altre moment? Que encetem un moment millor?

Fins fa pocs dies encara patíem una afectació elevada de persones, principalment entre la gent jove i un col·lapse en els ambulatoris i hospitals. Tot i això, atesa l'acció favorable de la vacunació –per cert, no serem capaços d'aconseguir una vacunació massiva– i de les mesures que l'acompanyen ja hi ha canvis positius: el nombre de defuncions no creix com ho feia fins ara mateix i la pressió sobre els centres de salut és menor.

Fem una crida al coratge i a l'esperança. Ho fonamentem en la veritat dels avenços tecnològics i en la voluntat de la gran majoria de tots nosaltres. Això ens permet creure que encetem una oportunitat més tranquil·la de normalitat i que amb més força, com en moltes altres activitats, també podem recomençar la feina a **Santa Coloma Ciutat Universitària**:

Editem un nou exemplar de **Gramenetum**, és el plec dels articles de l'exemplar que estava a punt d'entrar a disseny i màquines i que fa mesos vam aturar, per mor del covid 19.

Una referència breu ens servirà per a presentar el contingut de l'exemplar:

- **25 anys de Campus Torribera de la Universitat de Barcelona...** un campus temàtic, pioner a Catalunya i a l'estat espanyol, que fa emergir l'activitat universitària a l'entorn de l'alimentació.

**Quan canviarà la situació?
Ara sembla que estem en una altra onada i que encetem un moment millor**

- **El riu Besòs, recuperació i configuració d'un nou referent per a la ciutat.**
- **Usos del català al Barcelonès nord**, relació entre llengües en aquest territori. Treball excepcional a Espanya i a la Unió Europea on no hi ha enquestes d'un abast tan important.
- **De la tecnópolis a la ecópolis**, teoria i presentació d'un nou model de ciutat per a Santa Coloma
- **100 años de Prensa periódica en Santa Coloma de Gramenet.** Diversos valors de la ciutat: voluntat de ser, canvi persones, servicios e història

Immediatament, d'aquí a poques setmanes, editarem un nou exemplar de Gramenetum, serà **Gramenetum 5**. El dedicarem a donar informació i divulgació especialitzada del covid 19 (de febrer 2020 a febrer 2021) a Santa Coloma. Informarem sobre els efectes més destacats que el primer any de pandèmia ha provocat sobre la salut. Serà unes visions del tema enfocades des de tres punts de referència: una des de l'òptica epidemiològica i de salut pública, una altra des de la visió assistencial ambulatoria i una altra, la tercera, des d'una visió assistencial hospitalària.

Finalment, com sempre, des de la **Redacció**, agraïm sincerament l'aportació desinteressada dels articulistes, la feina que hi executen els col·laboradors i els voluntaris que ens ajuden, en especial, salutem i fem ben palès el nostre reconeixement a les persones que de forma directa o per via digital participen en les activitats de **Santa Coloma Ciutat Universitària**.

El campus de l'alimentació de Torribera de 1995 a 2020.

25 Anys evolucionant

Vidal Carou, M. Carmen

Ramos Tormo, Tomàs

Rubiralta Alcañiz, Màrius

1. QUÈ SOM?

El campus de l'Alimentació de Torribera és un entorn universitari dedicat a les ciències relacionades amb els aliments, la nutrició i la gastronomia, amb ensenyaments de grau, postgrau i màster. Té també una clara dimensió de recerca i transferència, de difusió i de interacció amb el sector productiu i amb la societat en general. L'aposta de la Universitat de Barcelona de crear un campus temàtic per reforçar l'activitat universitària a l'entorn de l'alimentació va ser pionera a Catalunya i a l'estat espanyol.

Aquest campus universitari s'integra en el Recinte Torribera, propietat de la Diputació de Barcelona (DIBA). Es troba situat al nord de la ciutat de Santa Coloma de Gramenet, a la falda de la Serralada Marina i al costat de la Torre Pallaresa. El recinte té una extensió de 33 hectàrees i l'origen de les instal·lacions que l'ocupen va estar vinculat a la necessitat de millorar l'assistència de persones amb malalties mentals.

Fent una mica d'història, l'any 1917, els arquitectes Josep M. Pericàs i Rafael Masó van guanyar el concurs, promogut per la Mancomunitat de Catalunya, per a l'edificació d'una clínica d'observació i hospital pel tractament de malalties nervioses al Recinte Torribera. L'any 1926 la Diputació de Barcelona va començar les obres de remodelació de la masia que dona nom al recinte i l'octubre de 1930 es

va inaugurar amb la incorporació de 90 malalts crònics procedents d'un altre centre sanitari. Entre els anys 1935 i 1972 es van anar construint els diferents pavellons que configuren el conjunt arquitectònic actual.

L'evolució de l'atenció a la salut mental ha conduït a una diversificació en l'ús de les instal·lacions, de forma que actualment conviuen en aquest recinte, a més del campus de l'alimentació, el Centre Assistencial Emili Mira, especialitzat en salut mental i pertanyent al Parc de Salut Mar, un centre de la Universitat Nacional d'Educació a Distància (UNED), serveis de formació vinculats a l'ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, com són l'Escola d'Ecologia i Ambiental del Besòs (Ecometropoli), l'Escola de Restauració de Santa Coloma i la Vinya d'en Sabater (Grameimpuls), el Torribera complex esportiu i una oficina d'administració del Recinte de la Diputació de Barcelona.

¹ *Directora del Campus de l'Alimentació de Torribera i Vicedegana Acadèmica de l'àmbit de l'Alimentació de la Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació (2018-2019),*

² *Delegat de gerència al Campus de l'Alimentació de Torribera y Cap d'administració de projectes estratègics del Campus.*

³ *Professor del departament de Nutrició, Ciències de l'Alimentació i Gastronomia, director del Campus de l'Alimentació de Torribera (2012-2016) y Rector de la Universitat de Barcelona (2015-2018).*

2. D'ON VENIM?

La història del Campus de l'Alimentació de Torribera es remunta al novembre de 1995, data en que l'Alcalde de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, Manuela de Madre i el Rector de la Universitat de Barcelona, Antoni Caparrós signen un conveni de col·laboració per donar resposta a l'interès mutu de implantar activitats universitàries al terme municipal d'aquesta ciutat. Aquest conveni ja plantejava com objectius, entre d'altres, impartir docència a nivell superior, difondre i comunicar la ciència i la cultura, i prestar suport al desenvolupament cultural, social i econòmic de la societat i en concret d'aquesta ciutat del Barcelonès Nord. Donant continuïtat

a aquest acord, en data 16 d'octubre de 1997, la Comissió de Govern de la Diputació de Barcelona va aprovar el conveni de col·laboració amb l'Ajuntament de Santa Coloma per preservar i diversificar els usos públics del recinte Torribera, per ubicar-hi serveis diversos de naturalesa sanitària, docent i esportiva, així com una gran zona forestal integrada en el parc de la serralada de Marina.

Han passat 25 anys des d'aquests primers convenis de col·laboració entre els tres actors determinants de l'impuls inicial per la creació del Campus de l'Alimentació de Torribera, que a data d'avui continuen interaccionant, i es un bon moment per reflexionar sobre aquest projecte posant en valor els avenços assolits.

El primer fruit de la col·laboració i la primera llavor del que ara és el campus de l'alimentació va ser la instal·lació en el recinte Torribera de la **Fundació Centre d'Ensenyament Superior de Nutrició i Dietètica (CESNID)**. Aquesta Fundació privada sense ànim de lucre i de tipus docent i cultural es va constituir el 22 de Juny de 1993 i fou inscrita en el Registre de Fundacions Privades de la Generalitat de Catalunya (número 746) el 10 de desembre de 1993.

L'objectiu principal de la Fundació fou crear un centre d'educació superior per a la formació de professionals qualificats, mitjançant la posada en marxa d'un ensenyament universitari de Nutrició i Dietètica. També es proposava el foment de la formació teòrica i pràctica en matèria de nutrició aplicada i la prestació de serveis d'organització i d'assessorament en l'àmbit de l'alimentació, la nutrició i la dietètica. La iniciativa va ser de la Universitat de Barcelona, liderada per la Sra. Pilar Cervera, de l'Escola d'Infermeria de la UB, que també fou la primera directora de la Fundació. El patronat de la Fundació CESNID estava constituït, a més de per la Universitat de Barcelona i l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, per institucions i associacions públiques i privades relacionades amb la nutrició i la salut i per patronals i empreses del sector de l'alimentació.

El Centre d'Ensenyament Superior de Nutrició i Dietètica (CESNID) va iniciar la seva activitat docent en 1995 al Palau de les Hores, de la Fundació Bosch i Gimpera de la Universitat de Barcelona, i en 1997 es va traslladar al Recinte de Torribera, iniciant-se per tant en aquesta data l'activitat acadèmica de la UB a Santa Coloma de Gramenet. El títol de graduat en Dietètica i Alimentació Humana es va mantenir fins que es van crear a Espanya i a Catalunya els estudis de Nutrició Humana i Dietètica com a diplomatura universitària (Real Decret 433/98, Decret de la Generalitat de Catalunya 235/1999). Això va permetre l'extinció del títol propi i la implantació del nou títol homologat per a tot l'estat Espanyol a partir del curs 1999-2000. Aquesta diplomatura es va impartir al CESNID fins a 2006, data en que el CESNID s'integra en la UB com a centre adscrit.

El curs 2008-2009 s'inicià el procés de desadscripció del CESNID de la UB i de manera progressiva, la diplomatura va ser impartida com un ensenyament adscrit a la Facultat de Farmàcia, alhora que també es van integrar a la UB el professorat i el personal d'administració i serveis (PAS) del CESNID, un procés que va finalitzar el 2011. La Dra. Rosaura Farré va substituir el 2006 la Sra. P. Cervera en la direcció de la Fundació i del CESNID fins al 2009, any en què el CESNID, com a tal, va cessar l'activitat docent degut a la integració plena de l'ensenyament que impartia a la UB.

En aquesta primera etapa cal fer esment al paper dels delegats del Rector per la coordinació de la UB amb el CESNID. El primer va ser el Dr. Abel Marín Font, en el període de 1993 a 1996, nomenat pel Rector Josep Maria Bricall i ratificat després pel Rector Antoni Caparrós. El Dr. Josep Boatella Riera va succeir al Dr. Abel Marín en aquest càrrec, essent Delegat del Rector des del 2001 al 2005; va ser nomenat pel Rector Joan Tugores i ratificat posteriorment pel Rector Marius Rubiralta.

3. ON SOM ?

La voluntat de la Universitat de Barcelona, de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet i de la Diputació d'apostar per un campus de l'alimentació al Recinte Torribera, juntament amb canvis significatius en l'ordenació de les universitats i de les seves titulacions, van ser determinants per la segona etapa del projecte.

Els temes relacionats amb l'alimentació i les seves interrelacions amb la nutrició, la salut, la qualitat i seguretat dels aliments i la gastronomia, tenen un ressò científic i social cada cop més important i la Universitat de Barcelona aposta pel projecte, tant en la seva vessant acadèmica com de recerca. Per l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, la implantació i consolidació d'estudis universitaris en el seu terme municipal és una oportunitat per contribuir a un desenvolupament urbà equilibrat i per dinamitzar la realitat local de la ciutat.

L'acord del conveni de 16 d'octubre de 1997 entre la Comissió de Govern de la Diputació de Barcelona i l'Ajuntament de Santa Coloma ja esmentava el projecte de creació d'un Campus de l'Alimentació de Torribera, amb voluntat de desenvolupar estudis de grau, postgrau i formació continuada, acollir instituts de recerca especialitzats, serveis universitaris i equipament per a vivers d'empreses per a nous graduats. I amb aquest objectiu, Bartomeu Muñoz, alcalde de Santa Coloma de Gramenet, Manuel Royes, president de la Diputació de Barcelona i Joan Tugores, com a Rector de la Universitat de Barcelona, varen constituir l'**Oficina Promotora del Campus (OPCAT)**, com a organisme de coordinació per a treballar en el seu disseny. La OPCAT es va presentar el 17 de novembre de 2002, coincidint amb el Dia Mundial de l'Alimentació i amb la graduació dels estudiants d'aquell any del CESNID. El 4 de març d'aquest mateix any, la UB designa el Dr. Josep Boatella i la Sra. Cristina Madrenas com els seus representants a l'OPCAT.

El projecte del campus va prenent forma amb la voluntat de configurar un espai en el que poder desenvolupar plenament la vida universitària i que per tant ha de disposar d'aulari, laboratoris docents, biblioteca, serveis d'esports i residencials, així com instal·lacions per a la realització de conferències i congressos, centres de recerca, centres de transferència, de tecnologia i serveis orientats al món empresarial i en general tots els usos i serveis que requereix un campus universitari.

3.1 Els espais i les estructures

Els treballs de l'oficina Promotora i la ferma voluntat de les institucions duen finalment a la signatura d'un conveni, de data 25 d'abril de 2007 entre la Universitat i la Diputació, que sens dubte va marcar l'inici de la segona etapa del projecte del campus. Aquest conveni signat pel rector Màrius Rubiralta i el president de la Diputació Celestino Corbacho, esmentava en el pacte cinquè, un dret d'usdefruit per 75 anys a favor de la Universitat de 3 edificis per ubicar-hi el Campus de l'Alimentació de Torribera. Acords posteriors amb un paper especial del president de la Diputació Antoni Fogué (2008-2011) varen ampliar fins a 6 les edificacions que actualment s'utilitzen: edificis de la Masia, Marina, Gaudí, Verdaguer, aulari Sent Soví i Hivernacles. Un conveni de data 27 de juliol de 2007, entre la Universitat, l'Ajuntament de Santa Coloma, la Diputació de Barcelona i la Fundació Parc Científic de Barcelona, va permetre la utilització per a fins acadèmics de l'edifici Marina i la construcció a través d'aquesta Fundació d'uns Hivernacles al Campus.

En el període 2008-2011 una Comissió Gestora del Campus, encapçalada pel Dr. Claudi Mans, pren el relleu de la Comissió Promotora del Campus. És en aquest període quan, un cop restaurada la Masia, s'aborda la remodelació de la resta dels edificis que hauran de conformar el Campus de l'Alimentació. Amb aquest objectiu, el 26 de setembre de 2008 es va crear una comissió tècnica, amb representació de les tres entitats (Ajuntament, Diputació i Universitat), per tal de definir els paràmetres sota els quals la Universitat podia convocar un concurs d'idees per a l'ordenació del campus. Aproximadament un any i mig després, el 13 de maig de 2010, es presenta el pla funcional que determina els usos i necessitats dels edificis a remodelar i mig any després, el 22 de novembre de 2010, es convoca el concurs d'idees per a la reordenació arquitectònica i urbanística del recinte, que fou finalment realitzada pels arquitectes Josep Sala i Xavier Vallcorba.

En aquesta etapa de definició del futur Campus de l'Alimentació de Torribera, el Consell de Govern de la UB de 18 de febrer de 2008 va acordar convidar la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) a participar activament en el desenvolupament del projecte, proposant-li participar en el Consorci que estava previst constituir per promocionar i impulsar les activitats del campus, impartir una titulació conjunta UB-UAB de Ciència i Tecnologia dels Aliments i impulsar la creació

d'un centre tecnològic en el camp de l'alimentació que s'ubicaria al Recinte Torribera. La crisi econòmica de 2009 va provocar que aquest projecte, sense el finançament necessari, no es desenvolupés i per tant la UB va quedar com la única institució universitària responsable del desenvolupament del projecte.

La remodelació dels edificis i la seva adaptació als usos universitaris va representar una fita molt important i cal agrair a Ramón Serra en una primera etapa i posteriorment a Jordi Puig, Andrés Lezcano i Jordi Grange, arquitectes de la Universitat de Barcelona, la gran tasca realitzada, que ha permès disposar d'unes instal·lacions

adequades per desenvolupar les tasques docents i de recerca, alhora que mantenen els trets arquitectònics originals, donant al conjunt un gran caràcter i singularitat. En aquesta etapa cal fer esment i agrair també la tasca de Isabel Ferrer com a coordinadora del projecte.

En el període 2010 a 2014, sota l'impuls del Dr. Claudi Mans en els primers dos anys i del Dr. M. Rubiralta en els últims, amb la voluntat de donar a conèixer el Campus de l'Alimentació de Torribera i les seves activitats a tota la comunitat universitària i particularment a la ciutat de Santa Coloma de Gramenet, es van desenvolupar amb gran èxit de públic cinc edicions d'**Expaliments**, que es van definir com a jornades de portes obertes i de festa, amb múltiples activitats al voltant de l'alimentació, la nutrició, la salut i els aliments, en un entorn saludable d'activitat física. Es van realitzar activitats, tallers, xerrades, exposicions, jocs i activitats esportives per a tots els públics, especialitzat i no especialitzat, i per a totes les edats.

El 2014, l'Alcalde de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, Núria Parlón, **impulsa el projecte de Santa Coloma – Ciutat Universitària**, una iniciativa per donar a conèixer l'oferta d'estudis superiors que es poden cursar a la ciutat i les activitats de formació contínua i de recerca que es realitzen, amb la participació de quatre centres: la Universitat de Barcelona, la Universitat Nacional d'Educació a Distància, el Centre Assistencial Dr. Emili Mira – Parc Salut Mar i la Funda-

ció Hospital de l'Esperit Sant, hospital universitari adscrit a la UB. El novembre de 2014, es va signar un conveni entre aquestes cinc institucions per tal de formalitzar el projecte. La instal·lació de l'Escola de Restauració de Santa Coloma de la ma de Grameimpuls, la recuperació de les Vinyes de Can Sabater i l'aprofitament d'una part dels Hivernacles de la Universitat per part de l'Escola de Restauració, van obrir noves possibilitats de col·laboració entre les entitats del Recinte Torribera.

Cal recordar també la iniciativa de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet de participar i coordinar el Projecte d'Especialització i Competitivitat Territorial PECT, en el marc del RIS3-CAT, amb col·laboració d'altres ajuntaments com Badalona, Sant Adrià i Mataró, i les universitats UB (Campus de l'Alimentació de Torribera) i UAB (Campus Biomèdic de Can Ruti), el campus TECNOCAMPUS de Mataró i l'Hospital Germans Trias i Pujol amb el títol "Eix del Coneixement Besòs-Marina. Alimentació i Indústries de la Salut". El projecte es va desenvolupar entre 2013 i 2015 i va permetre difondre el model del Campus de l'Alimentació de Torribera, soci preferent del projecte, i la importància de l'alimentació i la salut al Barcelonès Nord i el Baix Maresme.

En l'àmbit universitari, una altra fita important pel desenvolupament del Campus de l'Alimentació de Torribera va tenir lloc a l'abril de 2015, quan l'equip de govern de la UB presenta un projecte de reorganització de Centres i Departaments que possibilita la creació del Departament de Nutrició, Ciències de l'Alimentació i Gastronomia amb seu al campus, així com el canvi de nom de la Facultat de Farmàcia que passa a denominar-se Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació, per reflectir més bé l'àmbit de coneixement dels ensenyaments que s'imparteixen al campus vinculats amb aquesta Facultat.

3.2. Els ensenyaments

En l'àmbit universitari, la llei Orgànica 6/2001 de Universitats (LOU), modificada per la llei orgànica 4/2007, de 12 de abril, van reformar l'estructura i el funcionament de l'educació universitària, i molt especialment el Real Decreto 1393/2007, de 29 de octubre, va modificar l'ordenació dels ensenyaments universitaris oficials per adaptar-los al procés de Bolonya i a l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES), amb graus majoritàriament de 240 crèdits ECTS i màsters de 60.

Les reformes legislatives van motivar que la diplomatura en Nutrició Humana i Dietètica (3 anys) que es venia desenvolupant al recinte de Torribera fos transformada en el curs 2010-11 en el **grau de Nutrició Humana i Dietètica** (240 ECTS, 4 anys). Igualment, en aquest mateix curs es va iniciar a Torribera el **grau de Ciència i Tecnologia dels Aliments** (240 ECTS, 4 anys), provinent de l'antiga llicenciatura de segon cicle (2 anys) que s'impartia en la Facultat de Farmàcia del campus Diagonal.

La presència de nous alumnes universitaris des de setembre de 2010 i el trasllat de professors al recinte de Torribera en 2012, procedents majoritàriament de la Facultat de Farmàcia, però també d'altres facultats de la UB (Biologia, Química, Medicina, Geografia i Història...) van significar un avenç molt important en la consolidació acadèmica del projecte. El trasllat de professors de diferents facultats de la UB reflecteix d'una banda la transversalitat de la docència i recerca a l'entorn de l'alimentació i reforça el concepte de campus interfacultatiu, que es visualitza també en la participació en els ensenyaments de professors de diferents Facultats, que si bé no estan instal·lats al campus, hi venen per a impartir matèries específiques que formen part dels plans d'estudi dels graus que s'imparteixen al campus. Així, podem destacar la participació de professorat de les Facultats de Medicina i Ciències de la Salut, Psicologia, Biologia, Química, Geografia i Història, Economia i Empresa i de l'Escola Universitària d'Hoteleria i Turisme (CETT, centre adscrit de la UB).

El model docent dels ensenyaments que s'imparteixen al campus és intensivament pràctic i això es possible en bona part gràcies als 3.460 m² de l'edifici Marina, de laboratoris docents, i també a les pràctiques externes obligatòries, que es realitzen, segons de l'ensenyament que es tracti, en hospitals, empreses, administracions, centres i laboratoris que han establert conveni amb la UB a través del centre responsable de les titulacions.

La creació del Grau en Ciències Culinàries i Gastronòmiques, que es va impartir per primer cop el curs 2014-15 va significar un nou impuls acadèmic. Aquest nou grau interuniversitari entre la UB i la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC), coordinat pel centre d'Estudis en Hoteleria i Turisme (CETT) adscrit a la UB, amb la participació de la Fundació ALICIA, i la validació inicial del xef Joan Roca, que es desenvolupa parcialment al Campus de l'Alimentació de Torribera, no només

ha augmentat les activitats acadèmiques del campus, sinó que ha ampliat de forma significativa el seu àmbit d'expertesa al incorporar la cuina i la gastronomia entre els seus objectius de docència, recerca i transferència, amb un enfocament prioritari sobre ciència i cuina, i gastronomia i salut.

La creació d'aquest grau i de la unitat **UB-Bullipèdia**, amb seu al campus, a partir d'un conveni de col·laboració signat el 23 d'octubre de 2013 pel rector de la Universitat de Barcelona, Dídac Ramírez i el xef Ferran Adrià en nom de "elBulliFundation", a més d'ampliar i diversificar l'oferta formativa del campus, va facilitar que reconeguts cuiners i xefs s'apropessin al campus de la ma del químic Pere Castells. Ferran Adrià, Albert Adrià, Carme Ruscalleda, Joan Roca, Jordi Roca, Carles Tejedor, Gastón Acurio, Jordi Cruz o Víctor Quintillà i Francesc Armengol, xefs de Santa Coloma, entre d'altres, són algunes de les moltes figures destacades que ens van visitar i col·laborar amb els projectes del campus en l'àmbit de la cuina i la gastronomia. La unitat UB-Bullipèdia, plantejada per donar recolzament acadèmic i assessorament a l'ampli projecte Bullipèdia, fou coordinada pel Professor Abel Mariné i el químic Pere Castells.

L'obertura del campus a activitats relacionades amb la gastronomia i la cuina va propiciar també la col·laboració del campus en l'organització del **III Congrés Català de la Cuina 2018-2019**, que va ser una molt bona ocasió per l'anàlisi i la reflexió sobre el què ha esdevingut la cuina catalana en els últims anys i sobre quina és la situació actual del món de la cuina a nivell professional, social, cultural i turístic. Màrius Rubiralta, com a director del III Congrés, i Pere Castells, com a promotor i director del Science & Cooking, van ser determinants en l'organització del congrés, juntament amb Pepa Aymamí, directora general de la Fundació Institut Català de la Cuina i de la Cultura Gastronòmica. La documentació dels tres congressos es troba recollida a la Biblioteca-CRAI de Torribera.

Amb l'esperit dels acords signats, l'activitat acadèmica del campus no es limita als ensenyaments de grau, sinó que s'amplia a cursos de postgrau i de màster universitari. En aquest sentit, des del curs 2012-2013 s'imparteix el **Màster interuniversitari en Seguretat Alimentària** (UB/UAB/UPF), en el que participen de forma molt destacada el Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca i Alimentació (DARP) i l'Agència Catalana de Seguretat Alimentària (ACSA) de l'Agència de Salut Pública de la Generalitat de Catalunya. Tanmateix, des del curs 2013-14 s'imparteix el **curs de postgrau en Nutrició a l'Activitat Física i l'Esport** (adscriu a la Facultat de Medicina i Ciències de la Salut; Campus de Bellvitge en col·laboració amb *Nutritional Coaching*) i el **Màster d'Alimentació, Ètica i Dret** (adscriu a la Facultat de Dret). A més d'aquests cursos que podem considerar que ja estan consolidats, l'oferta s'ha ampliat recentment amb cursos a l'entorn de la dieta mediterrània, de les ciències sensorials i de la neurogastronomia (sota la promoció del xef i neuròleg Miquel Sánchez Romera), que es troben a l'inici del seu desenvolupament.

Paral·lelament, i en l'àmbit de la divulgació educativa, cal destacar que des del 2013-14, el campus participa en la **Universitat de l'Experiència** (UdE). És tracta d'una iniciativa de la UB per posar a disposició de totes les persones a partir de 55 anys una oferta de programes universitaris integrats, estructurats en un o més anys acadèmics, en què l'estudiant pot accedir a un nivell de formació reconegut per la Universitat de Barcelona. Té una funció social i cultural i es fonamenta en quatre objectius principals: (a) Possibilitar la formació universitària i promoure la cultura en l'etapa avançada de la vida, (b) Facilitar la integració de les persones grans en el context sociocultural que representa la Universitat, (c) Afavorir la comunicació intergeneracional mitjançant els estudis universitaris, i (d) Oferir un lloc de trobada en què l'alumnat comparteixi una experiència cultural nova. Un dels programes formatius de la UdE és el d'**Alimentació i Gastronomia** i és aquest concretament el que es desenvolupa al Campus de l'Alimentació de Torribera, coordinat per la Dra. M. Carmen Vidal Carou.

També en l'àmbit de la difusió del coneixement cal fer esment a la realització, en les instal·lacions del campus de l'alimentació de Torribera, i també en altres espais de la ciutat, de diversos d'estiu, dins del marc dels Julis de la UB. Es tracta de cursos de curta durada, oberts a tothom, sobre temes d'actualitat, d'interès social i de referència des d'una perspectiva multidisciplinària i crítica.

3.3. La recerca

La docència és sens dubte un pilar fonamental de l'activitat universitària, però no es la única. La recerca i la transferència del coneixement són també activitats pròpies de la Universitat i el campus de l'Alimentació com a estructura universitària las ha de contemplar. El caràcter multidisciplinari dels grups de recerca del campus és sens dubte un dels seus valors afegits.

La majoria de la recerca del campus es realitza en els espais i laboratoris de l'edifici Gaudí (2178 m²) es majoritàriament coordinada per l'**Institut de Nutrició i Seguretat Alimentària (INSA)**, que té la seva seu al campus de l'Alimentació, on també es troba la seu de l'Observatori ODELA (Observatori de l'Alimentació). El doctorat relacionat amb la recerca duta a terme en els laboratoris o espais del campus està coordinat per l'Escola de Doctorat de la UB.

Institut de Recerca en Nutrició i Seguretat Alimentària

L'**Institut de Recerca en Nutrició i Seguretat Alimentària** de la Universitat de Barcelona (INSA-UB) és un institut propi que va néixer l'any 2005

amb l'objectiu de fer front a les demandes i les necessitats de la societat actual pel que fa a recerca, formació i prestació de serveis als sectors relacionats amb la nutrició i l'agroalimentació. Els seus investigadors són experts en diferents àmbits de la nutrició, l'anàlisi i el control dels aliments, en seguretat alimentària i en l'estudi de les repercussions socials i econòmiques de l'alimentació. Agrupa investigadors adscrits a les facultats de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació, Biologia, Química i Geografia i Història.

Els objectius principals de l'Institut són potenciar la recerca i fomentar la col·laboració entre investigadors per conformar equips multidisciplinaris; promoure la participació en programes de recerca institucionals i de l'Administració i, especialment, en projectes de recerca europeus; fomentar el desenvolupament de projectes conjunts amb empreses dels sectors i posar a disposició de l'entorn social tot el potencial de la UB en relació amb l'àmbit de l'alimentació. Les línies de recerca dels investigadors de l'INSA s'emmarquen en 4 programes de recerca:

- **Nutrició i Aliments Funcionals:** amb les àrees d'expertesa en composició i valor nutritiu dels aliments i efectes sobre el organisme
- **Seguretat Alimentària:** amb les àrees d'expertesa de Seguretat Biòtica i Seguretat Abiòtica
- **Innovació Analítica i Tecnològica:** amb les àrees d'expertesa en autenticació i control de frau, desenvolupament de tècniques d'anàlisi químic, desenvolupament de tècniques d'anàlisi biològic, desenvolupament de tècniques d'anàlisi sensorial, optimització de processos i millora de la qualitat dels aliments i valorització de subproductes
- **Hàbits i conductes alimentàries:** amb l'àrea d'expertesa en influència de la dieta i l'activitat física en la salut de la població

També es fa recerca puntera al campus en l'àmbit de la **biologia i la gastronomia computacional** per, mitjançant l'anàlisi d'un gran volum de dades (big data), aconseguir una eina de suport a estudis gastronòmics i ajudar a la creativitat culinària. Un exemple del recorregut que pot tenir aquesta nova àrea de recerca es pot visualitzar en el desenvolupament del projecte Appetit, que es desenvolupa al campus amb el recolzament de Telefònica. En aquest projecte s'analitzaran més de 100.000 receptes provinents de llibres de gastronomia, receptaris, pàgines web, blogs i altres fonts per tal de generar una gran base de dades de ingredients agrupats en diferents categories. L'aplicació ha de servir per trobar ingredients afins i compatibles que han de permetre als cuiners accelerar el seu procés creatiu.

L'Observatori de l'Alimentació ODELA és un grup de recerca consolidat vinculat al Departament d'Antropologia Social de la Universitat de Barcelona interessat en la gestió del coneixement sobre l'alimentació i la salut.

L'objectiu general de l'ODELA és observar, descriure, explicar i interpretar la variabilitat i l'evolució dels hàbits i els comportaments alimentaris per aconseguir una millor comprensió dels mateixos. I això, des d'un enfocament crític que analitzi els aspectes relacionats amb la salut, l'impacte sobre les societats productores, i les conseqüències dels actuals hàbits de consum alimentari en els ecosistemes.

La transferència dels resultats de la recerca del campus es vehicula mitjançant la Fundació Bosch i Gimpera, que és una entitat impulsada per la UB per la promoció i la

gestió de la transferència del coneixement i de la tecnologia desenvolupada pels investigadors a la societat i als sectors productius.

3.4. La internacionalització

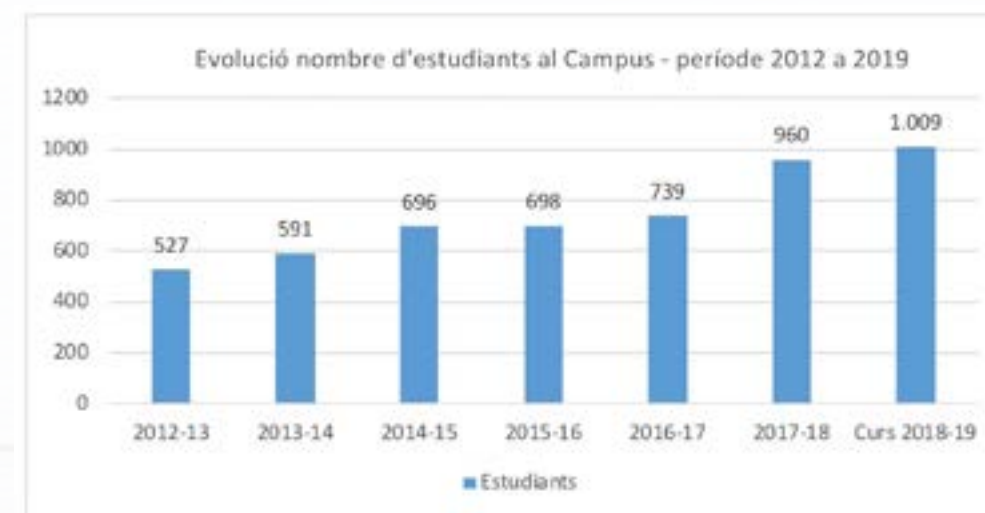
L'any 2017 s'incorpora al Campus de l'Alimentació de Torribera **el Torribera Mediterranean Center (TMC)**, fruit de l'acord signat pel Rector de la UB, el Dr. Joan Elies i el provost Mark Erickson de The Culinary Institut of America (CIA). Entre els seus objectius es troba conservar les pautes de la dieta mediterrània i avançar en la seva adopció, centrant-se en la connexió entre recerca capdavantera en alimentació i nutrició, millor coneixement culinari, innovació en els sectors alimentari i agrari, i estratègies transnacionals entre múltiples sectors de la societat. Tot i que la dieta mediterrània es considerada Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO, actualment no existeix cap altre centre acadèmic dedicat a la conservació i la consolidació de la dieta mediterrània. Coordinen la política científica del TMC, a nivell de la UB, el Dr. Ramón Estruch (president del consell científic del centre) i la Dra. Rosa Lamuela, directora de l'INSA-UB.

TORRIBERA MEDITERRANEAN CENTER

El Campus de l'Alimentació de Torribera és també la seu proposada per **l'Observatori del Science & Cooking Barcelona**, per acord entre la UB, la Universitat de Parma i l'Ajuntament de Barcelona i Pere Castells. En aquest context, cal destacar l'organització de la primera edició del *Science and Cooking World Congress Barcelona 2019* que es va realitzar del 4 al 6 de març de 2019 a l'Aula Magna de l'edifici Històric de la Universitat de Barcelona. L'objectiu d'aquest congrés, que es planteja amb una periodicitat anual, va ser aplicar el coneixement científic a la pràctica culinària, utilitzar la ciència com a mitjà per la innovació culinària, utilitzar la pràctica culinària com a eina didàctica per a explicar la ciència i utilitzar la cuina com a medi d'innovació científica.

3.5. L'Evolució del personal al campus

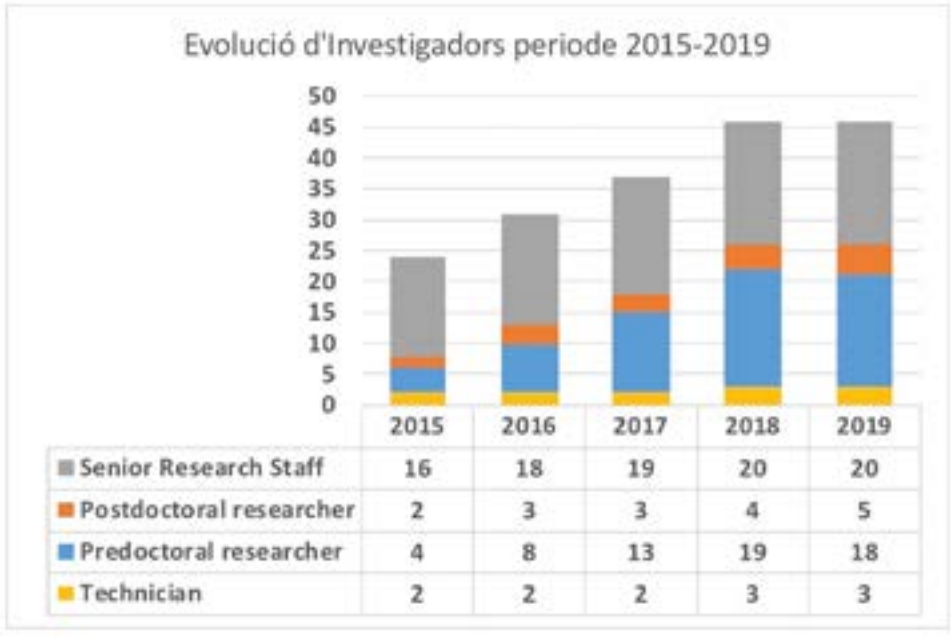
El conjunt creixent de les activitats acadèmiques al campus es veu reflectit en l'increment del nombre d'**estudiants**, que en el curs acadèmic 2012-2013 era de 527, i en el curs 2018-2019 va ser de 1.009. A la figura 1 es pot visualitzar l'evolució creixent del nombre d'estudiants en els darrers anys, contemplant tant alumnes de grau com de postgrau i màster.

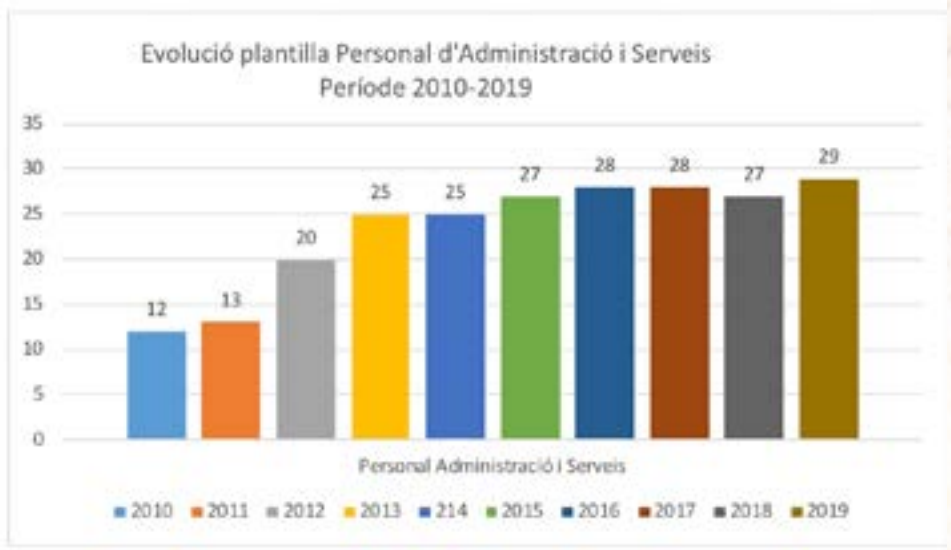
L'evolució del nombre de **professors** ubicats al campus no ha crescut en paral·lel. Així es pot veure en la figura 2 que en els últims 7 anys (2012-2019) el nombre de professors s'ha reduït, tot i el trasllat en aquest període de nous professors al campus provinents de la Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació del campus Diagonal. Les raons d'aquest decrement són diverses, des de jubilacions de professors que no s'han reposat, el retorn de professors als Departaments d'origen al no crear-se en el campus places de professorat per a ells i també alguns professors que degut a trobar-se amb contractes precaris han optat per abandonar la Universitat i treballar en altres entorns. És una necessitat urgent incrementar el nombre de professors al campus per millorar la *ratio* professor/alumnes i millorar en conseqüència l'atenció personalitzada a l'alumnat i de retruc la formació rebuda.

Ben diferent és l'evolució del nombre d'**investigadors** que estan realitzant la recerca en l'edifici Gaudí del campus de l'alimentació. Com es pot apreciar en la figura 3, el nombre d'investigadors sèniors s'ha mantingut constant en els últims anys, però ha augmentat significativament el nombre d'investigadors predoctorals, és a dir d'estudiants de doctorat que estan realitzant la seva Tesi Doctoral en el campus. Aquesta és una molt bona dada i representen una cantera per poder disposar en un futur proper de professors especialitzats en ciències dels aliments, nutrició i gastronomia. Val a dir que en aquest recompte no s'han inclòs els estudiants de grau i màster que realitzen tasques de recerca experimental en el marc d'assignatures com el Treball Dirigít, el Treball Final de Grau (TFG) o el Treball Final de Màster (TFM).

El creixement en el nombre d'estudiants de grau, postgrau i doctorat ha anat acompanyat, com no podia ser d'una altra manera, per l'increment del Personal d'Administració i Serveis (Figura 4). Cal dir però que aquest es un altre punt a millorar, ja que l'increment ha estat baix i no cobreix amb satisfacció les necessitats derivades de l'increment d'alumnes, especialment de Doctorat. L'existència de diverses edificacions per realitzar la docència i la recerca suposa una necessitat afegida de personal que no existeix en els centres que desenvolupen tota la seva activitat en un únic edifici.

3.6. Les Inversions

El creixement del campus en els últims anys, tant en termes d'alumnes com de investigadors, professors i personal d'administració i serveis, ha estat possible per tot un conjunt d'inversions pressupostàries per fer front als reptes d'aquest creixement. El finançament de les inversions fins ara realitzades tenen procedència diversa, però provenen, bàsicament, de tres vies: conveni amb la Diputació de 2007, dotació de la UB a l'Administració i Direcció del Campus (incloent fons FEDER), i la dotació de la UB destinada al manteniment general del Recinte Torribera.

La inversió més destacada és la provinent de la signatura, a l'abril de 2007, del conveni entre la Universitat i la Diputació, que comportava una inversió de 12 milions d'euros per destinar a la millora de les infraestructures existents i a la construcció dels nous edificis que es considerin necessaris per la docència, la recerca i la transferència de coneixement i de tecnologia.

Altres fonts d'inversió varen ser l'acord amb La Caixa, les aportacions que la Universitat ha fet via Pla d'Inversions Universitàries, les subvencions aconseguides via Ajuts a Parcs i també per la via de préstecs i del mecenatge, especialment de Flores Valles i DO Alella. En total s'han invertit aproximadament 20 milions d'euros en la remodelació dels edificis i la seva adaptació a les noves funcions d'aules, laboratoris i altres equipaments per la docència i la recerca. En aquesta quantitat hi ha inclosa la despesa prevista per a les dues noves construccions que en breu hi ha previst que s'iniciïn les obres: la Planta Tecnològica i Gastronòmica i el nou Edifici d'Aulari (Fase 1).

A més de les inversions en la remodelació dels edificis, per tal de mantenir el campus en funcionament hi ha tot un conjunt de despeses a les que la Universitat ha de fer front. Pel manteniment general del Recinte Torribera, la Comissió del Recinte, en la que hi estan presents membres de totes les institucions estudiant, va aprovar que el pressupost anual de manteniment es repartiria percentualment entre les institucions en funció de la superfície construïda de cadascuna d'elles. A la Universitat li pertoca un 23,4% sobre el total. Així doncs, en els darrers deu anys, i tenint en compte que anualment el pressupost total de manteniment (seguretat, neteja, jardineria i il·luminació exterior) és de l'ordre d'1.100.000 d'euros, la Universitat hi ha destinat uns 2.600.000 euros.

El finançament de les despeses del campus per part de la UB s'ha d'estendre també als salaris del personal que treballa en el campus. No farem la quantificació d'aquesta inversió, però a ningú se li escapa que significa una partida pressupostària molt significativa.

Cal destacar i agrair la tasca feta a les persones que van liderar el desenvolupament del projecte en aquesta segona

etapa. En primer lloc, el Dr. Claudi Mans, nomenat l'any 2009 pel Rector Dídac Ramírez com, per primer cop, Delegat del Rector pel Campus de l'Alimentació de Torribera. En l'etapa de 2009 a 2012, el campus va ser dirigit per una **Comissió Gestora**, nomenada pel Rector Ramírez el 20 de desembre de 2010. Estava presidida pel Dr. C. Mans, i en formaven part la Dra. M. Carmen Vidal, el Dr. Miquel Moretó, la Dra. Susana Buxaderas i la Sra. Anna Juárez com a Administradora. En aquesta etapa es van remodelar edificis, s'implanten els nous graus al Campus i s'inicien les tasques per traslladar els primers professors i investigadors des de les seves diverses facultats d'origen. L'any 2012 el Rector Dr. Ramírez va nomenar al Dr. Rubiralta delegat del Rector amb la funció de direcció del Campus de l'Alimentació de Torribera, a Tomàs Ramos com administrador en una primera fase i després com a responsable del projecte nomenat pel gerent de la Universitat i a Joaquim Luque com Administrador del Campus. El Dr. Boatella nomenat primer pel Dr. Ramírez i després pel Rector Joan Elias, va succeir al Dr. Rubiralta com a delegat del Rector per a la direcció del campus des del 2016 al 2017, data de la seva jubilació. El període 2012-2017 ha estat sens dubte el període de consolidació del campus, en el que es va culminar el trasllat dels professors i investigadors, amb ensenyaments de grau i postgrau amb normal funcionament i amb activitats de recerca i transferència en ple creixement. Tanmateix es van dinamitzar de forma molt notable les activitats del campus, promovent-se múltiples col·laboracions i projectes en l'àmbit de la docència, la recerca i la transferència, tant amb el sector agroalimentari com amb les administracions públiques i entitats socials. Cal agrair també la labor de tot el professorat i del personal d'administració i serveis que amb les seves tasques dia rere dia han fet possible el desenvolupament del campus. Si nos fos per ells, el campus no hagués evolucionat de projecte a realitat.

Amb motiu de la jubilació del Dr. Boatella, i per acord del Rector i del Degà de la Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació, va assumir la direcció del campus, en funcions, la Dra. M. Carmen Vidal, en la seva condició de vicedegana acadèmica de l'àmbit de l'alimentació de l'esmentada Facultat. Aquesta situació es manté fins el 19 de desembre del 2019, en què es nomena Directora del Campus de l'Alimentació de Torribera pel Rector Joan Elias.

4. On anem?

L'aprovació formal, per part del Consell de Govern de la UB, del Campus de l'Alimentació de Torribera, el passat 6 de novembre del 2019, posa el punt de partida per a una nova etapa en el desenvolupament del Campus, en la que es materialitzaran construccions previstes des de fa temps i que permetran ampliar i millorar les activitats actuals de docència i recerca i acollir-ne de noves. **El Campus de l'Alimentació de Torribera és ja formalment un dels sis campus en que la Universitat ha descentralitzat les seves instal·lacions i ensenyaments.** Es un model de campus interfacultatiu, tot i què afecta majoritàriament a la Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació, en el que es concentren activitats de docència, recerca i transferència en l'àmbit de la nutrició, les ciències dels aliments i la gastronomia.

Tal com s'indica en el document de creació de 2019, el Campus de l'Alimentació de Torribera es una estructura organitzativa transversal per dirigir i coordinar les activitats de recerca, transferència, innovació, així com potenciar les aliances estratègiques amb institucions, universitats, administracions i empreses nacionals i estrangeres que permetin esdevenir un referent en l'àmbit de la nutrició, l'alimentació i la gastronomia. Són també responsabilitat del campus les tasques de gestió i coordinació dels serveis del campus i el manteniment de les infraestructures, equipament i instal·lacions, així com planificar les necessitats urbanístiques i proposar la planificació estratègica, que desenvoluparà en coordinació amb els òrgans de govern de la Universitat.

El mateix dia que la UB va formalitzar la creació del campus de l'alimentació de Torribera de la Universitat de Barcelona, s'aprovà també el seu reglament de regim intern, establint les seves competències, òrgans de govern i normes de funcionament. D'acord amb aquest reglament, el Campus de l'Alimentació de Torribera tindrà un **Consell Assessor del Campus**, integrat per empreses i institucions, públiques i privades, relacionades amb la nutrició, les ciències de l'alimentació i la gastronomia, amb les funcions de:

- promoure la participació del Campus de l'Alimentació de Torribera en la societat, així com la col·laboració de la societat en les activitats del campus,
- potenciar les relacions amb les empreses, institucions públiques i privades, des de la vessant acadèmica i de recerca,
- potenciar i difondre les activitats que es desenvolupen al Campus de l'Alimentació de Torribera,

El campus entra doncs en una nova etapa, marcada per aquest reconeixement i per l'assoliment dels objectius acordats en el conveni entre la UB i la Diputació de Barcelona al 2007. Aquest nou moment ha de venir també acompanyat de noves fites per tal que, com s'estableix en el document de creació del campus per la UB, aquest esdevingui un referent en la recerca, transferència, innovació en l'àmbit de la nutrició, l'alimentació i la gastronomia.

Alguns dels projectes més rellevants i de immediat futur tenen a veure amb la construcció de la Planta Tecnològica i Gastronòmica i del nou Aulari (Fase 1). Al llarg del mes de febrer d'enguany, i després de un llarg període de gestació, sortiran finalment a concurs les obres d'aquestes dues noves edificacions. En el plànol del Recinte (Figura 5), els edificis en color blau són els que la Universitat ja té en funcionament, i els destacats en color vermellós són els que s'aniran posant en marxa, alguns a curt termini.

La **Planta Tecnològica i Gastronòmica**, que en el plànol s'identifica amb el número 9, es una infraestructura complementària a les instal·lacions docents i de recerca ja existents als edificis Marina, La Masia i Gaudí. És necessària ja que els ensenyaments de Ciència i Tecnologia dels Aliments i de Ciències Culinàries i Gastronòmiques no disposen avui d'uns espais òptims específicament destinats a docència, recerca, transferència i innovació tecnològica i gastronòmica. Es tracta d'una edificació d'uns 900 m², distribuïts en dues plantes un soterrani tècnic, que s'ubicarà en la parcel·la que hi ha al costat dels Hivernacles. La figura 6 mostra una imatge virtual de com serà la nova planta i de la seva localització al costat dels hivernacles.

A la planta baixa hi ha prevista la construcció d'una Cuina amb tot un seguit de serveis complementaris i un gran espai per la recerca, la transferència i la relació amb les empreses. A la planta primera es construirà una planta tecnològica multi-producte, destinada a la investigació i desenvolupament de productes i processos. Aquesta planta disposarà de diferents

sales independents però interconnectades per la preparació de productes, el seu tractament culinari i/o industrial i el seu emmagatzematge i conservació en diferents condicions. També en aquesta planta hi ha prevista la construcció d'un laboratori químic i microbiològic pel control analític dels productes elaborats en la planta i per estudis de durabilitat o vida útil.

El **nou Aulari**, identificat en el plànol amb el número 6, serà una edificació d'uns 3.500 m² que s'aixecarà a la parcel·la més propera a l'entrada del Recinte a la riera de can Calvet. Actualment al campus hi ha aules a 4 edificis (Marina, La Masia, Verdaguer i aulari Sent Soví) la qual cosa implica una gran dispersió dels espais docents, amb les dificultats afegides que comporta.

La nova edificació disposarà de 3 plantes i un soterrani tècnic, en les que hi haurà un total de 16 aules (12 de docència i 4 d'informàtica), més una sala de graus, una sala polivalent i diversos espais per a tutories, seminaris i treballs en grup. La necessitat del nou aulari és ja d'extrema urgència, per l'increment del nombre d'alumnes que demanda noves aules però també per la necessitat d'ampliar els laboratoris docents en espais que actualment estan destinats a aules. La figura 7 mostra una imatge virtual provisional de com serà el nou aulari.

La **Clínica Universitària de Dietètica i Nutrició**, identificada en el plànol amb el número 11, es encara un projecte en fase de formulació i disseny. Es planteja com un model mixt en el que es conjugaran activitats assistencial i de docència, aplicant eines docents innovadores. En una primera ronda de contactes, hi ha la possi-

bilitat d'ubicar aquesta clínica en un espai de la planta baixa del Centre Assistencial Emili Mira del mateix Recinte Torribera. La justificació de la conveniència de disposar d'aquesta infraestructura al campus es doble, per una part la voluntat de millorar la formació dels alumnes del grau de Nutrició Humana i Dietètica i dels ensenyaments de post-grau i màster que es desenvolupen i dels que es podrien implantar en el futur dins d'aquest àmbit. I també la necessitat de donar assistència dietètica nutricional de qualitat i a un preu reduït a tota la comunitat de persones que conviuen en les diferents entitats del recinte Torribera, al professorat i personal d'administració i serveis de tota la Universitat de Barcelona i a la ciutadania de Santa Coloma de Gramenet, en primera instància.

És una realitat prou coneguda que actualment les persones viuen més anys però no sempre amb bones condicions de salut. La prevalença de malalties cròniques ha anat creixent en paral·lel amb l'increment en la longevitat de la població. Les malalties cardiovasculars i el càncer són actualment les principals causes de morbiditat i mortalitat a tot el món i Espanya i Catalunya no en són una excepció. L'obesitat, la diabetis, la hipercolesterolèmia i la hipertensió arterial, entre d'altres, són factors promotores molt significatius d'aquestes malalties multifactorials, i l'estil de vida, els hàbits saludables d'alimentació i de activitat física són fonamentals per a reduir la seva incidència. Les malalties neurodegeneratives, l'osteoporosi, les al·lèrgies i intoleràncies alimentàries són també problemes de salut molt prevalents a les anomenades societats desenvolupades. Es un fet també ja molt contrastat que dins d'aquestes societats hi ha una gran disparitat social en la prevalença de totes aquestes malalties, essent més gran en els sectors més desfavorits socioeconòmicament. Aquesta dada, socialment injusta, és també una justificació per la instal·lació d'aquesta clínica a la ciutat de Santa Coloma de Gramenet.

La clínica dietètica nutricional de la Universitat de Barcelona serà un espai dedicat a l'atenció personalitzada per a promoure canvis permanents en els hàbits alimentaris i d'activitat física, ja sigui com a coadjuvants del tractament de les patologies relacionades o com un espai on la població diana pot rebre informació i formació adequada, rigorosa i amb l'aval del coneixement científic, per millorar el seu estil de vida i disminuir per tant el risc de patir les esmentades malalties, amb un gran impacte, també ben reconegut, en la reducció del cost sanitari associat al tractament de les malalties.

En la perspectiva acadèmica, la clínica serà un lloc per materialitzar eines d'innovació docent mitjançant activitats d'aprenentatge-servei i també comptarà amb l'equipament necessari per portar a terme pràctiques de simulació que, sense

dubte, ajudaran als nostres alumnes a adquirir competències pròpies i especialitzades de la seva futura professió. Serà igualment un espai de suport per portar a terme treballs de recerca en l'àmbit de la nutrició i la dietètica.

En l'àmbit de **la docència** dels ensenyaments que es desenvolupen al campus i que estan adscrits a la Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació, cal esmentar una altra fita destacable al novembre de 2019, amb la creació per part de la Facultat del **Consell Acadèmic de Ciències de l'Alimentació**, per garantir la màxima autonomia acadèmica i de gestió dels ensenyaments relacionats amb la nutrició, les ciències dels aliments i la gastronomia, que s'imparteixen a la Universitat de Barcelona. En estreta col·laboració amb aquest consell acadèmic, dirigit pel vicedegà de la Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació, Dr. Pedro Marrero, cal estudiar la possibilitat d'implantar nous ensenyaments al Campus de l'Alimentació de Torribera. En aquest sentit, s'han iniciat les primeres passes per valorar la viabilitat d'ampliar l'expertesa del campus en el primer esglaó de la cadena alimentària, en la agroalimentació, incorporant els valors de l'ecologia i la sostenibilitat. També s'han de valorar iniciatives en l'especialització de postgrau en tecnologies bio-sostenibles i en ciència i cuina. El nou aulari, la planta tecnològica i gastronòmica i els hivernacles, així com un reforç en la plantilla de professorat són elements claus per assolir aquesta ampliació i diversificació de l'oferta acadèmica del campus. També és indefugible, després de 10 anys de desenvolupament una revisió acurada dels plans d'estudis dels ensenyaments per tal d'actualitzar-los i adaptar-los a les noves realitats científiques i professionals i també a les noves infraestructures acadèmiques del campus.

L'àmbit de **la recerca** requereix també d'actuacions estratègiques. Com s'ha visualitzat en la figura 3, juntament amb el nombre d'alumnes, el col·lectiu que més ha crescut en els últims anys és el de joves investigadors, de forma que comença a ser urgent ampliar l'espai de recerca del campus. Aquest es sens dubte un gran repte de futur que caldrà abordar properament amb la implicació de totes les institucions que en el seu moment han promogut la creació del campus: UB, DIBA i l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet. És l'hora de renovar els convenis que foren la base per la creació del campus, per tal de contemplar les noves necessitats d'edificis i infraestructures. Cal recordar en aquest sentit que ja en 2015 es va aprovar una modificació del "Pla General Metropolità del Recinte Torribera" per possibilitar a la Universitat incrementar el seu sostre constructiu al Recinte Torribera a 40.000 m² i permetre així que el Campus de l'Alimentació de Torribera segueixi creixent i evolucionant. Disposar de més espais de recerca no tan sols permetrà donar cabuda a més investigadors en les línies de recerca actuals, sinó que ha de ser un atractiu per incorporar nous grups de recerca que es traslladin al campus i així ampliar i enriquir la seva expertesa investigadora. Cal també en un futur proper aprofundir les relacions amb d'altres centres de recerca, especialment dels que estan a l'entorn territorial del campus i estudiar i apostar per projectes de recerca conjunts.

La **projecció i internacionalització** del campus ja s'ha iniciat amb diverses accions emmarcades en la Xarxa de Campus d'Excel·lència Internacional (CEI) amb activitat agroalimentària, que té la seva seu operativa en l'edifici de la Masia del Campus de l'Alimentació de Torribera, que es gestiona a través de la Fundació Triptolemos, i de la qual és director del consell de gestió el Dr. Marius Rubiralta. Destaquen entre les funcions d'aquesta xarxa el desenvolupament de dinàmiques d'internacionalització i la promoció d'agregacions estratègiques entre universitats i altres institucions ubicades en els diferents campus amb l'objectiu de crear ecosistemes de coneixement que afavoreixin l'ocupació, la cohesió social i el desenvolupament econòmic territorial.

El *Torribera Mediterranean Center* també contribueix a la internacionalització del campus. Actualment (febrer de 2020), set alumnes procedents del *Culinary Institut of America* (CIA) estan realitzant un curs intensiu de tres mesos en cuines mediterrànies, en col·laboració amb l'escola de Restauració de Grameimpuls, centrat en valorar les diferències i similituds entre els diversos tipus de preparació d'aliments en les diferents cultures mediterrànies. Aquesta experiència educativa pretén que els estudiants, quant retornin als Estats Units, tinguin un ampli coneixement de la dieta Mediterrània i del seu entorn geogràfic, històric i cultural.

També el campus participa en cursos d'extensió dirigits a estudiants internacionals, com el *Study Abroad Food Studies & Gastronomy*, del qual s'està actualment realitzant la primera convocatòria (gener-març 2020), amb 68 estudiants de Universitats dels Estats Units d'Amèrica de diversos àmbits. Es tracta d'un programa liderat pel Vicerectorat de Projecció i Internacionalització amb participació de les Facultats de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació i de Geografia i Història i del Campus de l'Alimentació de Torribera.

En el mateix sentit d'afavorir estades d'estudiants estrangers al nostre campus, esmentarem que recentment s'ha signat un conveni entre la UB i la Universitat del Valle de Toluca per acollir el proper mes de setembre (2020) entre 10 i 20 estudiants de Nutrició d'aquella Universitat per a realitzar una estada formativa teòric-pràctica en àmbits tan punters de la Nutrició com son la nutrimetabolòmica, la nutrigenòmica i la nutrició i l'esport. Tot això combinat amb visites institucionals a centres de referència de interès per la seva formació. A una altra escala, cal també seguir potenciant les estades de professors i investigadors convidats pels diferents grups de recerca, ja que són una molt bona oportunitat pel coneixement mutu i representen finestres d'oportunitat per futures col·laboracions docents i de recerca. Es tracta en definitiva d'aprofundir en les relacions internacionals ja establertes i cercar-ne de noves.

S'apunten també altres línies a seguir indefugibles com són l'**apropament i sintonia amb el territori** i dins d'aquest, amb el més proper de Santa Coloma de Gramenet. En aquest sentit, cal desenvolupar més accions per, tal com s'establia en el Pla d'acció municipal de Santa Coloma, fer més permeable el campus universitari de la UB amb la ciutat i territori, així com establir fórmules i instruments que facilitin el coneixement d'aquest projecte per part de la ciutadania.

La realització de cursos d'estiu de la UB (Juliols) en espais culturals de la ciutat és un primera iniciativa que a l'estiu de 2020 realitzarà la seva segona edició. També cal impulsar el coneixement del campus entre el jovent i motivar-lo per a estudiar en el seu campus i, en l'altre extrem de la vida, promoure la participació de la ciutadania en la Universitat de l'Experiència, en el programa que es desenvolupa al campus o en qualsevol altre dels que esta realitzant la Universitat de Barcelona, pels que, cal recordar, l'únic requisit d'accés es tenir 55 anys o mes.

En aquest sentit d'apropament a la ciutadania, cal també mencionar un projecte coordinat per l'Observatori Odela amb la col·laboració de la direcció del Campus i en el marc de Santa Coloma –Ciutat Universitària, que ha rebut recentment finançament de l'obra social de la Caixa pel seu desenvolupament i que es desplegarà en els propers mesos. Es tracta d'un projecte engrescador que porta per títol **"de la coexistència a la convivència"**, i te com a gran objectiu organitzar activitats diverses a l'entorn de l'alimentació saludable i sostenible (tallers de cuina, espigolades per la reducció del malbaratament, mercat de productes de proximitat, xerrades interactives, etc). Aquestes activitats es portaran a terme tant en espais del campus com de la ciutat, i en elles es pretén que participin conjuntament alumnes i professors amb ciutadans de Santa Coloma interessats per les temàtiques que es desenvolupin. Per aquest i altres projectes cal reactivar la plataforma social del campus i enfortir, materialitzar i ampliar les relacions amb entitats socials que desenvolupen les seves activitats a l'entorn territorial del campus.

El futur del campus de l'Alimentació de Torribera necessàriament ha de estar alineat amb el **Objectius del Desenvolupament Sostenible (ODS)** de l'agenda 2030 de l'Organització de les Nacions Unides (aprovada el 25 de setembre de 2015). Els ODS i les 169 fites en que es concreten, reemplacen els Objectius del Mil·lenni (ODM) a partir del gener del 2016, i representen de fet un pla d'acció a favor de les persones, el planeta i la prosperitat, sota els principis de la pau, la justícia i la llibertat dels pobles i les persones. Els temes que aborden els ODS inclouen des de la pobresa, la fam, la pau, la salut, l'educació, les desigualtats, la inclusió, la prosperitat econòmica, la protecció del planeta, la lluita contra el canvi climàtic, les ciutats i els territoris, l'energia, el consum i la producció sostenibles i la governança.

Tots els ODS estan integrats, ja que les intervencions en un àrea afecten als resultats de les altres i el Campus de l'Alimentació de Torribera se sent compromès amb la totalitat dels ODS però, pel seu àmbit d'actuació, està més relacionat amb aquells que es configuren en l'entorn de l'educació, l'alimentació i la salut. Així, el campus haurà de treballar per contribuir especialment: (a) en la reducció de la pobresa, també entesa en termes de malnutrició i d'accés limitat a l'educació (ODS 1); (b) en posar fi a la fam i aconseguir la seguretat alimentària (aliments suficients i adients) i en la millora de la nutrició i la promoció de l'agricultura sostenible (ODS 2); (c) en treballar en pro de la salut i el benestar de totes les persones, per eradicar les malalties infeccioses i disminuir la incidència de les malalties cròniques no transmissibles, que cal recordar tenen un factor de risc molt important en una mala alimentació (ODS 3); (d) en garantir una educació inclusiva i equitativa de qualitat i a promoure oportunitats d'aprenentatge permanent per tothom (ODS 4); en l'assoliment de la igualtat de gènere i l'empoderament de les dones i nenes, desterrant qualsevol mena d'actituds patriarcal i masclistes (ODS 5); en la disponibilitat i gestió sostenible de l'aigua i els ecosistemes relacionats (ODS 6); en la promoció d'energies assequibles i no contaminants, que inclouen l'ús de tecnologies més eficients per cuinar (ODS 7); en l'assoliment de modalitats de consum i de producció sostenibles, que permetin l'ús eficient dels recursos i la disminució dels impactes sobre el medi ambient, amb fites que ens pertoquen molt directament, com son, la reducció del malbaratament alimentari a tots els esglaons de la cadena agroalimentària i la gestió ecològica i racional dels productes químics per minimitzar

el seu efecte en la salut humana i del planeta (ODS 12) i en l'adopció de mesures urgents per combatre el canvi climàtic i els seus efectes. Cal frenar l'escalfament del planeta però també cercar mesures per mitigar els seus efectes, també en l'àmbit de la producció d'aliments i en la seva innocuïtat; efectes reconeguts, però encara poc estudiats i que representen un repte pel futur immediat (ODS 13).

De ben segur que el Campus de l'Alimentació de Torribera respectarà i treballarà per a la consecució d'aquests objectius, però per fer-ho d'una manera ordenada i participativa, un dels projectes guia per aquests propers mesos és treballar en una anàlisi DAFO que ajudi en la presa de decisions. L'anàlisi de les Debilitats, Amenaces, Fortaleses i Oportunitats d'aquest campus UB cal fer-la en totes les vessants pròpies dels campus universitaris: docència, recerca i transferència, però també sota la responsabilitat de contribuir als objectius del desenvolupament sostenible. Com s'ha vist, el campus ja fa uns anys que s'està construint però l'anàlisi dels seus factors interns ens permetrà identificar o ratificar Fortaleses i Debilitats i, conjuntament amb l'anàlisi dels factors externs, en forma d'Oportunitats i d'Amenaces, disposarem de dades necessàries per dissenyar un pla d'acció que ens porti a assolir els objectius previstos.

Aquest recorregut que hem fet pels inicis del campus ens porta a entendre millor el present i a gaudir d'un immediat futur molt engrescador. La força del campus són les persones, i tots i totes les que treballem al campus i pel campus tenim el convenciment de que el nostre campus pot i ha de tenir un gran futur. També esperem que el Campus de l'Alimentació de Torribera contribueixi a que la ciutat de Santa Coloma de Gramenet es consolidi com una de les importants ciutats mitjanes universitàries de Catalunya.

Documents i bibliografia de referencia

- 1 - Conveni de col·laboració entre l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet i la Diputació de Barcelona de novembre de 1995, per donar resposta a l'interès mutu d'implantar activitats universitàries al terme municipal d'aquesta ciutat.
- 2 - Creació de l'Oficina Promotora del Campus de l'Alimentació de Torribera per part de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, la Diputació de Barcelona i la Universitat de Barcelona.
- 3 - Conveni entre l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, la Diputació de Barcelona i la Fundació Privada del Parc Científic de Barcelona, de data 27 de juliol de 2007, per a la construcció d'uns Hivernacles al Campus de l'Alimentació de Torribera.
- 4 - Conveni entre la Diputació de Barcelona i la Universitat de Barcelona, de data 25 d'abril de 2007, per al desenvolupament del Campus de l'Alimentació de Torribera. S'acorda un usdefruit de 75 anys per a 3 edificis del campus que amb posteriors acords s'eleva a 6 edificacions.
- 5 - Conveni de col·laboració entre l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, la Universitat Nacional a Distància, els centres assistencials Dr. Emili Mira – Parc Salut Mar i la Fundació Hospital de l'Esperit Sant i la Universitat de Barcelona a través del Campus de l'Alimentació de Torribera per l'impuls al projecte Santa Coloma – Ciutat Universitària. Novembre de 2014.
- 6 - Document de creació del Campus de l'Alimentació de Torribera com a estructura organitzativa de la Universitat de Barcelona. Consell de Govern de la Universitat de Barcelona de 6 de novembre de 2019.
- 7 - Anunci dels processos de licitació pública per a la construcció de dues noves edificacions al Campus, la Planta Tecnològica i Alimentària i el nou Aulari, en data febrer de 2020.
- 8 - Rubiralta Alcañiz, Màrius. "Santa Coloma ciutat universitària. Importància de les ciutats mitjanes universitàries per articular el territori". GRAMENETUM. Núm. 2. Revista Científica del CAE. Santa Coloma de Gramenet.
- 9 - Rubiralta Alcañiz, Màrius. "La importància de l'alimentació per la salut i el benestar de la societat, l'Agenda 2030 i el compromís de Catalunya amb els Objectius del Desenvolupament Sostenible (ODS)". Discurs sessió inaugural de l'any 2020 a la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya. Gener 2020.
- 10 - Bidon-Chanal Badia A, Rubiralta Alcañiz M. La Gastronomia com a àmbit acadèmic i científic". Dossier Tècnic RuralCat. Innovació i Transferència del Coneixement: 11, 53-58, 2020.
- 11 - Reis F, Sá-Moura B, Guardado D, Couceiro P, Catarino L, Mota-Pinto A, et al. Development of a Healthy Lifestyle Assessment Toolkit for the General Public. Front Med., 2019, 6, 1–15.
- 12 - Hernáez Á, Zomeño MD, Dégano IR, Pérez-Fernández S, Goday A, Vila J, Civeira E, Moure R, Marrugat J. Excess Weight in Spain: Current Situation, Projections for 2030, and Estimated Direct Extra Cost for the Spanish Health System. Rev Española Cardiol (English Ed): 72(11), 2019
- 13 - Informe de los Objetivos de Desarrollo Sostenible 2017. Naciones Unidas Nueva York, 2017, https://www.aecid.es/Centro-Documentacion/Documentos/Divulgación/Comunicación/TheSustainableDevelopmentGoalsReport2017_

El Riu Besòs:

de la crisi a la recuperació d'un espai natural

Tomàs Carrión

Santa Coloma de Gramenet, 1964

Tècnic de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, naturalista compromès amb la protecció de la biodiversitat, divulgador científic i expert en riscos ambientals

Responsable tècnic en la recuperació ambiental del Riu Besòs i impulsor dels projectes de creació d'Ecometropoli i del Refugi de Biodiversitat del Besòs.

Per un futur Riu Besòs menys vulnerable i més resilient: les solucions basades en la natura com instrument d'acció

1. LA HISTÒRIA RECENT DEL RIU BESÒS

El Besòs, un riu mediterrani

El riu Besòs és un riu mediterrani, vulnerable encara als impactes d'origen antròpic i modificat, per l'acció de l'home, principalment, en el seu curs baix. Amb una conca hidrogràfica de 1.039 km², suporta una població de 2.000.000 d'habitants i és deficitària en aigua, és a dir, que recull aigües de transvasament d'altres conques com la del riu Ter.

El seu cabal mitjà és de 3,9 m³/s encara que en riudes com les d'octubre de 1994 i març de 2011 ha pogut arribar a 1400 m³/s, fet que es repeteix de manera periòdica.

Com a resultat de la pressió antropogènica la seva llera s'ha anat reduint dels 500 metres d'amplada que tenia fa 100 anys als 130 metres de la canalització actual en el seu tram baix. Aquesta obra d'enginyeria es va dur a terme després dels efectes de la riuada de 2.300 m³/s de 1962 que va provocar un miler de morts a Catalunya i abundants pèrdues materials.

A conseqüència d'una política industrial sense control i dels abocaments de residus, la vida al riu, excepte la flora microbiana, va sucumbir. El Besòs perdia, així, el seu valor ecològic.

Els científics de la **Universitat de Barcelona** amb el suport de la **Diputació de Barcelona**, del **Consorti Besòs Tordera** i dels **Ajuntaments de la Conca**, han estudiat, durant molts anys, la qualitat de les aigües del Besòs i de l'ecosistema fluvial per determinar els efectes de les accions de sanejament i recuperació impulsades per les administracions.

Escumes al Besòs abans del 2000

Foto: Joan Guerrero

De claveguera a cel obert a espai fluvial, un somni dels pioners.

La forta canalització i la degradació de les aigües del Besòs van generar, al llarg del temps, una sensació de rebuig ciutadà i de viure d'esquena a un riu que feia pudor. El Besòs s'havia convertit en el gran abocador de deixalles i el respecte ciutadà cap a aquest espai va desaparèixer.

La imatge del Besòs com una claveguera a cel obert va instal·lar la idea, en la ment de moltes persones, que calia tancar-la i aprofitar l'espai.

Per sort, un grup de pioners, titllats, en el seu moment, d'idealistes i somiadors, van creure en la imatge d'un Besòs recuperat ambientalment. Una llarga llista de polítics, tècnics municipals, moltes persones anònimes i entitats van ajudar en aquesta tasca des de la reivindicació ciutadana. I també, perquè així ho hem de dir, va haver-hi qui no va creure que els somnis col·lectius es podien convertir en realitat amb esforç.

La constitució del **Consorti per a la Defensa de la Conca del Riu Besòs**, l'any 1988, va ser un primer pas de les administracions progressistes que van recollir aquella reivindicació ciutadana per transformar-la en reclamacions polítiques. Calia fer complir, així, a la Generalitat de Catalunya de l'època, els objectius de sanejament de les aigües que la legislació europea determinava després de l'entrada d'Espanya a la UE l'any 1986.

L'any 1995, el 23 de novembre, es signa, impulsat pel govern municipal de Manuela de Madre, un acord institucional entre els Ajuntaments de Barcelona, Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià de Besòs i Montcada i Reixac que situava el marc de treball en un projecte conjunt de recuperació ambiental del tram final del Riu Besòs al llarg d'aproximadament 9 kilòmetres de recorregut.

El gener de 1996 es presenta a la Unió Europea, de la mà del Consorci Besòs Tordera, el **"Proyecto de Recuperación Ambiental del tramo final del Río Besòs"** com a projecte en el marc dels Fondos de Infraestructuras para la Mejora del Medio Ambiente (FIMMA) finançat pels Fondos de Cohesión de la Unió Europea.

La fita s'aconsegueix el 18 de desembre de 1996: la Unió Europea acordà finançar el 80% dels 3.325 milions de pessetes del projecte. L'altre 20 % aniria a càrrec de les institucions locals.

Malgrat l'èxit aconseguit i celebrat per milers de colomencs i colomenques, no van faltar veus que consideraven que fer aquest projecte era malbaratar els diners públics i que una "besosada" (terme colomenc per identificar una riuada de gran cabal) ho arrossegaria tot. Ara, amb el pas del temps, molts escèptics d'aquell moment estan convençuts ja de la bondat del projecte.

Es tractava d'un projecte ambiciós, però seriós, i que, en realitat, era el resultat de dècades de reivindicació ciutadana per transformar la claveguera a cel obert en un riu amb vida.

L'any 2000 el **Parc Fluvial** es converteix en una realitat i s'obre al públic. L'any 2003 canvia de forma definitiva el paisatge fluvial del Besòs: la retirada de les torres d'alta tensió i el seu soterrament fins a l'estació distribuïdora de la carretera de la Roca esdevenen una realitat. L'any 2004 el tram de Sant Adrià del Besòs es transforma en parc fluvial: els colomencs i les colomenques i els ciutadans metropolitans miren al Riu novament, l'han recuperat.

Parc Fluvial
Zona urbana d'ús
públic i zona en procés
de renaturalització
del Besòs

Foto: Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet

El Parc Fluvial del Besòs un exemple de desenvolupament sostenible i de pensament ecologista reconegut per les Nacions Unides

El Projecte de Recuperació Ambiental del Tram Final del Riu Besòs plantejava dos objectius principals del mateix grau d'importància. En primer lloc, es tractava de recuperar la llera del Besòs per al seu ús ciutadà en el marc d'unes condicions de màxima seguretat per a les persones. No oblidem que el Besòs és un riu mediterrani i torrencial. En segon lloc, construir un sistema de depuració terciària de les aigües del Besòs mitjançant els anomenats wetlands (aiguamolls amb canyissars) connectats a la Depuradora de Montcada i Reixac i que jugarien, al mateix temps, un paper com a refugi de fauna.

El desenvolupament sostenible o sustentable es basa en no superar la capacitat de càrrega dels ecosistemes sobre els quals s'assenten. En realitat, per tant, en no gastar més recursos naturals dels que la natura és capaç de regenerar. Es basa, per tant, en el concepte d'equilibri ecològic.

Però el que és clau, en el cas de la **Recuperació Ambiental del Riu Besòs**, és que el desenvolupament sostenible també contempla la correcció dels errors del passat. I és això el que s'ha començat a aconseguir: corregir els errors de la política ambiental i urbanística del franquisme i treballar per a la recuperació del corredor biològic entre la Serralada de Marina i Collserola que, és, en realitat, el Riu Besòs.

Cal esmentar l'efecte positiu que, sobre els ciutadans i les ciutadanes de Santa Coloma de Gramenet, Barcelona, Sant Adrià de Besòs i Montcada i Reixac, ha tingut l'aparició d'un espai pel gaudi i l'oci de més de 115 hectàrees. Prop de 2.000.000 persones de totes les edats l'utilitzen cada any. I no és menys important senyalar que més de 200 espècies d'ocells i 7 espècies de peixos hi viuen al Besòs. La biodiversitat s'obre camí: el blauet, diverses espècies de gavines, el berrat pescaire, l'ànec collverd (que cria habitualment al Parc Fluvial) i la presència d'aus migratòries, així com de peixos (anguila, carpes, llopet i barb de muntanya), amfibis i rèptils demostren que el somni d'un Besòs recuperat es podia convertir en realitat.

I així doncs, alguns anys després de la materialització del projecte les Nacions Unides van considerar, mitjançant el seu Comitè Habitat, concedir la menció Good en els concursos 2000 i 2006 del Premi Internacional Dubai 2000 Comitè Habitat de bones pràctiques per a la sostenibilitat a aquesta gran fita col·lectiva.¹

La crisi ambiental de l'empresa de Montornès del Vallès ens ha fet retornar a un passat no desitjat.

Malauradament, una nova crisi a l'entorn fluvial del Besòs va demostrar la vulnerabilitat del riu obligant a l'Agència Catalana de l'Aigua (ACA) a declarar l'emergència ambiental per actuar a la conca i restituir la qualitat del medi. Així doncs, en data 11 de desembre de 2019, tenia lloc l'incendi de diverses naus de l'empresa de valorització i recuperació de dissolvents orgànics (DITECSA) situada al Polígon Industrial Can Buscarons de Baix.

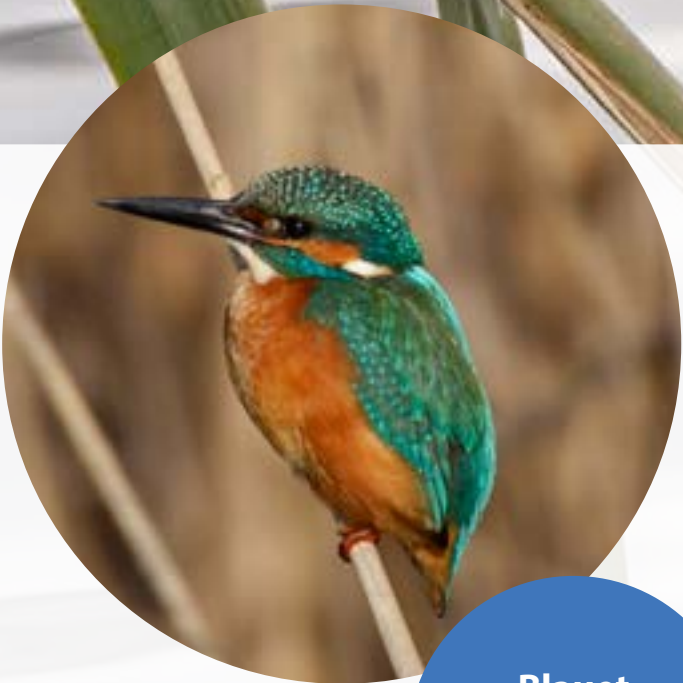

Foto: José María García Tapi

Blauet
(Alcedo atthis)
al Besòs

Emplaçament de l'empresa Ditecsa

Font: Consorci Besòs-Tordera)

L'incendi va provocar l'abocament al riu i a la seva llera d'elevades concentracions de diversos compostos emmagatzemats (dissolvents volàtils i semi volàtils), a més de l'afecció de la vegetació de la riba i ribera per l'expansió de l'incendi als voltants de la indústria, ubicada al costat de la llera del riu (pocs metres avall de la confluència entre els rius Mogent i Congost).

Una part de l'aigua emprada per extingir el foc va arribar directament al curs fluvial arrossegant dissolvents i altres residus i provocant un alt impacte en la biodiversitat. Aquest abocament incontrolat de les substàncies nocives a la llera del riu Besòs, i als seus marges, va propagar aigües avall fins al mar, amb una possible afectació també a les aigües subterrànies més directament associades a la zona d'impacte.

Les conseqüències, així com els danys causats per aquest incident, han pogut alterar greument l'estructura i composició de la fauna i flora del riu, i empitjorar l'estat de les masses d'aigua, tant superficials, com subterrànies, i inclús costaneres (a la desembocadura del riu Besòs, uns 10 km aigües avall). Per aquesta raó, es va considerar la necessitat d'actuar amb caràcter urgent per tal de retirar la comunitat de peixos afectada i analitzar, a més de l'afecció més directa i immediata, també la possible afecció latent que pot tenir els seus efectes al llarg dels pròxims mesos.

Després d'unes primeres hores en les que la prioritat va ser l'actuació per a l'extinció del foc i la contenció dels efluent cap al riu i cap a la Depuradora de Montornès, l'Agència Catalana de l'Aigua (ACA) va declarar l'emergència a través d'una resolució del Director de l'ACA amb data 12 de desembre de 2019, en la qual s'ordena l'actuació immediata per evitar els riscos majors, i l'adopció de les mesures necessàries per a pal·liar els danys causats amb immediatesa, així com el control dels riscos i impactes sobre el medi. En la nostra opinió el protocol per la declaració de l'emergència ambiental mostra elements per a la millora, principalment en la coordinació entre les administracions per a la protecció i la retirada de la fauna afectada (Consorti Besòs Tordera, 2019).

En aquest sentit, és necessari dissenyar protocols de retirada de la fauna que permetin la recuperació dels animals parcialment afectats i amb possibilitats de sobreviure, en especial, espècies sensibles com l'anguila (*Anguilla anguilla*), una espècie considerada en risc d'extinció per la Unió Internacional de Conservació de la Natura (UICN) i que havia recuperat la seva població al Riu Besòs, gràcies als anys de treball en la millora ambiental de l'ecosistema fluvial.

Aquesta estratègia s'ha d'orientar també, en episodis de crisi, cap a la recuperació d'altres classes de vertebrats com els amfibis. En un primer moment, la col·laboració, espontània, de grups ecologistes, ADF i Ajuntaments va posar en marxa la retirada dels animals morts per evitar la intoxicació de les aus, espècies depredadores de peixos i amfibis. Una vegada més, els Ajuntaments en col·laboració amb el Consorci Besòs Tordera, el Consorci del Besòs, les ADF i empreses especia-

**Anguila i llopet
(*Cobitis palúdica*)
morts al Besòs**

Foto: David Perpiñán

litzades són els que van activar les primeres accions davant d'una objectiva lentitud en la capacitat de reacció davant de la crisi.

Més enllà dels errors comesos en primera instància i de les responsabilitats per incompliment de la normativa ambiental per part de l'empresa (que la investigació del cos de Mossos d'Esquadra i la Fiscalia hauran de determinar) l'ACA ha elaborat un Pla de xoc per al seguiment de l'impacte ambiental al Besòs per tal d'avaluar els efectes produïts per l'incendi i abocament al medi dels compostos orgànics, el seu abast, l'afecció a mig-llarg termini i la capacitat de reacció, recuperació i resiliència de l'ecosistema aquàtic i les aigües subterrànies.

Aquest Pla de xoc, en el que participen, a banda de l'ACA, la Universitat de Barcelona, el Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC-IDAEA), el Consorci Besòs Tordera i els Ajuntaments de la Conca afectats, realitzarà, fins al pròxim mes d'abril, mostres d'elements químics, de l'estructura i composició de les comunitats de peixos, de l'estructura i composició de les comunitats d'invertebrats aquàtics, del fitobentos (algues diatomees) i de biomarcadors, de toxicitat ambiental i genotoxicitat, entre d'altres. La duració del Pla serà de sis mesos fins al pròxim mes de maig de 2020 data en la que es disposaran dels primers resultats científics.

Les possibles afectacions a la hidrogeologia de la Conca

L'incendi es va produir damunt de l'aqüífer de la Cubeta de la Llagosta, que comprèn l'aqüífer al·luvial del Besòs ubicat a les comarques del Vallès Oriental i Occidental, des de la confluència del riu Mogent amb el Congost fins a l'estret de Montcada i Reixac.

Es tracta d'un aquífer constituït per un paquet basal de grava i sorres de diferents granulometries, per damunt, de manera no homogènia, té una capa de llims i argiles amb una potència molt variable. Tot i que es considera un aquífer lliure, localment i atenent a aquestes capes d'argiles es pot comportar com a semiconfinat. El nivell piezomètric se situa a poca fondària de la superfície, entre 5 i 6 metres de fondària. Atenent-nos a aquestes característiques hidràuliques, es pot considerar un aquífer amb una elevada vulnerabilitat.

La recàrrega principal del l'aqüífer és per infiltració de l'aigua de pluja caiguda en la seva superfície, i també per infiltració de l'aigua superficial del propi riu. Això vol dir que els abocaments produïts sobre la superfície, o directament als cursos d'aigua superficials, poden arribar a incorporar-se a l'aigua de l'aqüífer.

L'explotació de l'aigua subterrània d'aquest aquífer és, principalment, per a ús industrial, tot i que hi ha pous d'abastament per a la població dels diferents municipis de la zona.

Mentre escrivim aquestes línies els tècnics de l'ACA i del Consorci Besòs Tordera han realitzat ja les dues primeres preses de mostres a diferents punts del tram afectat del riu Besòs que permetran avaluar l'evolució dels paràmetres de qualitat de l'aigua. En el cas del Consorci, amb la col·laboració de la **Universitat de Vic** i dins el projecte Intcatch 2020, s'ha fet servir per a aquesta tasca un dron aquàtic que ha permès analitzar 30 paràmetres de qualitat en continu, de forma immediata i a punts del riu on no es pot accedir de cap altra manera. Els primers resultats indiquen una bona evolució dels paràmetres de qualitat de l'aigua, fet que, segons els experts, facilitarà la recuperació de la biodiversitat de l'entorn fluvial del Besòs.

2. RENATURALITZAR EL BESÒS

La conservació de la biodiversitat, peça clau de la lluita contra el canvi climàtic

Als països i a les regions desenvolupades, la necessitat de conservar i recuperar la biodiversitat s'ha d'incloure com a estratègia de gestió política dels territoris intel·ligents i resilients, doncs cal assumir que la pèrdua de diversitat biològica (ecosistemes, espècies i gens) és, junt amb la desertificació i al canvi climàtic, un dels pilars del canvi global. La degradació dels ecosistemes es tradueix en una reducció del valor de la natura així com en una disminució dels béns i serveis (els coneguts i els que estan per descobrir) que aquella ens proporciona.

L'efecte de la pèrdua de biodiversitat (identificada recentment sota el lideratge del Col·legi Universitari de Londres del Regne Unit) ha arribat a una quantificació mitjançant l'anomenat índex d'integritat biològic (IIB), que situa el límit segur en el 10%. Les dades planetàries, del 15,4% de mitjana, superen aquell valor crític en moltes àrees i, algunes són a la península Ibèrica. La pressió pels usos del sòl, sobretot a les zones temperades (pastures, sabanes i muntanyes baixes), és la causa principal d'aquesta recessió ecològica que té com a conseqüències directes la reducció de la pol·linització, l'alteració del cycle dels nutrients, la pèrdua de la producció agrícola i ramadera i, finalment, la reducció del nombre d'organismes vius.

També, devem recordar que la península Ibèrica concentra el 80% de la diversitat d'espècies vegetals d'Europa i més del 50% d'espècies animals. A Espanya, el 27% de la seva superfície forma part de la **Xarxa Natura 2000** (part important d'ella a Catalunya) a partir de l'aplicació de les directives d'Hàbitats Comunitaris i d'Aus.

El desenvolupament sostenible no es pot entendre sense un plantejament tan bàsic com la protecció dels ecosistemes, doncs, és conegut per la comunitat científica que la pèrdua de valor d'hàbitats i ecosistemes té, a més, com a efectes negatius, la globalització i la pobresa. Així, la creació i recuperació dels parcs naturals, amb el màxim nivell possible, serà instrument fonamental en la seva conservació, però també en el desenvolupament de la nova economia verda. A les ciutats i als pobles, com el cas de Santa Coloma de Gramenet, la protecció de les colònies urbanes d'espècies protegides i la recuperació i renaturalització dels espais naturals com la Serralada de Marina i el Riu Besòs són exemples d'aquesta estratègia que tot just ha començat a caminar.

Les solucions basades en la natura (*Nature Based Solutions*) una nova oportunitat pel Besòs

En el desenvolupament de les nostres ciutats, per tant, ens trobem davant d'una àmplia gamma de reptes, com ara una urbanització insostenible i els problemes relacionats amb la salut humana, la degradació i la pèrdua de capital natural i els serveis ecosistèmics que ofereix (aire net, aigua i sòl), el canvi climàtic i un alarant augment de riscos de desastres naturals. Actualment, més del 70% de la població europea viu a les ciutats i s'espera que augmenti fins a més del 80% a mitjans del segle XXI. Això es tradueix en 36 milions de nous ciutadans urbans a les ciutats europees que necessitaran habitatge, ocupació i cura per a l'any 2050.

Innovant amb la natura, política europea

Cada cop hi ha més reconeixement i consciència de que la natura pot ajudar a proporcionar solucions viables que utilitzin i despleguin les propietats dels ecosistemes naturals i els serveis que proporcionen de manera intel·ligent i innovadora. Aquestes solucions basades en la natura (*Nature Based Solutions*) ofereixen alternatives sostenibles, rendibles, polivalents i flexibles per a diversos objectius. El treball amb la natura pot obrir un camí cap a una economia més eficient, més competitiva i més ecològica dels recursos. També pot ajudar a crear nous llocs de treball i al creixement econòmic, mitjançant la fabricació i el lliurament de nous productes i serveis, que milloren el capital natural en lloc d'esgotar-lo.

L'agenda de la política d'investigació i innovació de la UE sobre solucions basades en la naturalesa i ciutats de vida natural té l'objectiu de posicionar la UE com a líder en "Innovar amb la natura" per a societats més sostenibles i resilients.

Definim, doncs, les solucions basades en la natura com a solucions inspirades i recolzades per la natura, que són rendibles, proporcionen, simultàniament, beneficis mediambientals, socials i econòmics i ajuden a crear resiliència. Aquestes solucions aporten característiques i processos més naturals a les ciutats, als paisatges marins, a través d'intervencions sistèmiques adaptades en l'àmbit local, eficients en l'ús dels recursos i sistèmiques.

Els objectius principals de l'agenda de política de R + I de la UE per a solucions basades en la naturalesa i les ciutats de naturalesa són:

Martinet blanc (*Egretta garzetta*) al Besòs

- Millorar les condicions marc a les solucions basades en la naturalesa a nivell de quant a la política de la UE.
- Desenvolupar una Comunitat Europea de Recerca i Innovació per a solucions basades en la natura.
- Proporcionar la base de proves i coneixement de solucions basades en la naturalesa.
- Avançar en el desenvolupament, la captació i l'actualització de solucions innovadores basades en la naturalesa.
- NBS principal dins de l'agenda internacional d'R + I.
- Dues principals àrees temàtiques i espacials, que inclouen qüestions transversals com l'adaptació al canvi climàtic i la mitigació i la gestió del risc i la resiliència, constitueixen el focus de l'agenda de política d'R + I de la UE per a solucions basades en la natura i les ciutats naturalitzades.

3. LA PROPOSTA DE FUTUR: EL REFUGI DE BIODIVERSITAT DEL BESÒS, UNA SOLUCIÓ BASADA EN LA NATURA I EN L'EDUCACIÓ AMBIENTAL

Situació inicial

Com ja hem vist, des de finals del passat segle, els rius metropolitans han estat objecte de diverses accions de recuperació del seu estat de degradació, producte de les pressions antròpiques sofertes. La forta expansió urbana i industrial, i el traçat d'infraestructures van crear un desequilibri mediambiental i social insostenible i que demanava revertir-se.

A finals de la dècada dels noranta el projecte **“Recuperació ambiental del tram final de la llera del riu Besòs. Tram Riu Ripoll-Pont del Molinet”** encarregat pel Consorci per a la Defensa de la Conca del Besòs (actual Consorci Besòs Torreda) i els Ajuntaments de Santa Coloma de Gramenet, Montcada i Reixac i Barcelona, va marcar una transformació decisiva de l'entorn fluvial, actuant en ambdós marges, en un tram de 3,8 km. El resultant Parc Fluvial del Besòs presenta una zonificació en tres parts: la part baixa propera a la desembocadura al mar, la part intermèdia, amb una alta freqüentació de persones dels nuclis urbans, i per últim la part superior, estratègicament situada entre les serres de Collserola i Marina.

Atenent-nos a aquesta zonificació, el projecte de **Parc Fluvial del Besòs** situa els espais d'ús lúdic a la part intermèdia i es reserva la zona de la desembocadura i la zona alta amb una menor freqüentació antròpica, per tal d'assolir una major recuperació de la biodiversitat. Per tal motiu, a la zona superior es va crear un sistema de grups d'aiguamolls artificials en ambdós marges, alimentats amb l'aigua del tractament terciari de la depuradora de Montcada i Reixac, que a banda d'oferir una millora de la qualitat de l'aigua mitjançant els biofiltres de macròfitas, oferien espais de refugi a espècies animals.

Amb el pas del temps, els diferents estudis indiquen una notable recuperació dels nivells de biodiversitat, directament relacionada amb els graus de presència antròpica, fet que és especialment notable en el tram superior, amb nivells asimètrics de millora entre el marge esquerre (més baixos donat l'elevada presència de visitants) i el dret, on el nivell de recuperació és molt interessant i sembla adient potenciar.

Al maig de l'any 2018, l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet es posa en contacte amb els serveis tècnics de l'Àrea Metropolitana de Barcelona per engegar el projecte de creació d'un **Refugi de Biodiversitat al riu Besòs**, inclòs en la segona convocatòria del programa d'inversions “Programa Metropolità d'Actuacions de Millora del Paisatge Natural i Urbà-PSG II”.

Objectiu i àmbit geogràfic

L'objectiu principal de la proposta és desenvolupar un conjunt d'actuacions per a la construcció del Refugi de Biodiversitat al riu Besòs, amb l'objecte de millorar la funció de connector ecològic, fent-les compatibles amb activitats de divulgació per a grups escolars i familiars en zones acotades i creant hàbitats refugi que permetin millorar la resiliència de l'ecosistema fluvial enfront possibles crisis com la de Montornès del Vallès.

L'àmbit d'intervenció d'aquest projecte suposa una superfície de 15,7 Ha, situades en terrenys pertanyents a la llera del riu Besòs, amb una qualificació urbanística SH Sistema Hidrogràfic, amb l'excepció de l'accés sud des del pont Vell de Santa Coloma de Gramenet-Barcelona, que està ubicat en terrenys amb qualificació de Protecció de Sistemes Generals.

La zona d'actuació, per tant, es centra en el tram del Riu Besòs previ a la desembocadura, delimitada al sud per la rampa d'accés des del pont Vell de Santa Coloma, al terme municipal de Barcelona, i al nord per la rampa de baixada a la llera al voltant de la Casa de les Aigües al terme municipal de Montcada i Reixac. Els límits laterals són el mur de contenció del marge dret i el mateix riu Besòs.

Oportunitats i solució adoptada

El tram d'estudi del Besòs presenta un riu fortament modificat després de la canalització del riu als anys setanta del segle passat. La secció resultant redueix el riu a un canal de 130 metres d'amplada entre murs, amb un canal central d'aigües baixes d'uns 25 metres d'amplada delimitat per esculleres, que indueixen un lleu traçat meandriforme fixo, amb unes terrasses fluvials totalment planes, elevades a uns 1,3 m respecte al nivell de l'aigua.

Aquesta secció tan simplificada ha provocat una alteració de les dinàmiques fluvials característiques d'un riu de trenat, amb una elevada xarxa de canals i petites illes que, anteriorment, ocupava una amplada de quasi 500 m, amb un elevat moviment de sediments de diversa granulometria, i poca presència d'aigua. Aquestes propietats desapareixen quasi totalment per les restriccions que suposen els murs laterals. La principal conseqüència que es detecta a simple vista és l'homogeneïtat de l'espai resultant, desproveït de vegetació ripària, i, per contra, amb una alta presència de vegetació al·lòctona. Als anys noranta del segle passat es desenvolupa el projecte de Parc Fluvial del Besòs, que zonifica àrees d'esbarjo, tant a cota ciutat com a la mateixa llera, en ambdós marges, si bé el marge esquerre, aigües a dalt del pont de la B-20 roman amb una càrrega d'ús menor, destinada a fomentar una recuperació dels processos naturals. És en aquesta part on, majoritàriament, s'allotjaren un sistema d'aiguamolls artificials (*wetlands*) amb filtres vegetals destinats a complir una funció de depuració terciària de part de l'efluent de la depuradora de Santa Coloma de Gramenet situada a la carretera de La Roca.

A banda dels beneficis en la millora de la qualitat de l'aigua, l'establiment d'aquest sistema d'aiguamolls artificials va aportar un element diferenciador dins d'aquesta situació d'homogeneïtat, introduint extensions considerables de canyissar autòcton (*Phragmites australis*), un hàbitat força escàs en aquell moment. La resta de la terrassa es va deixar com a un herbassar amb arbres dispersos, que, amb el temps va ser colonitzada parcialment per espècies al·lòctones, principalment la canya americana, però també per petites clapes de bosc de ribera.

L'evolució del Parc Fluvial del Besòs ha estat un èxit social, i va esdevenir un dels principals espais verds metropolitans. Això ha comportat una evolució diferenciada entre les zones amb una càrrega molt intensa, i aquelles més preservades a la banda dreta del riu, on, gradualment, han anat desenvolupant-se els processos naturals guanyant progressivament una complexitat en flora i fauna, sorprenent donat la proximitat a un entorn tan urbà.

Dins d'aquest marc general, el futur Refugi de Biodiversitat representarà la part del Parc Fluvial preservada al màxim de l'acció humana directa. Aquesta protecció serà crítica, ja que malgrat les mesures informatives i dissuasives que es prenguin, la proximitat de l'espai als nuclis urbans i l'atractiu del riu com a receptor d'activitats de lleure serà sempre complicada de gestionar. Per això, sembla de vital importància adequar espais alternatius en l'àmbit del marge dret, que captin i satisfacin aquestes demandes ciutadanes. El més important serà l'adequació d'un passeig fluvial sobre el marge dret del Besòs, que enllaci l'accés del Metro Baró de Viver amb l'avinguda de la Ribera de Montcada i Reixac, mitjançant un recorregut amb un tractament paisatgístic adient. Aquesta connexió ja existeix físicament, si bé el tram nord presenta deficiències d'amplada i seguretat que fan que poca gent el faci servir.

A banda de la funció amortidora de l'impacte antròpic, aquest espai dissenyat com a un bulevard verd, tindria també una funció multiplicadora del potencial ecològic del Refugi de Biodiversitat, ja que podria acollir elements ecològics d'interès (com és el cas de vegetació de port gran, que per qüestions de seguretat davant avingudes, no es poden plantar a la llera) i vincular-los amb altres espais d'interès, com ara la borsa d'horts de la Ponderosa, el Torrent Tapioles, els espais verds del barri de Vallbona, el Parc de les Aigües, o el mateix Rec Comtal, potenciant-se així les propietats sistèmiques de la xarxa d'espais verds.

Cal destacar la creació de dues noves llacunes amb accés restringit a activitats científiques i educatives on es potenciarà la reproducció d'espècies de peixos, aus i mamífers així com la retirada progressiva de les espècies al·lòctones com la canya comuna (*Arundo donax*), la tortuga de Florida (*Trachemys scripta elegans*) o el cranc americà (*Procambarus clarkii*) dins de les estratègies de generació de nous hàbitats autòctons i de l'eliminació d'espècies invasores.

Noves llacunes naturalitzades (reserves de fauna aquícola) del Refugi de Biodiversitat del Besòs

Font: Àrea Metropolitana de Barcelona-AMB

Els espais educatius i de ciència ciutadana en el marc del refugi de biodiversitat

Aquests espais esdevindran un recurs de primer nivell per a la difusió dels valors ambientals del Besòs. L'aula ambiental (l'esplanada de recepció de grups) serà utilitzada per rebre els grups de visitants (escoles i famílies), facilitar informació detallada sobre la visita i organitzar l'accés a la llacuna didàctica.

S'utilitzarà el mateix mur de la canalització com a suport d'informació gràfica mitjançant panells didàctics sobre els valors ecològics del Refugi, complementada amb senyalística dissuasiva que explicarà les restriccions d'accés en direcció aigües amunt del riu.

Aula ambiental i camí didàctic del Refugi de Biodiversitat del Besòs

Font: Àrea Metropolitana de Barcelona-AMB

El prat fluvial i l'accés a la llacuna didàctica pretenen aconseguir un equilibri entre el potencial d'acollida d'espècies animals i la freqüentació controlada dels visitants per a l'observació i l'estudi del medi.

Amb l'objectiu de maximitzar l'aigua existent, es construïran canals estrets sobre base de formigó amb additius biològics que fomentin l'aparició d'algues i líquens, l'arribada d'amfibis i de rèptils, i que a més d'aportar complexitat ecològica, permetin una ràpida integració paisatgística.

En aquests nous espais es desenvoluparan, entre d'altres, les activitats d'anellament científic d'ocells, la pesca científica per avaluar l'estat de les poblacions de peixos, els estudis de les poblacions de rèptils i amfibis i l'adequació d'hàbitats per a la reproducció de peixos i petits mamífers.

Parc fluvial i llacuna didàctica del Refugi de Biodiversitat del Besòs

Font: Àrea Metropolitana de Barcelona-AMB

Ecometròpoli i l'Aula d'Educació Ambiental de Can Zam Isabel Muñoz es connectaran amb els nous espais educatius del Refugi de Biodiversitat del Riu Besòs

Santa Coloma de Gramenet està adherida als Objectius de Desenvolupament Sostenible de les Nacions Unides i, amb caràcter general, cal destacar el compromís de les autoritats locals de Santa Coloma de Gramenet i del conjunt de la ciutadania amb l'**OBJECTIU 15 DE DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE**: Protegir, restablir i promoure l'ús sostenible dels ecosistemes terrestres, gestionar els boscos de forma sostenible, lluitar contra la desertificació, aturar i invertir la degradació de les terres i posar fre a la pèrdua de la diversitat biològica.

Santa Coloma de Gramenet aprovà la seva **Agenda 21 Local en l'any 1999** i de les 10 línies estratègiques que han regit el Pla d'Acció Ambiental durant aquests vint anys hem de destacar les següents que afecten, directament, a la conservació, a la preservació i a la recuperació de la biodiversitat autòctona, en general, i de la fauna, en particular:

- Preservar i potenciar els espais naturals del municipi i la seva biodiversitat.
- Establir les estratègies de recuperació de la fauna autòctona desapareguda i de lluita contra les espècies invasores.
- Millora de la sensibilització, l'educació i el civisme ambiental.
- Desenvolupar l'establiment d'un centre de referència metropolità d'educació ambiental, de recuperació de la biodiversitat i de la conca hidrogràfica de el Riu Besòs.

Ecometròpoli, el Centre d'Educació Ambiental ha demostrat ser una experiència transferible com a instrument educatiu per a les noves generacions i les famílies i ha rebut visites de tota l'àrea metropolitana de Barcelona. Les més de 96.000 persones participants del conjunt de l'oferta educativa del centre (78.800 alumnes i 17.200

adults, en 8 anys d'activitat) al costat del paper del centre com referent del Programa de Recuperació i Protecció de la Fauna Salvatge al municipi de Santa Coloma de Gramenet avalen la validesa d'aquest model com a instrument estratègic educatiu.

Ciència ciutadana: el "hacking"

A Ecometròpoli es crieu, en règim de llibertat, òlibes (*Tyto alba*) i xoriguer comú (*Falco tinunculus*) mitjançant la tècnica del hacking, un sistema d'alliberament que s'utilitza perquè els i les joves d'aquestes aus o d'altres s'incorporin a la natura gradualment. Es tracta d'una tècnica que permet recuperar les poblacions d'aquestes espècies protegides a la Serralada de Marina i al Riu Besòs i que es realitza en col·laboració amb el Centre de Recuperació de Fauna Salvatge de Torreferrusa depenent de la Generalitat de Catalunya.

L'Aula d'Educació Ambiental de Can Zam Isabel Muñoz fou inaugurada el desembre de 2018 i ubicada en un entorn excepcional, Can Zam, pulmó verd metropolità, a cavall entre el Parc de la Serralada de Marina i el parc fluvial del Besòs i s'afegeix als equipaments municipals que treballen i promouen activitats educatives per a la conscienciació ecològica i la ciència ciutadana com el Centre d'Educació Ambiental Ecometròpoli. Tant en la concepció com en la construcció, l'Aula és un espai que incorpora criteris de sostenibilitat, materials reciclables i disposa de refugis per la fauna.

4. CONCLUSIONS

El Besòs, un riu encara vulnerable com ha demostrat la crisi recent de l'empresa de Montornès del Vallès es va recuperar durant els darrers vint anys gràcies a l'empenta de molts homes i moltes dones, de les entitats ecologistes i de les administracions que han expressat les seves fortes conviccions ecologistes mitjançant els fets i no les paraules: el Riu Besòs d'avui és un exemple i és reconegut internacionalment.

Però, en la lluita contra el canvi climàtic i en els processos d'adaptació cal incorporar la renaturalització de les ciutats, la protecció de la biodiversitat i la resiliència territorial com a objectius de les polítiques públiques i de l'acció individual incorporant a les noves generacions mitjançant l'educació ambiental com a instrument principal.

Cal no oblidar que, també, cal exigir, en el seu cas, a empreses i a particulars les responsabilitats per una deficient gestió que afecti el medi natural de manera greu (com ha succeït en la crisi de l'empresa de Montornès del Vallès) i, assegurar que es desenvolupin les actuacions de caràcter preventiu per a evitar nous episodis d'aquesta gravetat.

En el marc del desplegament dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) cal continuar impulsant la Recuperació Ambiental del Riu Besòs, de la seva biodiversitat, en general, i, de les espècies en risc d'extinció, en particular, mitjançant projectes específics i programes d'educació ambiental en col·laboració amb els Ajuntaments de la Conca, les Universitats i els veïns i les veïnes de la nostra ciutat.

En el marc de la política ambiental europea de protecció de la biodiversitat, de la recerca i de la innovació, les solucions basades en la natura (Nature Based Solutions) esdevenen un nou instrument d'acció de gran potència i avalada pels científics. Creiem que la seva aplicació al riu Besòs és viable i contribuirà al desenvolupament de la nova fase de desenvolupament del riu mitjançant les estratègies de naturalització i creació de nous hàbitats de refugi i eliminació de les espècies al·lòctones.

Cal, així mateix, mantenir l'observança de la Conca i l'anàlisi de riscos com a eines bàsiques per evitar futures crisis, sense descartar la intervenció de les administracions competents per avançar en la reducció de la vulnerabilitat ambiental de la Conca. Cal caminar, en la nostra opinió cap a la creació de l'Observatori ambiental del Besòs on administracions, sector científics, societat civil i ciutadania comparteixin coneixement i estratègies d'acció. La transmissió d'aquest coneixement a la societat mitjançant l'educació ambiental i la ciència ciutadana seran la millor expressió d'aquest treball col·lectiu per continuar avançant en la recuperació del Besòs.

**Masses de canyís
(Phragmites australis)
als wetlands que
actualment serveixen
com a refugi
de fauna al Besòs**

Foto: Jonathan Jiménez

5. Bibliografia

- Alonso, J., Carrión, T. i altres autors (2019) Avantprojecte de creació del Refugi de Biodiversitat al Riu Besòs en el terme municipal de Santa Coloma de Gramenet
- Àrea Metropolitana de Barcelona i Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet
- Consorci del Besòs (2019) La crisi de l'empresa DITECSA a Montornès del Vallès (no editat)
- Carrión, T., Bernet, F i Benjumea, A (2016) ECOMETROPOLI, Centro de Educación Ambiental de Santa Coloma de Gramenet. Congreso Nacional de Medio Ambiente 2016
- Alarcón, S i altres autors (2003) Anuari Territorial de Catalunya 2003
- Ed Societat Catalana d'Ordenació del Territori
- Carrion, T. (2001) Recuperación mediambiental del tramo final del Río Besòs en Santa Coloma de Gramenet. Tercer Catálogo Español de Buenas Prácticas HABITAT II Ministerio de Fomento Gobierno de España.
- Carrión, T. i altres autors. (2000) Guia d'usos i cívica del Parc Fluvial del Besòs i del Parc de Can Zam Edicions Diputació de Barcelona/Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet/Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.
- Guerrero, J., Carrión, T. i altres autors. (2000) El Riu: 25 anys del Besòs. Ed. Diputació de Barcelona/Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet/Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona
- Carceller, F., Chacón, G. i Iglesias, V. (1996) El medi natural de la Conca del Besòs
- Ed SIBOC Revista del Centre Català d'Ornitologia

Coneixements i usos lingüístics al Barcelonès nord.

Enquesta d'usos lingüístics de la població 2018

Anna Torrijos López.
Direcció General
de Política Lingüística.

L'Enquesta d'usos lingüístics de la població dona per primer cop dades desagregades de l'àmbit metropolità

L'Enquesta d'usos lingüístics de la població de Catalunya 2018 (EULP) és una activitat estadística oficial integrada en el Programa anual d'actuació estadística 2018, en desplegament de la Llei del pla estadístic de Catalunya 2017-2020. Els organismes responsables de l'Enquesta són el Departament de Cultura, a través de la Direcció General de Política Lingüística, i l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat). L'EULP significa la consolidació d'una operació estadística sobre la relació entre les llengües i la societat, pròpia del sistema estadístic català, i molt excepcional en l'àmbit de l'estadística oficial a Espanya i a la Unió Europea que no disposen d'enquestes sociolingüístiques d'un abast tan important.

L'EULP2018 és la quarta edició i les altres tres edicions es van fer els anys 2003, 2008 i 2013. L'elaboració d'aquesta estadística respon a la necessitat de disposar de dades oficials, necessàries per a la planificació lingüística, per tal de poder emprendre i avaluar accions en el marc de l'ús social de la llengua. Els principals objectius de l'EULP 2018 és obtenir dades sobre els coneixements lingüístics, la identificació lingüística, els usos del català i altres llengües en els diversos espais de relació de la població adulta a Catalunya, observar-ne la seva evolució temporal i la incidència dels canvis sociodemogràfics que està experimentant la població en els darrers anys.

En aquesta edició de l'EULP s'ha consolidat la metodologia de recollida de dades multicanal: a través d'Internet (42,7%), per telèfon (42%) i presencialment (15,2%) i, a més, per tal de tenir representativitat a nivell d'àmbits territorials, en l'edició de 2018 de l'EULP, l'àmbit Metropolità s'ha desagregat en vuit subàmbits i l'Alt Pirineu i Aran subdividit en dos, amb un increment de la mostra que passa de 7.500 a 9.000 persones. L'àmbit poblacional és la població de 15 anys i més resident en habitatges familiars principals a Catalunya, inclosa en el Registre de la població de Catalunya a 1 de gener del 2018.

Per tant, l'EULP 2018 s'ha dissenyat per obtenir resultats representatius per vuit àmbits i vuit subàmbits de l'àmbit metropolità: Barcelona ciutat, l'Hospitalet de Llobregat, Barcelonès nord, Baix Llobregat nord, Baix Llobregat Sud, Vallès Occidental, Vallès Oriental, Maresme.

L'objectiu d'aquest article és donar compte dels resultats obtinguts al Barcelonès nord que està format per les ciutats de Badalona, Sant Adrià de Besos i Santa Coloma de Gramenet. Aquesta nova divisió territorial de l'àmbit metropolità ha permès observar les diferències sociolingüístiques de les diverses comarques i poblacions de la zona més poblada de Catalunya ja que a l'àmbit metropolità de Barcelona hi resideixen més de 4 milions de persones de 15 anys i més que representa un 64% de la població de Catalunya.

- Aquesta és la **quarta edició** de l'enquesta que ja compta amb una sèrie de 15 anys.
- La mostra és de **9.000 persones majors de 15 anys** distribuïdes per tot el territori de Catalunya.
- En aquesta edició s'ha consolidat la recollida multicanal i s'ha desagregat l'àmbit metropolità.
- Té la finalitat de conèixer la identificació lingüística i els usos del català i altres llengües oficials i no oficials a Catalunya en els diversos espais de relació personal.

Al Barcelonès nord hi resideixen més de 314.000 persones de 15 anys i més. La majoria són de la ciutat de Badalona (58%, 183.500 persones), un terç viuen a Santa Coloma de Gramenet (32%, 100.500 persones) i gairebé un 10% a Sant Adrià de Besos (30.500 persones).

La mostra teòrica per aquestes poblacions (Badalona, Sant Adrià de Besos i Santa coloma de Gramenet) a l'EULP2018 era de 450 amb un error del 4,62 % per resultats globals amb un interval de confiança del 95,5 %. La mostra efectiva ha estat de 450 enquestes i per tant representa una taxa de resposta del 100,0 %.

Univers i mostra de l'àmbit metropolità

Subàmbit	Població*	%	Mostra teòrica	Marge d'error	Mostra efectiva	Taxa de resposta
Barcelona ciutat	1.415.592	34,4%	1.104	2,95	1.078	97,6%
L'Hospitalet de Llobregat	224.569	5,5%	450	4,62	445	98,9%
Barcelonès nord	314.639	7,7%	450	4,62	446	99,1%
Baix Llobregat nord	327.404	8,0%	450	4,62	450	100,0%
Baix Llobregat sud	355.967	8,7%	450	4,62	432	96,0%
Vallès Occidental	757.492	18,4%	450	4,62	454	100,0%
Vallès Oriental	340.270	8,3%	450	4,62	444	98,7%
Maresme	375.351	9,1%	450	4,62	458	100,0%
Àmbit metropolità	4.111.284	100,0% (63,8% sobre Catalunya)	4.254	1,5	4.207	98,9%

* Població de 15 anys i més el juliol 2017

Els resultats que es descriuen a l'article corresponen al conjunt de les tres ciutats que anomenem Barcelonès nord. Tot i així, per d'altres fonts, es constata que hi ha diferències entre les tres ciutats. És per aquest motiu que, quan sigui possible, es destacaran les diferències entre les tres ciutats amb d'altres fonts estadístiques que ho permeten.

L'impacte demogràfic

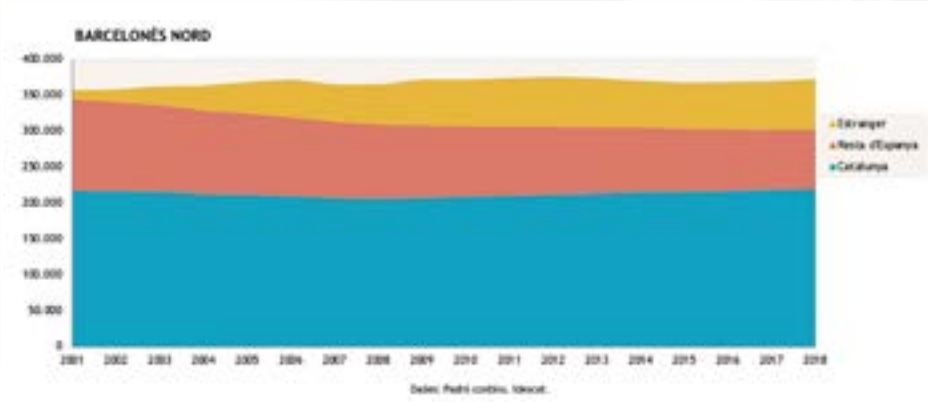
Catalunya té unes diferències sociolingüístiques molt importants en funció del territori. Un dels motius principals són les diferents evolucions demogràfiques que s'han donat a cada territori. Aquesta evolució és molt significativa a l'àmbit metropolità ja que a l'any 2003, quan es va fer la primera edició de l'enquesta, la població nascuda a l'estranger representava un 9,5% (419.870 persones) sobre el conjunt de la població, mentre que al 2018 representa un 18,4% (893.252) de la població. A l'àmbit metropolità també cal destacar el pes de la població nascuda a la resta de l'Estat que ha anat disminuint en els últims anys: l'any 2003 la població nascuda a la resta de l'Estat representava el 27,4 % (1.210.548 persones), mentre que al 2018 representa el 18,9% (916.810 persones).

Al Barcelonès nord, l'any 2003 la població nascuda a l'estranger representava un 7,4% sobre el conjunt de la població, mentre que el 2018 representen un 19% de la població (més de 44.000 persones més). El gran creixement de la població nadiua a l'estranger es va donar entre els anys 2003 i 2008. Això vol dir que el Barcelonès nord ha experimentat un creixement de població nascuda a l'estranger de més del 160% i que, junt amb l'Hospitalet de Llobregat, són les zones de l'àmbit metropolità que han experimentat un percentatge de creixement més gran (vegeu annex: Taula 1)

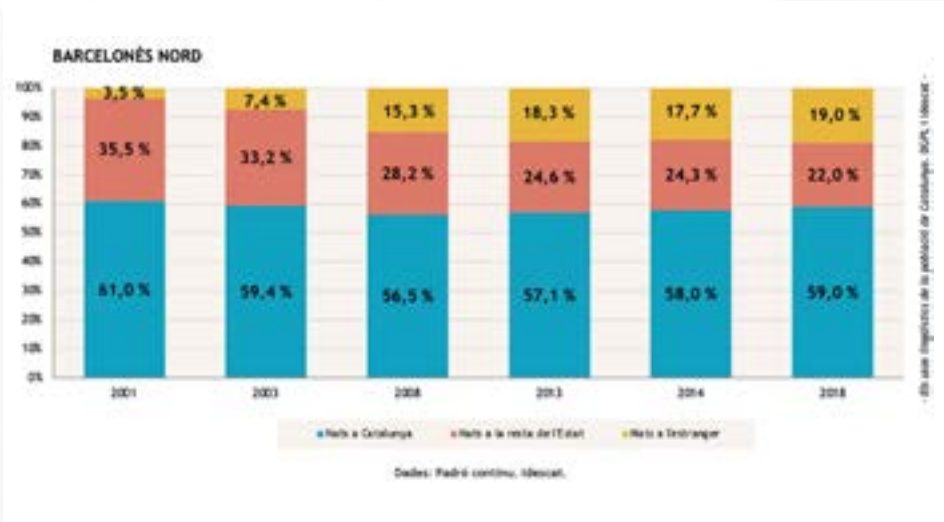
A més, al llarg d'aquests anys la població nascuda a la resta de l'Estat que resideix al Barcelonès nord ha passat de representar el 33,2% l'any 2003 a representar el 22% al 2018. L'àmbit metropolità i, especialment les ciutats del Barcelonès són les que van experimentar un creixement més important de població al llarg de la segona meitat del segle XX degut a un intens procés d'immigració que prové de la resta de l'Estat. Entre els anys 50 i 70 el volum demogràfic d'aquestes poblacions s'incrementa i els habitants en algunes poblacions es multipliquen per vuit. Aquesta població novvinguda té el castellà com a llengua inicial.

Si es comparen les característiques de la població del Barcelonès nord amb el conjunt de Catalunya i de l'àmbit metropolità més hi ha 3 punts més de nascuts a la resta de l'Estat que a l'àmbit metropolità i 5 punts més que a la resta de Catalunya.

Població segons lloc de naixement. Valors absoluts. 2001-2018

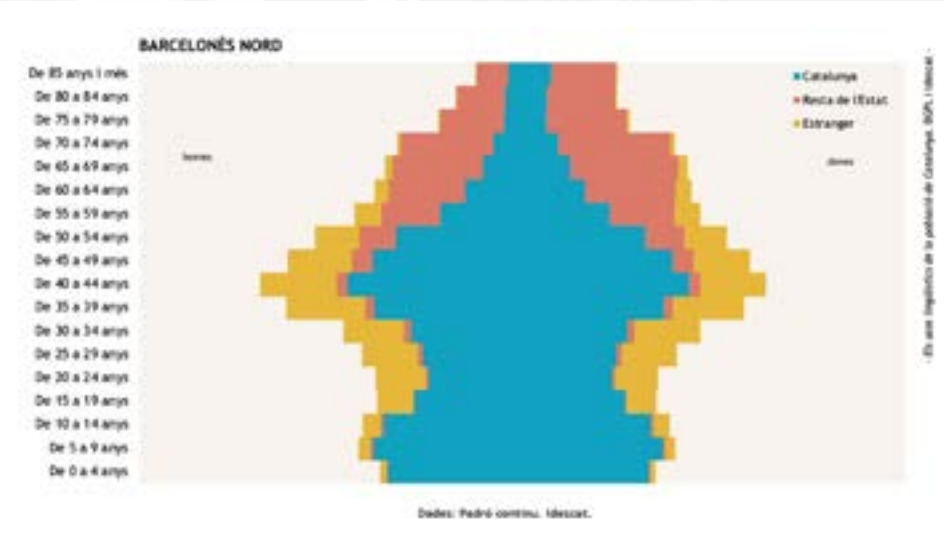

Població segons lloc de naixement. Percentatges. 2000-2018

(vegeu annex: Taula 2)
Una de les característiques més importants de la població de recent arribada i la població que va arribar a mitjans de segle XX és que són col·lectius homogenis quant a grup d'edat al que pertanyen. A la piràmide de població, s'observa que la població estrangera té una major representació en les franges de la població més joves 15 i 44 anys, per tant es tracta de població jove en edat laboral plena, mentre que la població provinent de la resta de l'estat és una població més envellida que es concentra sobretot entre els més grans de 65 anys, per tant població jubilada (vegeu annex: Taula 3)

Piràmide de població segons el lloc de naixement. 2018

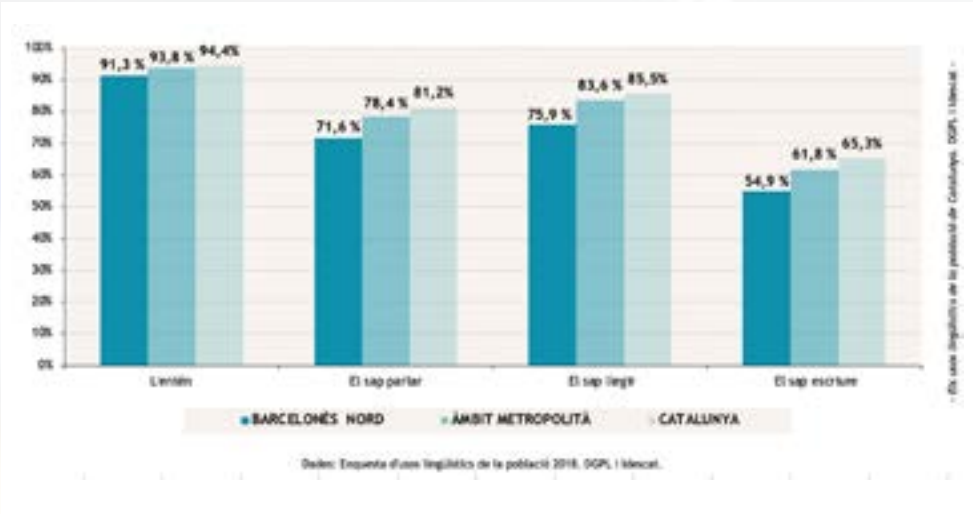
Les tres ciutats que formen el Barcelonès nord tenen uns percentatges de població nascuda fora de Catalunya molt alts, però és especialment important a Santa Coloma de Gramenet on el 50% de la població ha nascut fora (el 25% a la resta de l'Estat i el 25% a l'estranger). Badalona i Sant Adrià tenen un 20% de població de la resta de l'Estat i un 16% de població nascuda a l'estranger.

Els coneixements de català al Barcelonès nord per sota la mitjana

Les dades de l'EULP2018 indiquen que al Barcelonès nord, la majoria de la població de 15 anys i més declara entendre (91,3%), saber parlar (71,6%), llegir (75,9%) i escriure el català (54,9%). Aquest percentatges estan per sota dels nivells de coneixement de l'àmbit metropolità (3 punts percentuals menys en el cas d'entendre i a l'entorn de 7 punts menys a la resta de competències) i de conjunt de Catalunya per tant 10 punts menys en l'habilitat de saber parlar, llegir i escriure (vegeu annex Taula 4)

En nombres absoluts, al Barcelonès nord, hi ha 281.900 persones de 15 anys i més que entenen el català, 221.100 de persones que el saben parlar, 234.500 persones que el saben llegir i 169.700 persones que el saben escriure.

Coneixements de català. 2018

Si es comparen aquestes dades amb altres municipis i comarques de l'àmbit metropolità es destaca que les comarques del Vallès Oriental i del Maresme i la zona del Baix Llobregat nord superen la mitjana catalana de saber parlar català (84,8%, 84,1% i 83,8% respectivament). El Vallès Occidental (80,6%) i Barcelona ciutat (78,7%) se situen per sota la mitjana catalana però encara per sobre la mitjana de l'àmbit metropolità. Per contra, el Baix Llobregat Sud (71,3%) i el Barcelonès nord (71,6%) se situen per sota i, a la ciutat de l'Hospitalet de Llobregat, el 62,1% de la població sap parlar català

La única font de dades que permet obtenir dades municipals sobre coneixements lingüístics és la del Cens de població (<https://www.idescat.cat/pub/?id=censph>). L'últim cens, el del 2011, tot i que és una dada de fa vuit anys, ens permet copsar les diferències sociolingüístiques entre les tres ciutats representades al Barcelonès nord i dona compte que darrera les dades que s'acaben de descriure en el gràfic anterior, hi ha realitats diferenciades. Al 2011, a Badalona el 62% de la població declarava que sabia parlar el català, a Sant Adrià el 64,4% i a Santa Coloma de Gramenet el 50,7%. Aquestes diferències entre Badalona i Sant Adrià, per una banda, i Santa Coloma per una altra es reproduïen a la resta de capacitats lingüístiques (l'entén, el sap llegir i el sap escriure) . Per tant, cal tenir en compte que les dades globals del Barcelonès nord resumeixen una situació en què hi ha dues ciutats amb una situació lingüística pel que fa la llengua catalana millor i, una tercera ciutat, Santa Coloma de Gramenet, amb una situació pitjor² (vegeu annex: Taula 5)

¹ Podeu consultar el mapa municipal de la comarca del Barcelonès a: <http://www.idescat.cat/pub/?id=censph&n=6446&by=mun&geo=com%3A13#Plegable=geo>

² També podeu consultar "La situació sociolingüística a santa coloma de Gramenet" d'Albert Fabà al número 2 d'aquesta revista.

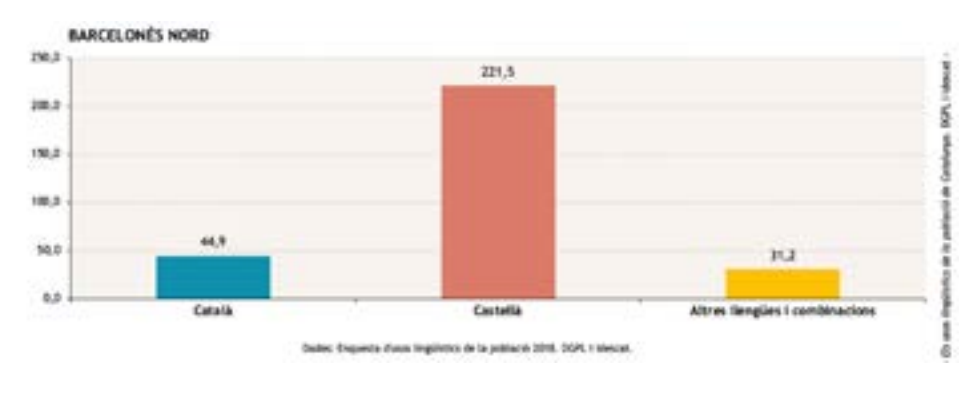
Els orígens lingüístics de la població del Barcelonès nord

Els orígens lingüístics de la població és una dada que ens indica el punt de partida de la realitat sociolingüística d'una població. Una manera de conèixer la llengua d'origen de les persones és a través de la llengua inicial o L1 i respon a la pregunta "quina és la llengua que va parlar a casa seva, quan era petit?". Es tracta, doncs, d'una dada bàsica per conèixer l'origen lingüístic de les persones que alhora influeix molt en els usos lingüístics futurs, a banda de l'entorn sociolingüístic, la llengua de l'ensenyament rebut i d'altres factors sociolingüístics.

Al Barcelonès nord hi ha 44.900 persones que tenen el català com a llengua inicial, 221.500 persones tenen el castellà i 31.200 persones tenen altres llengües com inicials.

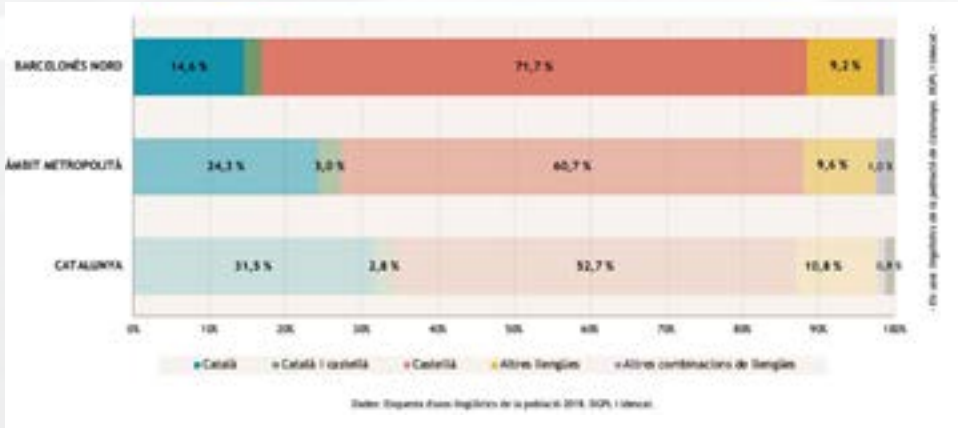
Si es relaciona aquesta dada amb les dades de coneixements lingüístics es destaca un salt molt important ja que es destaca que a Catalunya, més de 3 milions de persones que no tenien el català com a llengua inicial el saben parlar actualment i al Barcelonès nord 169.300 persones. Aquesta dada resulta de la diferència entre les persones que el saben parlar (221.100) i les persones que tenen el català, sol o compartit amb el castellà, com a llengua inicial (51.800).

Llengua inicial. Milers de persones. 2008-2018

En percentatges, el 14,6% de la població adulta del Barcelonès nord té el català com a llengua inicial. Aquesta dada és força inferior que la del conjunt de l'àmbit metropolità (24,3%) i la del conjunt de Catalunya (31,5%). Per tant, com ja s'ha vist amb les dades de coneixement de català es tracta d'una zona on la presència de castellà és molt majoritària: el 71,7% de la població té el castellà com a llengua inicial i el 9,2% té altres llengües com a inicials.

Llengua inicial. 2018

El percentatge de català com a llengua inicial es situa per sobre de la mitjana de l'àmbit a dos comarques de l'àmbit metropolità de: Vallès Oriental (32,1%) i Maresme (37,2%) i a Barcelona (26,5%); es similar al conjunt de l'àmbit al Baix Llobregat nord (23,6%), Vallès Occidental (22,8%) i es troba molt per sota a l'Hospitalet de Llobregat (12,2%), Baix Llobregat sud (13,9%) i (14,6%) al Barcelonès nord (vegeu annex: Taula 6)

Aquestes diferències territorials en els percentatges de llengua inicial analitzades conjuntament amb les diferències de percentatge en els coneixements de català evidencien que hi ha tres grups territorials: el grup que té uns coneixements i ús del català per sobre la mitjana del conjunt de l'àmbit metropolità (Vallès Oriental i Maresme), el grup que se situa a l'entorn de la mitjana de l'àmbit (Barcelona, Baix Llobregat nord i Vallès Occidental) i el grup de poblacions i zones amb uns indicadors de català inferiors (l'Hospitalet de Llobregat, Baix Llobregat sud i Barcelonès nord).

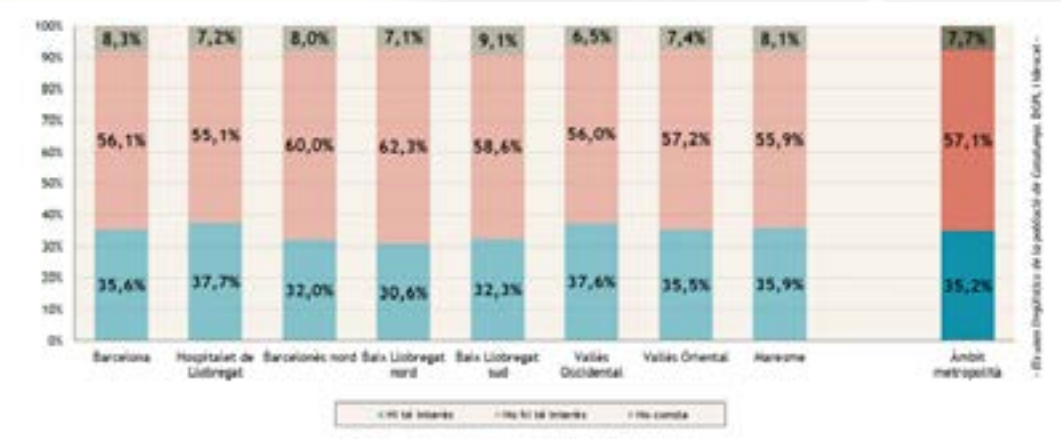
Millorar els coneixements: Hi ha interès a aprendre o millorar els coneixements de català

L'EULP2018 té dades de coneixements i usos i també dades d'actituds respecte aquestes aspectes. Per exemple, quina és l'actitud de la població respecte la millora del coneixements del català? Les dades de coneixements de català ens han mostrat que hi ha camí per recórrer i mancances respecte les habilitats sobretot de saber parlar i saber escriure català. Per tant, tenir en compte l'actitud respecte aquesta millora per part de la població és clau per actuar amb polítiques d'aprenentatge de la llengua.

Quan es pregunta a la població adulta si "vol aprendre o millorar els seus coneixements de català", un 32 % de la població del Barcelonès nord respon afirmativament (98.933 persones). Cal tenir en compte que aquesta pregunta la respon tothom, tant les persones que ja el coneixen com aquelles que tenen mancances. En aquest sentit, els motius principals de no interès són per que ja se'n sap prou, perquè es considera massa gran per aprendre'l o millorar-lo i per que no es disposa de temps.

Cal destacar que no hi ha gaires diferències territorials en el percentatge de població que té interès a aprendre català. Això vol dir que, en el cas del territori, no es correspon l'interès amb les mancances o necessitats de coneixement. És així com, al Barcelonès nord amb un percentatge de població 28,4% que no sap parlar el català i un 45,1% que no el sap escriure hi ha un percentatge d'interès més baix que al Vallès Oriental (35,9%) amb un percentatge de població adulta del 15,2% que no el sap parlar i un 27,6% que no el sap escriu.

Interès a aprendre català o millorar-ne els coneixements segons territori. 2018

En canvi, les dades segons lloc de naixement ens indiquen que entre els col·lectius de persones nascudes a l'estranger s'arriba al 60% de població que té interès a aprendre català o millorar-ne els coneixements en el conjunt de Catalunya. Per tant, entre la població amb menys coneixements de català (el 49% de la població nascuda a l'estranger resident a Catalunya no el sap parlar) hi ha més interès en aprendre'l o millorar-lo.

Per què doncs, en aquells territoris amb menys mancances de coneixement no hi ha més interès per aprendre'l? Una explicació plausible és que l'interès també té relació amb l'entorn sociolingüístic en què es viu ja que en aquelles zones on la presència de la llengua catalana és més baixa hi ha menys interès en aprendre'l atès que la població no detecta la necessitat d'aprendre'l i usar-lo.

Ús lingüístics: la mesura de la freqüència d'ús de cada llengua

L'Enquesta ofereix informació sobre la freqüència amb què els ciutadans usen les diverses llengües. Per a fer-ho es pregunta el percentatge d'ús de cada llengua al llarg d'un dia qualsevol. Tradicionalment, els usos lingüístics s'han estudiat a través de preguntes com "Quina és la seva llengua habitual?" o bé "Quina llengua parla a...?". Aquestes preguntes mostren els percentatges de població que parlaven habitualment una o altra llengua però no mostraven la freqüència d'ús de tota la població i no es podia saber si les persones que principalment parlaven una llengua, usaven també l'altre encara que fos en una freqüència mitjana o baixa. La pregunta sobre la freqüència d'ús respon aquesta qüestió ja que dona compte del percentatge de població que és parlant habitual de castellà i usa el català en ocasions i, també, el percentatge de població parlant habitual de català que usa el castellà ocasionalment.

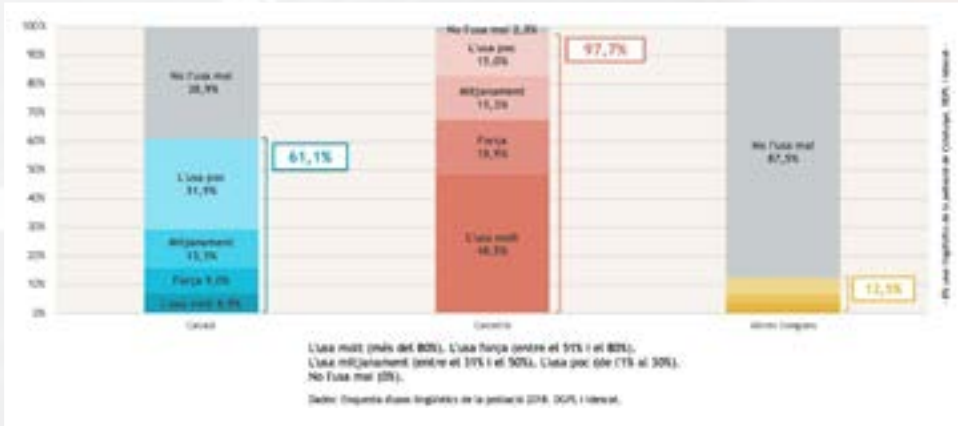
El 61,1% de la població adulta del Barcelonès nord usa el català en algun grau, el 29,2% l'usa molt, força o mitjanament i el 15,9%, similar al qui considera que la té per llengua habitual, l'usa molt o força. Un terç de la població adulta l'usa poc i el 38,9% no l'usa. El 97,7% de la població usa el castellà en algun grau, el 82,7%, molt, força o mitjanament i el 67,4% l'usa molt o força. Es constaten que els usos múltiples, és a dir, la combinació de l'ús del castellà i el català són inferiors a d'altres territoris de Catalunya i que l'ús del castellà és molt majoritari al Barcelonès nord. El 12,5% de la població adulta del Barcelonès nord usa altres llengües amb alguna freqüència (vegeu annex, Taula 7)

Al Barcelonès nord el percentatge de població que usa el català és més baix que el de l'àmbit metropolità (72,6 %) i que el de Catalunya (76,4%). De nou, els percentatges són diversos dins l'Àmbit Metropolità i es torna a constatar que les zones amb menys ús són l'Hospitalet de Llobregat, el Baix Llobregat sud i el Barcelonès nord.

Per tal d'usar una llengua cal conèixer-la amb suficient nivell de fluïdesa i com ja s'ha vist aquests tres territoris tenen unes dades de coneixement inferiors. Tot i això cal destacar que un 10,5% de la població que declara que sap parlar el català no l'usa mai. Aquest percentatge és més elevat a altres territoris de Catalunya que de mitjana té un 5% de població que el sap parlar i no l'usa mai.

En canvi, cal destacar que un 46,5 % de la població adulta del Barcelonès nord (136.971 persones) usa el català al llarg del dia tot i que no és la seva llengua inicial.

Percentatge d'ús de cada llengua. 2018
BARCELONÈS NORD

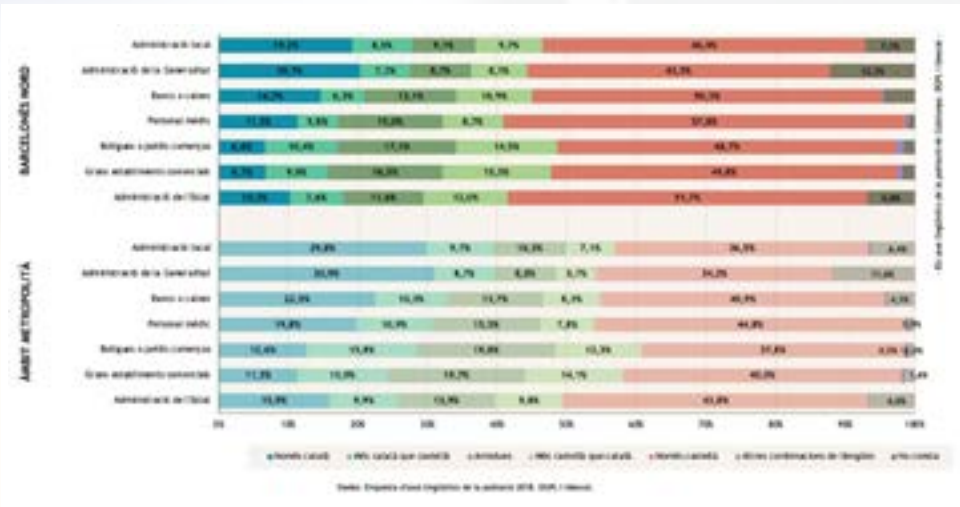

Els usos lingüístics a àmbits de consum i serveis: canvien els usos lingüístics segons l'àmbit?

A les preguntes sobre la llengua que els ciutadans usen als diversos espais o àmbits amb institucions i organitzacions la majoria de la població del Barcelonès nord utilitza el castellà. Tot i això, els usos varien i es poden distingir tres grups d'àmbits en funció de les diferències en els percentatge d'ús de cada llengua:

- A l'administració local i a la de la Generalitat, els usos de català sol o acompanyat amb el castellà (només o sobretot) són els més alts (28%) tot i que l'ús del castellà sol o acompanyat és majoritari (56% i 52%).
- A les entitats financeres i amb el metge o la metgessa el català només o sobretot és del 21% i del 17% i l'ús del castellà és molt majoritari 61% i 67%. També s'observen percentatges similars a l'administració de l'Estat on el català només o sobretot també és del 18% i el del castellà del 64%.
- A les botigues o petits comerços i als grans establiments comercials l'ús del castellà també és majoritari però es destaca el fet que la combinació de català i castellà és més alta ja que si es sumen les combinacions de més català, tant català com castellà i més castellà els percentatges arriben a poc més del 40% (vegeu annex: Taula 8).

Usos lingüístics en l'àmbit del consum i els serveis. 2018

Aquesta relació dels usos lingüístics amb els àmbits es dona a tot el territori. És així com, l'ús del català sempre és més alt a les administracions locals i de la Generalitat, en segon lloc se situen els àmbits de les finances i personal mèdic i les combinacions de català i castellà són més altes a l'àmbit comercial.

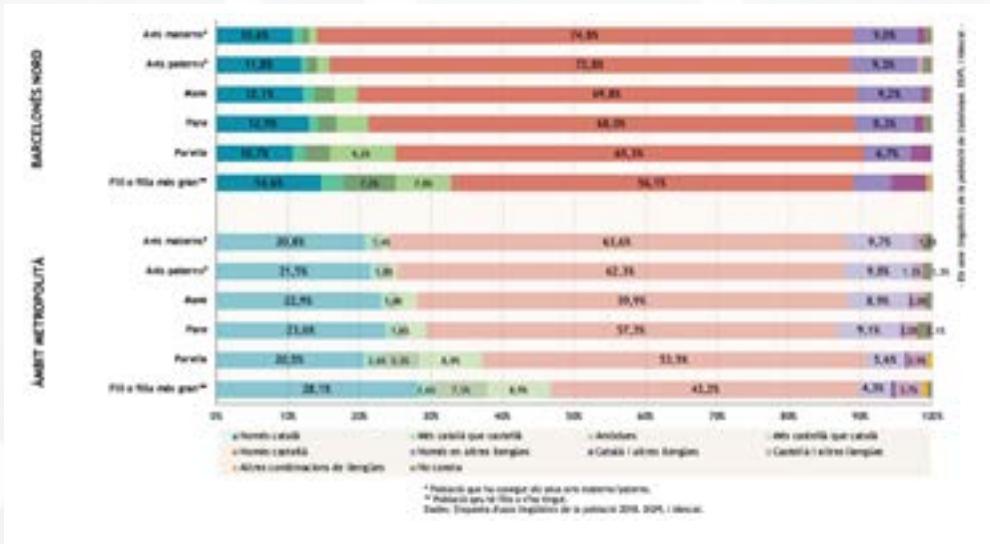
Cal destacar que al Barcelonès nord l'ús del català sol o compartit en els diversos àmbits supera el percentatge de català com a llengua inicial (14,6%). En tots els casos el percentatge de "només català" i "més català que castellà" supera la xifra de la llengua inicial i si tenim en compte el percentatge de població que usa català i castellà igual se supera en tots els àmbits el 30%. Per tant, quan hi ha contextos en què el català pot ser usat la població que no el té com a llengua inicial ho fa.

La transmissió lingüística intergeneracional: llengua parlada amb els fills/es

Els usos lingüístics amb els avis, els pares i el fill més gran indiquen que a l'àmbit metropolità i al Barcelonès nord el procés de transmissió lingüística intergeneracional està a favor del català, ja que l'ús del català amb el fill més gran (17,8%) és més alt que amb la mare (13,7%), i més encara que amb els avis materns (12,1%).

A Catalunya el procés de transmissió lingüística intergeneracional, mesurat com la diferència entre el percentatge de població que parla català amb la mare i el que l'usa amb el fill, és de 7,1 punts favorable al català. A l'àmbit metropolità en conjunt aquesta és diferència és de 6,6 i al Barcelonès nord de 4,1 punts (vegeu annex: Taula 9)

No obstant això, cal destacar que la intensitat de la transmissió es més feble al Barcelonès nord que a d'altres territoris de Catalunya i això fa que el castellà sigui la llengua que la majoria de població amb els fills o filles (56,1%).

Usos lingüístics amb la família. 2018

CONCLUSIONS

L'Enquesta d'usos lingüístics de la població 2018 l'àmbit metropolità de Barcelona s'ha desagregat en vuit subàmbits amb un increment de la mostra que passa de 7.500 a 9.000 persones. Això vol dir que, per primer cop, s'han obtingut dades de comarques i poblacions de l'entorn metropolità de Barcelona. Les dades del Barcelonès nord agrupen les poblacions de Badalona, Santa Coloma de Gramenet i Sant Adrià de Besos.

De la mateixa manera que passa al conjunt de Catalunya, la situació sociolingüística del Barcelonès nord està marcada decisivament pels moviments migratoris dels anys seixanta i setanta del segle passat com la dels primers anys del segle XXI. Des de 2003 el Barcelonès nord ha experimentat un creixement de població nascuda a l'estranger de més del 160% que, junt amb l'Hospitalet de Llobregat, són les zones de l'àmbit metropolità que han experimentat un percentatge de creixement més gran.

Al Barcelonès nord, la majoria de la població de 15 anys i més declara entendre (91,3%), saber parlar (71,6%), llegir (75,9%) i escriure el català (54,9%). Aquest percentatges estan per sota dels nivells de coneixement de l'àmbit metropolità i de conjunt de Catalunya.

No obstant això, segons les dades de l'últim cens, el del 2011, que permet obtenir dades de cada municipi, hi ha realitats diferenciades a les tres ciutats que formen el Barcelonès nord: a Badalona el 62% de la població declarava que sabia parlar el català, a Sant Adrià el 64,4% i a Santa Coloma de Gramenet el 50,7%. Les dades globals del Barcelonès nord resumeixen una situació en què hi ha dues ciutats amb una situació lingüística pel que fa la llengua catalana millor i, una tercera ciutat, Santa Coloma de Gramenet, amb una situació pitjor.

Un 32 % de la població del Barcelonès nord vol aprendre o millorar els seus coneixements de català i aquesta dada representa 98.933 persones. Això vol dir que tot i ser un territori amb pocs contextos d'ús del català hi ha una proporció important de la població amb interès a aprendre'l.

El 14,6% de la població adulta del Barcelonès nord té el català com a llengua inicial. Aquesta dada és força inferior que la del conjunt de l'àmbit metropolità (24,3%) i la del conjunt de Catalunya (31,5%). Al Barcelonès nord la presència de castellà és molt majoritària: el 71,7% de la població té el castellà com a llengua inicial i el 9,2% té altres llengües com a inicials.

El 61,1% de la població adulta del Barcelonès nord usa el català en algun grau, el 29,2% l'usa molt, força o mitjanament i el 15,9%, similar al qui considera que la té per llengua habitual, l'usa molt o força. El 38,9% de la població no l'usa mai.

Si es comparen els resultats del Barcelonès nord amb la resta de territoris de l'àmbit metropolità s'evidencia que hi ha tres grups territorials i que aquest es troba el grup amb més mancances de coneixement i ús: el grup que té uns coneixements i ús del català per sobre la mitjana del conjunt de l'àmbit metropolità (Vallès Oriental i Maresme), el grup que se situa a l'entorn de la mitjana de l'àmbit (Barcelona, Baix Llobregat nord i Vallès Occidental) i el grup de poblacions i zones amb uns indicadors de català inferiors (l'Hospitalet de Llobregat, Baix Llobregat sud i Barcelonès nord).

No obstant això, el català guanya contextos ja que al Barcelonès nord l'ús del català sol o compartit en els diversos àmbits supera el percentatge de català com a llengua inicial (14,6%) i arriba al 30% si tenim en compte el percentatge de població que usa català i castellà. Per tant, quan hi ha contextos en què el català pot ser usat la població que no el té com a llengua inicial ho fa. A més, cal destacar que un 46,5 % de la població adulta del Barcelonès nord (136.971 persones) usa el català al llarg del dia tot i que no és la seva llengua inicial.

Els usos lingüístics amb els avis, els pares i el fill més gran indiquen que a l'àmbit metropolità i al Barcelonès nord el procés de transmissió lingüística intergeneracional està a favor del català, ja que l'ús del català amb el fill més gran (17,8%) és més alt que amb la mare (13,7%), i més encara que amb els avis materns (12,1%).

Annexos. Taules de referència. Població del Barcelonès nord

TAULA 1
Població per lloc de naixement de 2000 a 2018

Any	Badalona				Sant Adrià de Besòs.			
	Catalunya	resta Espanya	Estranger	Total	Catalunya	resta Espanya	Estranger	Total
2018	137.501	44.987	35.253	217.741	23.242	7.387	6.040	36.669
2017	136.469	45.987	33.392	215.848	23.216	7.539	5.869	36.624
2016	135.816	47.166	32.652	215.634	23.153	7.730	5.613	36.496
2015	135.154	48.329	32.171	215.654	22.866	7.886	5.062	35.814
2014	134.531	49.262	33.417	217.210	22.628	8.096	4.662	35.386
2013	133.967	50.332	35.409	219.708	22.232	8.165	4.425	34.822
2012	133.045	51.437	36.495	220.977	21.965	8.350	4.167	34.482
2011	132.405	52.430	34.951	219.786	21.818	8.465	3.874	34.157
2010	131.441	53.498	33.947	218.886	21.644	8.680	3.780	34.104
2009	130.244	54.611	34.692	219.547	21.416	8.869	3.476	33.761
2008	129.604	55.916	29.809	215.329	21.249	9.027	2.947	33.223
2007	130.664	57.661	27.876	216.201	20.854	9.212	2.668	32.734
2006	131.706	59.308	30.506	221.520	20.773	9.464	2.348	32.585
2005	132.626	61.104	24.823	218.553	20.762	9.801	2.377	32.940
2004	133.024	62.609	19.241	214.874	20.885	10.113	1.923	32.921
2003	134.679	64.688	15.073	214.440	20.901	10.354	1.590	32.845
2002	134.449	66.147	9.774	210.370	20.967	10.546	1.128	32.641
2001	134.603	67.588	6.803	208.994	20.842	10.766	831	32.439
2000	134.958	68.934	5.052	208.944	20.736	11.025	691	32.452

	Santa Coloma de Gramenet				Barcelonès nord			
	Catalunya	resta Espanya	Estranger	Total	Catalunya	resta Espanya	Estranger	Total
2018	59.403	29.669	29.749	118.821	220.146	82.043	71.042	373.231
2017	58.881	30.492	28.224	117.597	218.566	84.018	67.485	370.069
2016	58.504	31.297	27.352	117.153	217.473	86.193	65.617	369.283
2015	58.064	32.058	26.828	116.950	216.084	88.273	64.061	368.418
2014	58.111	32.911	27.716	118.738	215.270	90.269	65.795	371.334
2013	57.496	33.771	28.762	120.029	213.695	92.268	68.596	374.559
2012	57.057	34.612	28.924	120.593	212.067	94.399	69.586	376.052
2011	56.628	35.375	28.821	120.824	210.851	96.270	67.646	374.767
2010	56.485	36.368	27.207	120.060	209.570	98.546	64.934	373.050
2009	55.928	37.281	26.508	119.717	207.588	100.761	64.676	373.025
2008	55.819	38.360	23.157	117.336	206.672	103.303	55.913	365.888
2007	56.167	39.707	20.891	116.765	207.685	106.580	51.435	365.700
2006	57.310	41.178	20.568	119.056	209.789	109.950	53.422	373.161
2005	58.456	42.765	16.908	118.129	211.844	113.670	44.108	369.622
2004	59.229	44.196	13.078	116.503	213.138	116.918	34.242	364.298
2003	60.277	45.633	10.102	116.012	215.857	120.675	26.765	363.297
2002	61.587	47.140	6.841	115.568	217.003	123.833	17.743	358.579
2001	62.752	48.541	4.771	116.064	218.197	126.895	12.405	357.497
2000	63.721	49.943	3.463	117.127	219.415	129.902	9.206	358.523

Font: Idescat, a partir del Padró continu de l'INE. Institut d'Estadística de Catalunya
Badalona. <http://www.idescat.cat/pub/?id=pmh&n=674&geo=mun:080155>
St Adrià de Besòs. <http://www.idescat.cat/pub/?id=pmh&n=674&geo=mun:081944>
Sta Coloma de Gramenet. <http://www.idescat.cat/pub/?id=pmh&n=674&geo=mun:082457>
Barcelonès nord, elaboració pròpia

TAULA 2
Població barcelonès nord: lloc naixement 2001 a 2018

PERCENTATGES					TOTALS				
Any	nascuts a Catalunya	Nascuts resta d'Espanya	Nascuts Estranger	Total	Any	nascuts a Catalunya	Nascuts resta d'Espanya	Nascuts Estranger	Total
2001	61,0%	35,5%	3,5%	100,0%	2001	218.197	126.895	12.405	357.497
2003	59,4%	33,2%	7,4%	100,0%	2003	215.857	120.675	26.765	363.297
2008	56,5%	28,2%	15,3%	100,0%	2008	206.672	103.303	55.913	365.888
2013	57,1%	24,6%	18,3%	100,0%	2013	213.695	92.268	68.596	374.559
2014	58,0%	24,3%	17,7%	100,0%	2014	215.270	90.269	65.795	371.334
2018	59,0%	22,0%	19,0%	100,0%	2018	220.146	82.043	71.042	373.231

Dades Padró continu Idescat.

TAULA 3
Població per lloc de naixement de 2000 a 2018

http://www.idescat.cat/pub/?id=pmh&n=677&geo=mun:080155								http://www.idescat.cat/pub/?id=pmh&n=677&geo=mun:081944						
Any	BADALONA							SANT ADRIÀ DE BESÒS						
	Catal	Catal	rest	rest	Estr	Estr	Total	Catal	Catal	rest	rest	Estr	Estr	Total
0 a 4	5.106	4.768	61	36	200	142	10.313	981	914	19	15	35	29	1.993
5 a 9	5.782	5.458	103	105	364	300	12.112	1.068	922	23	13	60	48	2.134
10 a 14	5.478	5.050	99	107	608	529	11.871	925	898	24	20	83	75	2.025
15 a 19	4.416	4.139	55	57	1.150	1.034	10.851	788	763	21	24	183	139	1.918
20 a 24	3.838	3.682	81	91	1.625	1.371	10.688	717	672	23	25	244	243	1.924
25 a 29	3.948	3.739	172	195	1.759	1.755	11.568	722	687	39	49	286	344	2.127
30 a 34	4.396	4.180	274	295	1.949	2.144	13.238	846	791	59	70	376	405	2.547
35 a 39	5.943	5.661	350	378	2.558	2.234	17.124	978	956	71	81	472	447	3.005
40 a 44	6.882	6.686	435	455	2.459	2.126	19.043	1.171	1.064	73	80	395	332	3.115
45 a 49	5.980	6.124	767	828	2.058	1.837	17.594	986	994	155	152	326	288	2.901
50 a 54	5.201	5.112	1.327	1.427	1.439	1.444	15.950	913	873	229	230	234	214	2.693
55 a 59	3.580	3.888	2.108	2.374	946	851	13.747	561	573	388	368	140	184	2.214
60 a 64	2.707	2.967	2.890	3.472	503	538	13.077	330	381	396	458	92	109	1.766
65 a 69	1.895	2.163	3.508	3.988	270	308	12.132	217	279	395	525	55	64	1.535
70 a 74	1.309	1.627	3.219	3.665	127	186	10.133	211	225	479	668	26	32	1.641
75 a 79	805	1.065	2.039	2.619	76	121	6.725	138	145	359	510	11	18	1.181
80 a 84	782	1.148	1.621	2.308	43	75	5.977	111	165	282	444	14	18	1.034
> 84	664	1.332	1.092	2.386	45	79	5.598	93	184	201	419	4	15	916
Total	68.712	68.789	20.201	24.786	18.179	17.074	217.741	11.756	11.486	3.236	4.151	3.036	3.004	36.669

(Catal=Catalunya;; Espa=Espanya; Estr=Estranger; H=Home; D=Dona; rest=resta)

http://www.idescat.cat/pub/?id=pmh&n=677&geo=mun:082457														
Any	SANTA COLOMA DE GRAMENET							BARCELONÈS NORD						
	Catal	Catal	rest	rest	Estr	Estr	Total	Catal	Catal	rest	rest	Estr	Estr	Total
	H	D	Espa H	Espa D	H	D		H	D	Espa H	Espa D	H	D	
0 a 4	2.694	2.593	32	23	196	195	5.733	8.781	8.275	112	74	431	366	18.039
5 a 9	2.907	2.797	53	42	360	329	6.488	9.757	9.177	179	160	784	677	20.734
10 a 14	2.681	2.439	58	72	484	422	6.156	9.084	8.387	181	199	1.175	1.026	20.052
15 a 19	1.849	1.793	35	36	998	783	5.494	7.053	6.695	111	117	2.331	1.956	18.263
20 a 24	1.604	1.533	42	62	1.382	1.223	5.846	6.159	5.887	146	178	3.251	2.837	18.458
25 a 29	1.869	1.703	75	105	1.637	1.540	6.929	6.539	6.129	286	349	3.682	3.639	20.624
30 a 34	2.037	1.870	134	111	1.625	1.738	7.515	7.279	6.841	467	476	3.950	4.287	23.300
35 a 39	2.788	2.595	150	163	2.148	1.984	9.828	9.709	9.212	571	622	5.178	4.665	29.957
40 a 44	3.379	3.138	199	184	2.161	1.835	10.896	11.432	10.888	707	719	5.015	4.293	33.054
45 a 49	2.813	2.670	437	397	1.821	1.594	9.732	9.779	9.788	1.359	1.377	4.205	3.719	30.227
50 a 54	2.147	2.035	824	906	1.277	1.131	8.320	8.261	8.020	2.380	2.563	2.950	2.789	26.963
55 a 59	1.225	1.188	1.354	1.518	672	672	6.629	5.366	5.649	3.850	4.260	1.758	1.707	22.590
60 a 64	740	768	1.672	1.961	341	412	5.894	3.777	4.116	4.958	5.891	936	1.059	20.737
65 a 69	485	654	1.981	2.592	143	222	6.077	2.597	3.096	5.884	7.105	468	594	19.744
70 a 74	384	479	2.347	2.982	86	120	6.398	1.904	2.331	6.045	7.315	239	338	18.172
75 a 79	248	317	1.777	2.126	39	71	4.578	1.191	1.527	4.175	5.255	126	210	12.484
80 a 84	198	287	1.290	1.704	21	43	3.543	1.091	1.600	3.193	4.456	78	136	10.554
> 84	165	331	774	1.451	11	33	2.765	922	1.847	2.067	4.256	60	127	9.279
Total	30.213	29.190	13.234	16.435	15.402	14.347	118.821	110.681	109.465	36.671	45.372	36.617	34.425	373.231

Font: Idescat, a partir del Padró continu de l'INE.

Barcelonès nord, elaboració pròpia

TAULA 4
Coneixements de català. Any 2018. Població de 15 anys i més

Població que... (x1000)				
Territori	...l'entén	...el sap parlar	...llegir	...escriure
Barcelonès nord	281,9	221,1	234,5	169,7
Percentatges (%)				
Territori	...l'entén	...el sap parlar	...llegir	...escriure
Barcelonès Nord	91,3%	71,6%	75,9%	54,9%
Metropolità BNA	93,8%	78,4%	83,6%	61,8%
Catalunya	94,4%	81,2%	85,5%	65,3%
Diferència de percentatges entre territoris				
BNÈS N - Metropolità BNA	-2,5%	-6,8%	-7,7%	-6,9%
BNÈS N - Catalunya	-3,1%	-9,6%	-9,6%	-10,4%

TAULA 5
Població que declara saber parlar català

Percentatges (%)	
Badalona	75,9%
Sant Adrià de Besos	83,6%
Santa coloma de gramenet	85,5%

Font: Idescat. Cens de Població
<https://www.idescat.cat/pub/?id=censph>

TAULA 6
Llengua inicial, any 2018

Territori	Català solaments	Català i castellà	Castellà solament	Altres llengües	Altres combinacions	No consta
Catalunya	31,5%	2,8%	52,7%	10,8%	0,9%	1,3%
Àmbit metropolità	24,3%	3,0%	60,7%	9,6%	1,0%	1,4%
Barcelonès Nord	14,6%	2,2%	71,7%	9,2%**	0,9%	0,0%

* (llengua inicial = llengua que cada persona va parlar a casa seva quan era petit/a)
** (al Barcelonès Nord, en altres llengües, un 2,3% del total correspon a l'àrab)

TAULA 7
Percentatge d'ús de diverses llengües. Població adulta.

Barcelonès Nord			
nivells d'ús	català	castellà	altres
L'usa molt (1)	6,9%	48,5%	0,9%
Força (2)	9,0%	18,9%	2,9%
Mitjanament (3)	13,3%	15,3%	2,7%
L'usa poc (4)	31,9%	15,0%	6,0%
No l'usa mai (5)	38,9%	2,3%	87,5%
	100,0%	100,0%	100,0%
Combinació de nivells d'ús a la columna de cada llengua			
l'usa de poc a molt: suma de (1+2-3+4)	61,1%	97,7%	12,5%
l'usa de mitjanament a molt: suma de (1+2+3)	29,2%	82,7%	6,5%
l'usa de mitjanament i/o poc: suma de (3+4)	45,2	30,3	8,7
l'usa poc i/o mai: suma de (4+5)	70,8	17,3	93,5

Nota: Les combinacions de la meitat inferior de la taula agrupen dos o més nivells d'ús. Això no permet sumar els percentatges de cada columna
Font: Enquesta usos lingüístics població 2018. DGPL, Idescat i Redacció

TAULA 8
Usos lingüístics en l'àmbit del consum i els serveis. Percentatges any 2018

Administració i serveis	Només català	Més català que castellà	ambdues llengües	Més castellà que català	Només castellà	Altres combinacions	No consta
Barcelonès Nord							
Administració local	19,2	8,5	9,1	9,7	46,4	0,1	7
Administració Generalitat	20,3	7,2	8,7	8,1	43,5	0,1	12,1
Bancs o caixes	14,7	6,3	13,1	10,9	50,3	0,4	4,3
Personal mèdic	11,3	5,8	15	8,7	57,8	0,2	1,2
Botigues o petits comerços	6,6	10,4	17,1	14,5	48,7	0,2	2,5
Grans establiments comercials	6,7	9	16,5	15,5	49,8	0,1	2,4
Administració de l'Estat	10,2	7,6	11,6	12	51,7	0,1	6,8
Àmbit Metropolità							
Administració local	29,8	9,7	10,3	7,1	36,5	0,2	6,4
Administració Generalitat	30,9	8,7	8,8	5,7	34,2	0,1	11,6
Bancs o caixes	22,5	10,3	13,7	8,3	40,9	0,2	4,1
Personal mèdic	19,8	10,9	15,5	7,8	44,8	0,3	0,9
Botigues o petits comerços	12,6	15,8	19,8	12,3	37,8	0,7	1
Grans establiments comercials	11,3	13	19,7	14,1	40	0,3	1,6
Administració de l'Estat	15,9	9,9	13,9	9,8	43,8	0,1	6,6

Dades: Enquesta d'usos lingüístics de la població 2018. DGPL i Idescat

TAULA 9
Usos lingüístics amb la família. Percentatges 2013 i 2018

Administració i serveis	Només català	Més català que castellà	ambdues llengües	Més castellà que català	Només castellà	Nomès altres llengües	Català altres llengües	Castellà altres llengües	Altres combina-cions	No consta
Àmbit Metropolità										
2013										
Avis materns*	20,5%	1,5%	1,5%	1,2%	64,7%	8,7%		0,0%	1,0%	0,9%
Avis paterns*	20,0%	1,0%	1,4%	1,2%	65,7%	8,7%		0,0%	0,8%	1,2%
Mare**	21,4%	1,6%	1,7%	3,6%	61,0%	8,0%		1,9%	0,8%	0,0%
Pare**	21,6%	1,5%	1,5%	2,7%	61,2%	7,2%		2,0%	0,2%	2,1%
Parella	20,7%	2,4%	4,8%	8,9%	55,3%	3,9%		3,1%	0,9%	0,0%
Fill/filla més gran***	25,4%	3,7%	7,3%	9,1%	46,2%	3,8%		3,4%	1,1%	0,0%
2018										
Avis materns*	20,8%	1,0%	1,4%	1,1%	63,6%	9,7%	0,1%	1,2%	0,0%	1,2%
Avis paterns*	21,5%	1,0%	1,8%	1,0%	62,3%	9,8%	0,1%	1,3%	0,0%	1,3%
Mare**	22,9%	1,2%	1,4%	2,7%	59,9%	8,9%	0,2%	2,0%	0,0%	1,0%
Pare**	23,6%	1,3%	1,6%	2,8%	57,3%	9,1%	0,1%	2,0%	0,1%	2,1%
Parella	20,5%	2,6%	5,3%	8,9%	53,5%	5,6%	0,3%	2,9%	0,5%	0,1%
Fill/filla més gran***	28,1%	2,6%	7,1%	8,9%	43,2%	4,3%	0,6%	3,7%	0,7%	0,7%
Barcelonès Nord										
2013	Sense dades									
2018										
Avis materns*	10,6%	1,4%	0,9%	1,1%	74,8%	9,0%	0,0%	1,0%	0,0%	1,1%
Avis paterns*	11,8%	0,8%	1,4%	1,7%	72,8%	9,3%	0,0%	0,8%	0,0%	1,3%
Mare**	12,1%	1,6%	2,8%	3,2%	69,8%	9,2%	0,0%	0,7%	0,0%	0,7%
Pare**	12,9%	1,3%	2,6%	4,4%	68,0%	8,3%	0,0%	1,3%	0,0%	1,2%
Parella	10,7%	1,7%	3,4%	9,2%	65,3%	6,7%	0,0%	2,7%	0,0%	0,2%
Fill/filla més gran***	14,6%	3,2%	7,2%	7,8%	56,1%	5,4%	0,0%	4,9%	0,5%	0,3%

* població que ha conegut els seus avis materns i/o paterns
** població que ha conegut la seva mare i/o el seu pare
*** població que té o ha tingut fills

De la tecnópolis a la ecopólis: un modelo de ciudad para Santa Coloma de Gramenet

Josep Maria Cortés Martí
Universitat de Barcelona
Fundació Hospital de l'Esperit

Durante la segunda mitad del siglo XX, entre 1958 y hasta 2007 en España se dio un escenario de crecimiento espectacular en el marco del capitalismo organizado con el pretexto de la idea de progreso. Un contexto de cambio por la aplicación de nuevas tecnologías tanto en el campo energético (electricidad, gasolina) de proceso (química y química fina) y de comunicaciones (red telefónica y red de carreteras), como un proceso intenso de industrialización, de metropolización, y de grandes desplazamientos migratorios del campo a la ciudad (Cortés, 2009: 994). La consolidación metropolitana coincide con la construcción del régimen democrático de estos últimos treinta años (1978-2008) caracterizada por tres revoluciones donde el urbanismo forma parte consustancial del gran cambio. En primer lugar, la revolución formativa ha significado que solo en dos generaciones se ha escolarizado toda la sociedad con un 30% de universitarios de la población; en segundo, la revolución sociosanitaria de acceso universal, lo que ha supuesto planteamientos fordistas para garantizar el abastecimiento genérico del bien salud, incorporándose actividades relacionadas con la vejez y la discapacidad; y en tercer lugar una gran revolución urbanística que expresa la lógica del sistema productivo en un proceso continuo de metropolización. Hoy en una ciudad de tamaño medio disponemos de infraestructuras de movilidad que constituyen la red de transporte público, circunvalaciones o rondas, bicig; estructuras culturales: museos, teatros, auditorios; formativas: escuelas, universidades, centros de investigación; estructuras sociosanitarias como centros de atención primaria, hospitales, centros de día (Cortés, 2009: 995). Dicho marco de referencia permite una lectura de largo recorrido sobre la evolución de la sociedad española, para interpretar a partir del análisis de la cotidianidad en una ciudad metropolitana, como es el caso de Santa Coloma de Gramenet.

Morfología del espacio y sus transformaciones sociales

Santa Coloma de Gramenet es una ciudad de unos 117.000 habitantes censados ubicada en la cordillera marítima del barcelonés a unos cinco kilómetros de la línea de playa. Los primeros asentamientos remontan a la época íbera. Villa de cierta relevancia en la edad media, la historia oral nos cuenta que fue en el Monasterio de San Jerónimo donde se acordó el viaje colombino entre el rey católico y el capitán. Ciudadela de avituallamiento de las fuerzas borbónicas del siglo XVIII, por su cercanía a la ciudad condal y por sus amplios predios de trigo. A principios del siglo XIX se libraron batallas contra el "francés", siendo ya territorio de masías nobiliarias de altos rendimientos agrícolas. A principios del siglo XX, dobló su población

por la "primera" inmigración de origen murciano, a raíz de la modernización urbanística de la capital, el intenso proceso de industrialización y a su vez emplazamiento estival de la pequeña burguesía barcelonesa. Pero no fue hasta mediados del siglo XX, en pleno desarrollismo, que cuadruplicó su población a causa del intenso proceso migratorio de las provincias del sur de España configurando su actual fisonomía de municipio metropolitano. Integrado en el espacio urbano de la misma capital de Barcelona, hoy en día forma parte de la almendra central, a veinte minutos, en metro, de la Plaza de Cataluña. A finales del siglo XX y principios del actual, el municipio recibió nuevos efectivos demográficos de origen geográfico y étnico diverso, pero con un porcentaje significativo de inmigrantes del Magreb, China, Pakistán. Actualmente la ciudad es conocida mundialmente por ser el centro de acogida de la comunidad china en el continente europeo. Ya por los años treinta del siglo XX la ciudad fue definida como espacio funcional sanitario instalando el hospital psiquiátrico de la Diputación de Barcelona, y el Hospital de enfermedades respiratorias de la orden hospitalaria del Espíritu Santo del arciprestado de la ciudad condal. Hoy en día, el complejo del hospital psiquiátrico alberga también el campus de la nutrición de la Universidad de Barcelona. Paralelamente el Hospital del Espíritu Santo, forma parte de la red de hospitales universitarios de la misma universidad. Los accesos directos al núcleo de la capital han reconvertido la ciudad de Santa Coloma en parte estructural de la capitalidad metropolitana. El metro y las circunvalaciones han "hormigonado" en un continuum un espacio urbano relativamente homogéneo de difícil especificación identitaria (Cortés, 2009: 996). No obstante, presenta algunas características como ciudad: ciudad compacta, densamente poblada, distritos social y étnicamente heterogéneos y hoy por hoy parte de las Barcelonas del siglo XXI. Un área metropolitana que, con los cambios urbanos acaecidos durante estos años, desde la nominación olímpica de la Barcelona 92, se han revitalizado amplias zonas de su tejido urbano.

La recuperación del río Besós por su paso por el municipio ha integrado la ciudad en el conjunto metropolitano y en el entorno natural. Ahora bien, a pesar de que forma parte consustancial de las infraestructuras de primer nivel, el minúsculo municipio del Barcelonés Norte de siete kilómetros cuadrados todavía es un espacio funcional de dormitorio semi periferia. Sin embargo, la observación constante de su realidad social nos permite describir su urbanismo sociológico y comprender sus inquietudes, sus proyectos, sus subculturas. El asentamiento prolongado en el tiempo de una población ciertamente numerosa, pero no suficiente para el anonimato, el fuerte arraigo en las relaciones sociales a raíz de la necesidad de mejora, ahora ya instituidas mediante partidos, asociaciones, plataformas, sindicatos y patronales, juntamente con el aprovechamiento intenso, denso y funcional del territorio, los valores que mejor personalizan su acción son su valentía reivindicativa, su dinamismo emprendedor y su civismo en la convivencia. En el imaginario colectivo, la ciudad es identificada como ciudad satélite o ciudad dormitorio y que en cierta medida manifiesta la propia autoestima del ciudadano que se expresa por el código de uso. Para unos es sólo un dormitorio y su vida creativa, productiva y comunitaria se realiza en otro lugar geográficamente lejano, pero funcionalmente próximo. Para otros, es su espacio vital, su calle, su bar, su farmacia, los vecinos, un código de uso más restringido, pero a la vez más emotivamente intenso. Otros, aprovechan sus potencialidades formadas por las conexiones con el resto del área metropolitana, equipamientos culturales, de ocio, de

Las estructura
del transporte
urbano transforma
la distancia
en proximidad

potencialidades formadas por las conexiones con el resto del área metropolitana, equipamientos culturales, de ocio, de negocio, educativos, sanitarios y ejes de movilidad interna de la ciudad. Por lo que respecta en el gradiente formación/renta se observa estadísticamente por debajo de la media a los municipios del contorno. Sin embargo, hay dispersión si se analiza por distrito, algo habitual en los municipios metropolitanos: un centro histórico alrededor de la parroquia y el ayuntamiento y una periferia. Estructura equivalente en los antiguos municipios agregados: Sant Andreu, Sant Martí, Carmel, Nou-Barris, Horta, cuya isocora es de 20 o 25 minutos del centro de la capital.

El urbanismo no solo se debe entender como la formulación morfológica de la ciudad sino también la participación de su ciudadanía en el proyecto y la ejecución.

Sin una política que incentive la corresponsabilidad, abre las puertas a la codicia especulativa y la segregación territorial con todo lo que significa de marginación social

La evolución de la ciudad y sus alcaldes (1979-2009)

El modelo de sociedad que hemos vivido durante los últimos cincuenta años (1958-2008) es el resultado de dos revoluciones: una, amordazada, la otra manumitida. Ambas se conjugan aspectos tan ambivalentes como acatamiento y consenso pero que reconstruyen y construyen un gran proyecto en dos intervalos que se podrían precisar de "pactos antes del pacto" y "el pacto". Pactos antes del pacto: la historia del movimiento obrero y la dictadura hacen difícil hablar de pactos sociales. Pero, desde 1948, la dictadura de 1939 organiza elecciones parciales en 'jurados de empresa', dentro de la carcasa del sindicato único, obligatorio y con direcciones y directrices impuestas. En 1958, la ley de 'convenios colectivos' dio paso a pactos sectoriales en un marco no democrático. En la década de los sesenta se formaron unas comisiones sin estatus legal, que representaban a los diversos colectivos de trabajadores. Muchos participaron desde 1966, en las elecciones internas del sindicato único. Sin el trabajo de estas activas comisiones no legales muy activas, no se podrían explicar en buena medida los milagrosos sesenta. Pues, el marco político-económico de la dictadura habría congelado salarios, horarios, créditos, precios, exportaciones y habría bloqueado las innovaciones, si no hubiera sido por un pacto planificado para el desarrollo. El Pacto: en el segundo periodo, los Pactos de la Moncloa (1977) tuvieron efectos positivos. El fuerte crecimiento económico entre 1977 y 2008 no hubiera sido posible sin el marco de concertación definido en ellos, pues, no lo firmaron sindicatos y patronales, sino los partidos políticos que habían llegado al Congreso siguiendo el sistema de la representación proporcional. En aquel momento, los partidos representaban sectores sociales. Sin tener en cuenta dicho "campo de juego" sería muy difícil explicar la asíntota de crecimiento en España, no sólo económico, sino también social, si previamente no se hubiera tejido una cultura de tipo organizativo que ha posibilitado el pacto y una relativa equidad (Cortés, 2011: 88).

Dicho marco explica la lógica biótica del espacio urbano, cuyos procesos sociales, por naturaleza competitivos, en que los partidos políticos difundieron modelos de ciudad que expresaban sus intereses y manifestaban su ideología. La historia urbana de Santa Coloma es elocuente en este aspecto. Fueron años marcados por persistentes reivindicaciones por falta de servicios imprescindibles. No obstante, hay un aspecto significativo que cabe destacar de aquel contexto, que fue el papel que jugaron las parroquias "de barriada". El segundo concilio favoreció, como estrategia evangelizadora, la denuncia de la marginación urbana que se veían expuestos los nuevos ciudadanos. Ello transmutó en un fuerte sentimiento de pertenencia a la ciudad, en que la iglesia conciliadora, sin proponérselo, convirtió a los curas de las parroquias de los arrabales, en líderes políticos que evangelizaron en clave de izquierda, haciéndose suyas las demandas de las comunidades por la ausencia absoluta de estructuras que hicieran habitable el barrio. El primer alcalde de la democracia del 78

Hoy Santa Coloma de Gromenet es parte integrante de la almendra central de «las Barcelonas», ubicada en la región del Barcelonés Nord, pieza fundamental del puzzle metropolitano del siglo XXI.

fue el sacerdote Luis H. (1936-2015), afiliado al PSUC-IC, refleja perfectamente el contexto de aquel momento. Su mandato duró doce años de 1979 a 1991. Doña Manuela de M. (1954) expresa el sentir de aquella generación de la transición, que favoreció a las "nuevas generaciones reivindicativas" participasen vehementemente en política. "Santa Coloma tiene nombre de mujer", lema de su campaña acuñado por el periodista Pere Farreras, fue el resultado de un proceso incipiente de madurez democrática, que expresó contundentemente la necesidad de arraigo y de reconocimiento de los descendientes de aquella inmigración manumitida del régimen anterior. Las necesidades de transformación estructural de la ciudad se cristalizaron en su mandato en un proceso de modernización de todo el estado español encabezado por el PSOE desde 1983. Fue alcaldesa por once años (1991-2002). Doña Manuela traspasa el poder a Don Bartolomé M. C., alegando motivos de salud. El alcalde Bartolomé (1957), hijo del "caramelero" de Mazarrón, Murcia, antiguo alcalde en las postrimerías del régimen franquista y la transición, ejemplo de movilidad social ascendente, ubica a su hijo, el futuro alcalde, en la administración de la Diputación de Barcelona. Bartolomé M. C., constituye un nuevo perfil que conoce de primera mano la complejidad de la gestión de una sociedad moderna que demanda servicios de calidad al llamado sector público. Alcalde del 2002 a 2009 por el PSC-PSOE. Después del Pacto la nueva alcaldesa, Doña Núria P. G. (1975), representa la nueva generación de catalanes de la España democrática. Tercera generación de aquellos inmigrantes del desarrollismo, los "nuevos catalanes" de Candel, expresa el éxito de la sociedad española ante las dificultades que supuso aquella ola de población sin recursos en un territorio exento de estructuras. Mujer y joven, universitaria, con un nuevo estilo afronta una situación de grandes transformaciones, en un marco de un estado de bienestar. El reto de los nuevos perfiles, más preparados y altos, poseen los instrumentos para construir un modelo de sociedad que seguramente se fundamentará en la cohesión, la competitividad, la creatividad y la gestión de la disrupción, valores que deben inspirar la nueva gestión municipal del siglo XXI.

La ideología del espacio: elecciones europeas y el 9N metropolitano

El proceso migratorio anteriormente descrito comportó para la sociedad de acogida una transformación de primer orden en la estructura social y económica pero también en el imaginario colectivo. La actual población de nacionalidad española del Barcelonés norte en sus tres cuartas partes proviene de otras regiones españolas, básicamente de Andalucía. El crecimiento de los municipios de dicha corona se multiplicó respecto a la población base de 1950. Así, en Santa Coloma de Gromenet por 5, de 25.000 en 1950 habitantes se elevó a 125.000 en 1981, en Badalona y en Sant Adrià del Besós se incrementó por 4 y por 3 respectivamente. Si analizamos los resultados de aquellas elecciones manifestaron unas características muy específicas, en la alternativa ideológica y del imaginario de adscripción territorial a partir de los resultados obtenidos en las europeas de 2014 y de la consulta del 9N respecto al proceso de independencia. El análisis nos permite redimensionar la opción ideológica y de sentimiento territorial en relación con los datos disponibles. Analicemos pues,

empresa', dentro de la carcasa del sindicato único, obligatorio y con direcciones y directrices impuestas. En 1958, la ley de 'convenios colectivos' dio paso a pactos sectoriales en un marco no democrático. En la década de los sesenta se formaron unas comisiones sin estatus legal, que representaban a los diversos colectivos de trabajadores. Muchos participaron desde 1966, en las elecciones internas del sindicato único. Sin el trabajo de estas activas comisiones no legales muy activas, no se podrían explicar en buena medida los milagrosos sesenta. Pues, el marco político-económico de la dictadura habría congelado salarios, horarios, créditos, precios, exportaciones y habría bloqueado las innovaciones, si no hubiera sido por un pacto planificado para el desarrollo. El Pacto: en el segundo periodo, los Pactos de la Moncloa (1977) tuvieron efectos positivos. El fuerte crecimiento económico entre 1977 y 2008 no hubiera sido posible sin el marco de concertación definido en ellos, pues, no lo firmaron sindicatos y patronales, sino los partidos políticos que habían llegado al Congreso siguiendo el sistema de la representación proporcional. En aquel momento, los partidos representaban sectores sociales. Sin tener en cuenta dicho "campo de juego" sería muy difícil explicar la asíntota de crecimiento en España, no sólo económico, sino también social, si previamente no se hubiera tejido una cultura de tipo organizativo que ha posibilitado el pacto y una relativa equidad (Cortés, 2011: 88).

La ciudad, como escenario de los cambios sociales, el impacto de las transformaciones dependerán de la imaginación de convertir sus limitaciones en potencialidades.

Dicho marco explica la lógica biótica del espacio urbano, cuyos procesos sociales, por naturaleza competitivos, en que los partidos políticos difundieron modelos de ciudad que expresaban sus intereses y manifestaban su ideología. La historia urbana de Santa Coloma es elocuente en este aspecto. Fueron años marcados por persistentes reivindicaciones por falta de servicios imprescindibles. No obstante, hay un aspecto significativo que cabe destacar de aquel contexto, que fue el papel que jugaron las parroquias "de barriada". El segundo concilio favoreció, como estrategia evangelizadora, la denuncia de la marginación urbana que se veían expuestos los nuevos ciudadanos. Ello transmutó en un fuerte sentimiento de pertenencia a la ciudad, en que la iglesia conciliadora, sin proponérselo, convirtió a los curas de las parroquias de los arrabales, en líderes políticos que evangelizaron en clave de izquierda, haciéndose suyas las demandas de las comunidades por la ausencia absoluta de estructuras que hicieran habitable el barrio. El primer alcalde de la democracia del 78 fue el sacerdote Luis H. (1936-2015), afiliado al PSUC-IC, refleja perfectamente el contexto de aquel momento. Su mandato duró doce años de 1979 a 1991. Doña Manuela de M. (1954) expresa el sentir de aquella generación de la transición, que favoreció a las "nuevas generaciones reivindicativas" participasen vehementemente en política. "Santa Coloma tiene nombre de mujer", lema de su campaña acuñado por el periodista Pere Farreras, fue el resultado de un proceso incipiente de madurez democrática, que expresó contundentemente la necesidad de arraigo y de reconocimiento de los descendientes de aquella inmigración manumitida del régimen anterior. Las necesidades de transformación estructural de la ciudad se

cristalizaron en su mandato en un proceso de modernización de todo el estado español encabezado por el PSOE desde 1983. Fue alcaldesa por once años (1991-2002). Doña Manuela traspasa el poder a Don Bartolomé M. C., alegando motivos de salud. El alcalde Bartolomé (1957), hijo del "caramelero" de Mazarrón, Murcia, antiguo alcalde en las postrimerías del régimen franquista y la transición, ejemplo de movilidad social ascendente, ubica a su hijo, el futuro alcalde, en la administración de la Diputación de Barcelona. Bartolomé M. C., constituye un nuevo perfil que conoce de primera mano la complejidad de la gestión de una sociedad moderna que demanda servicios de calidad al llamado sector público. Alcalde del 2002 a 2009 por el PSC-PSOE. Después del Pacto la nueva alcaldesa, Doña Núria P. G. (1975), representa la nueva generación de catalanes de la España democrática. Tercera generación de aquellos inmigrantes del desarrollismo, los "nuevos catalanes" de Candel, expresa el éxito de la sociedad española ante las dificultades que supuso aquella ola de población sin recursos en un territorio exento de estructuras. Mujer y joven, universitaria, con un nuevo estilo afronta una situación de grandes transformaciones, en un marco de un estado de bienestar. El reto de los nuevos perfiles, más preparados y altos, poseen los instrumentos para construir un modelo de sociedad que seguramente se fundamentará en la cohesión, la competitividad, la creatividad y la gestión de la disrupción, valores que deben inspirar la nueva gestión municipal del siglo XXI.

La ideología del espacio: elecciones europeas y el 9N metropolitano

El proceso migratorio anteriormente descrito comportó para la sociedad de acogida una transformación de primer orden en la estructura social y económica pero también en el imaginario colectivo. La actual población de nacionalidad española del Barcelonés norte en sus tres cuartas partes proviene de otras regiones españolas, básicamente de Andalucía. El crecimiento de los municipios de dicha corona se multiplicó respecto a la población base de 1950. Así, en Santa Coloma de Gramenet por 5, de 25.000 en 1950 habitantes se elevó a 125.000 en 1981, en Badalona y en Sant Adrià del Besòs se incrementó por 4 y por 3 respectivamente. Si analizamos los resultados de aquellas elecciones manifestaron unas características muy específicas, en la alternativa ideológica y del imaginario de adscripción territorial a partir de los resultados obtenidos en las europeas de 2014 y de la consulta del 9N respecto al proceso de independencia. El análisis nos permite redimensionar la opción ideológica y de sentimiento territorial en relación con los datos disponibles. Analicemos pues, el desenlace del gran cambio de nuestra sociedad y como el imaginario colectivo coexiste y convive en la sociedad de acogida partir de los resultados en los municipios que configuran la subcomarca del Barcelonés norte (Cortés, 2015: 63).

Las elecciones europeas habitualmente no son un termómetro fiable para la política más cercana y de corto recorrido, ya que los índices de abstención suelen ser mucho más elevados que en otro tipo de elecciones por singulares y distantes, pero dichas particularidades no están reñidas con la sinceridad de la opción política elegida y el ciudadano habitualmente muestra mayor desapego en el voto. Hay coincidencia que dichas elecciones suponen a veces una especie de catarsis para el electorado pues la carga simbólica del ejercicio del voto y de la abstención es mucho más espontánea y a la vez con mayor carga crítica. Estos mismos motivos, sin embargo, permitieron esgrimir un escenario de tendencias políticas de más largo recorrido que ha impactado el escenario político de proximidad. La comparativa de los resultados electorales al Parlamento Europeo permiten confirmar que el PSC se mantiene como la opción más votada, en la subcomarca metropolitana norte, próximo al 30% en Santa Coloma, junto con Sant Adrià un 24% y Badalona un poco más del 20%. En la Barcelona municipal PSC cede terreno quedándose con la mitad (de un 37% en el 2009 a un 15%, en el 2014) resultados correlativos al conjunto de Catalunya (de 36% a 14%). Las estadísticas electorales del Ministerio del Interior detallan

Se nos abre un escenario en que las ciudades no son solo el decorado, sino que se convierten en el guion de la cotidianidad donde los personajes representan el espectáculo de la realidad en la construcción del cambio social

como el PSC-PSOE a pesar del embate, el Barcelonés-Norte expresó, en aquel momento, un voto generacionalmente fiel (Cortés, 2015: 63).

No obstante, la personalización de la tendencia entre ideología y nacionalismo se observó en la segunda opción: en Santa Coloma fue Iniciativa con un 14%; Esquerra con un 17% y 13% en Badalona y Sant Adrià respectivamente. La propensión en clave ideológica hacia la izquierda en Santa Coloma fue mucho más nítida (PSC/ICV-EUiA) que en Badalona y Sant Adrià donde el voto de izquierda se definió con un arco más nacionalista (PSC/ERC-NECat-EPDD). En Barcelona ciudad primó una asintota nacionalista con Esquerra Republicana en primera opción y CiU como segunda, seguido de PSC-PSOE. La lectura política de cada municipio expresó cierta disonancia en el área metropolitana. Ahora bien, donde se observó una amplia dispersión entre los municipios analizados fue a partir de la tercera opción definiendo con claridad el imaginario nacionalista. PP fue la tercera en Santa Coloma, CiU en Badalona y en Sant Adrià ICV-EUiA. Santa Coloma se desmarcó del nacionalismo relegando a un cuarto puesto la coalición de Esquerra, seguido por Ciudadanos y PODEMOS. Tanto Badalona y como Sant Adrià confinaron al PP en cuarta posición. Aunque CiU fue la segunda opción más votada en Catalunya, fue la quinta para Sant Adrià, y en Santa Coloma se percibió como una opción marginal arrinconada a una sexta posición (tercera en 2009) a pesar de formar gobierno en el Ayuntamiento, iniciativas enfáticas, actos altilocuentes y el aumento de participación perdió aproximadamente 100 votos, desapareciendo posteriormente como partido.

Respecto a la supuesta demanda de independencia, con los datos dados como válidos, si el censo potencial fue 6.228.531, votó un 37,02%. Es decir, del total del censo sólo un 29,89% votó el Si-Si aunque representó un 81% de la participación. Pero lo importante de aquellas votaciones fue como se percibió la confección del proceso, quienes lo encabezaban y que se pretendía por parte de los partidos como CiU y ERC. Y, por otro lado, no es de extrañar, que dicha consulta refleje la realidad sociológica de adscripción nacional de aquellos que no han votado y de los que, si lo han hecho, con los dos extremos de sólo ser español o de sólo ser catalán, pasando por el rico abanico de tonalidades nacionales. Así los datos de la participación en la consulta se cristaliza todavía más el imaginario nacional de la Cataluña metropolitana de principios del siglo XXI. En Santa Coloma de un censo a derecho a voto de 78.582 votaron en la consulta 17.797, es decir aproximadamente un 22% de los cuales un 62,27% se abocó al Si-Si, Si-NO el 18,22%, NO 11,06%. Dicho de otro modo, del total del censo el Si-Si representa el 14%. En Badalona de un censo de 154.660 votó 49.580, es decir un 31,81%. El Si-Si, representó el 72,51 del voto emitido el Si-NO 14,42 y el NO 6,75. En Sant Adrià del Besós de un censo de 25.359 votaron 6.196 o sea un 28%. Si-Si un 68,21%, Si-NO, 16,27% y NO un 8,42%. Si englobamos al análisis la no participación vemos que es mayoritaria 88% en Santa Coloma de Gramenet; 68% en Badalona y Sant Adrià del Besós un 72% (Cortés, 2015: 65). En definitiva, el análisis en detalle del Barcelonés norte, las elecciones europeas y la convocatoria por la independencia reafirman una clara vocación de izquierda y comparte la singularidad de ser español como de ser catalán. De ahí que lo más importante, para los ciudadanos de los municipios analizados, no es la adscripción nacional sino el modelo de sociedad que se asienta sobre el territorio, de tener un trabajo, crear riqueza y construir un proyecto de vida (Cortés, 2015: 66).

Aptitudes ciudadanas y modelos de ciudad como política urbana

Hoy en día Santa Coloma de Gramenet ya no es "Santako". Aquella ciudad satélite, escenario del género quinquí, inmortalizada a finales de la década de los setenta y principios de los ochenta del siglo XX, por los directores José Antonio de la Loma (1924-2004) y Eloy de la Iglesia (1944-2006), constituye un capítulo de la historia social cuya lección es que la avaricia de unos y la indiferencia de otros conlleva la desaparición de la ciudad como ágora de convivencia y de proyecto común. El urbanismo no solo se debe entender como la formulación morfológica de la ciudad sino, como la participación de su ciudadanía en el proyecto y la ejecución de este. Sin una política que incentive la corresponsabilidad, abre las puertas a la codicia especulativa y segregación territorial con todo lo que significa de marginación social. Los consejos de ciudad y otro instrumental de participación, ha facilitado la toma de consciencia de la importancia del urbanismo. El concepto modelo de ciudad ha facilitado la definición del proyecto deseado con el objetivo de detectar las necesidades, los deseos con las posibilidades y el pragmatismo en su gestión. Mediante la definición de modelo de la ciudad se ha involucrado a la ciudadanía en el proceso de dotación de equipamientos, infraestructuras y servicios. El modelo resultante de la ciudad de Santa Coloma de Gramenet y paralelamente de Tarragona, aunque en menor medida, es la de la ciudad compacta densamente urbanizada, con una distribución relativamente homogénea de equipamientos, infraestructuras y servicios. No obstante, la metropolización tiende a un modelo integrado funcionalmente de usos diversos. En el caso de Santa Coloma el recinto de Torribera, posee un carácter multifuncional integrando los sectores de sanidad, docencia e investigación en ámbitos de especialidad, a la vez que la Fundación Hospital Espíritu Santo cubre el servicio sanitario de Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià, y el barrio de Llefí en Badalona. El parque de Can Zam a su vez da cabida a acti-

vidades intermunicipales como también la oferta teatral del Teatro Segarra y el auditorio Can Roig i Torres. Por lo tanto, el modelo territorial analizado no es el difuso, es decir, ocupando mucho espacio, con una densidad de baja población y una especialización urbanística funcional, ni tampoco diverso especializado donde predomine una funcionalidad específica y gestionada. En cierta medida, las políticas municipales tienden a equiparar la oferta de servicios e infraestructuras en cada territorio.

Hoy Santa Coloma de Gramenet es parte integrante de la almendra central de «las Barcelonas», ubicada en la región del Barcelonés Nord, pieza fundamental del puzzle metropolitano del siglo XXI. De las transformaciones impulsadas por la Barcelona 92 la más espectacular fue la del río Besós, antes un vertedero, transformado en un magnífico parque fluvial con el paseo de ribera que reequilibra la ciudad en su ámbito intermunicipal integrándola en el entorno natural, internalizando las playas urbanas de Sant Adrià, Badalona, Barcelona juntamente con la Serralada de Marina. Por otro, la estructura de viabilidad tanto por superficie, el Nudo de la Trinidad consolida su funcionalidad en el Barcelonés conectándola con el Vallés Occidental y el Maresme, y el suburbano, con las líneas 1 y 9 del metro, la homogeniza como parte estructural de la almendra central. Finalmente, la interconexión de valor se define por los portales como nexo de viabilidad intermunicipal y intercomarcal: Portal de la Diagonal Mar-Serralada de Marina con la desembocadura del Besós, conectando los dos municipios adyacentes de Sant Adrià y Badalona. Un área funcional de ocio y formación: playas del litoral barcelonés, UPC-Campus Besós. Siguiendo el río arriba límite con Barcelona: Estación de la Sagrera del AVE, la zona comercial de La Maquinista y el hospital comarcal Fundación Hospital Espíritu Santo, siendo su área de actuación el Barcelonés Nord y el Baix Maresme dentro de la Región Sanitaria de Barcelona. La Serralada de Marina une el Bosc Llarg con el resto de los polígonos industriales del Vallés Occidental por la antigua carretera de la Roca. El portal de la Pallaresa-B-20 es un punto nodal formado por el aeropuerto-Maresme, carretera de la Roca, paseo de Santa Coloma hasta la Meridiana. Define un área funcional con el Campus de la Alimentación de la Universidad de Barcelona, la Universidad Nacional de Educación a Distancia, Centro Psiquiátrico Emilio Mira, ubicados en el complejo de Torribera, juntamente con Can Zam donde se ubica la Escuela Oficial de Idiomas, instalaciones deportivas y el parque metropolitano. A la vez se definen axialmente, cuyo eje es Besós, por el sur el portal Potosí une directamente con el barrio industrial del Potosí/Bon Pastor, La Maquinista y la Sagrera, y por el norte el Portal comercial del Fondo-Montigalá.

CONCLUSIÓN, DE LA TECNÓPOLIS A LA ECOPÓLIS.

El actual contexto es el de una revolución tecnológica disruptiva caracterizada por la sustitución de lo analógico a lo digital, de lo fósil a lo renovable, de la energía contaminante a las energías limpias, con el desarrollo paralelo de las nuevas bio-tecnologías que abarcan el amplio espectro de la ingeniería genética aplicada en la industria, hasta los procesos estadístico-matemáticos de información recabada por la digitalización como producto de mercado, dando lugar el fenómeno del bigdata. Aunque todo ello no excluye un fordismo a nivel global, denominado posfordismo, que habiéndose superado por nuevas formas organizativas —coworking, Hot-desking, walking-meeting, ecosistema colaborativo— que impulsan la iniciativa, a diferencia de los modelos taylorizados en que el individuo estaba sujeto al cumplimiento estricto de los movimientos y los tiempos de ejecución (Cortés y Brunet, 2019: 167).

La ciudad, como escenario de los cambios sociales, el impacto de las transformaciones dependerán de la imaginación de convertir sus limitaciones en potencialidades. Los dos ejes básicos de una ciudad son su gente y sus actividades (demografía y organizaciones), la morfología de sus calles y la capacidad de innovación (movilidad y conectividad). El nuevo modelo de ciudad no se encuentra limitado por la producción de bienes físicos destinados al mercado de consumo de masas, de fábricas organizadas según los criterios, ya tradicionales, de la cadena de producción, y de la posterior distribución de productos estandarizados destinados a un mercado de demanda, sino por uno basado en bienes no necesariamente físicos y destinados a mercados altamente segmentados. Es decir, una nueva industria, también organizada con criterios de racionalidad, pero en la que no es necesario un gran consumo del espacio urbano en un territorio concreto. Atributos como conectividad, valor, convivencia, juegan a favor de la nueva municipalidad metropolitana por su rápida interconectividad del territorio, por la facilidad de instalación de actividades de valor que no precisan un gran espacio para su procesamiento, y el alto nivel convivencial de un área multicultural y étnica. En cierta medida, aquello que fue la tecnópolis ahora se va transformando en una ecopólis que procesa servicios educativos, provisiona actividad sanitaria, propaga investigación en un entorno densamente urbano y ecológicamente verde. Es decir, las antiguas fábricas se han transfigurado en bibliotecas, los antiguos sanatorios en campus sanitarios donde la provisión de salud está íntimamente relacionada con la investigación, en que las calles y avenidas, antes invadidas por el tránsito rodado, el peatón y las nuevas formas de viabilidad y movilidad van tomando el relevo.

En resumen, una disrupción que conllevaría la sustitución de la antigua tecnópolis por una futura ecopólis metropolitana, en que el impacto migratorio constituye la causa y el efecto del proceso innovador cuya expresión son las transformaciones urbanas. Se nos abre un escenario en que las ciudades no son solo el decorado, sino que se convierten en el guion de la cotidianidad donde los personajes representan el espectáculo de la realidad en la construcción del cambio social. Es más que probable que la ciudad metropolitana de Santa Coloma de Gramenet si hay capacidad de gestionar sus atributos y de convertir las limitaciones en potencialidades, pueda recuperar aquella ciudad jardín, que muy a principios del siglo XX, ambicionó.

Bibliografía

Brunet Icart, Ignasi (1992). La Lógica de lo social: M. Foucault-E. Durkheim. Barcelona: PPU.

- (1997). Educación, trabajo y género: Barcelona: Llibreria Universitaria de Barcelona.

- (1998). Clases, educación y trabajo. Madrid: Trotta, cop.

- (2016) Sistemas laborales comparados, las transformaciones de las relaciones de empleo en era neoliberal. Madrid: Ediciones Universidad Nacional del Litoral-Anthropos

Capel, Horacio (1975) Capitalismo y morfología urbana en España. Barcelona: Los libros de la frontera.

Castells, Manuel (1977). La cuestión urbana. Madrid: Siglo XXI.

Cicouriel, Aaron (1982). El método y la medida en la sociología. Madrid: Editora Nacional.

Coulon, Alain (1987). Letnomethologie. Paris: Presses Universitaires de France.

Cortés Martí, Josep Maria; Brunet Icart. Ignasi (2019). La Tecnópolis Española. Revista Internacional de Organizaciones, (22), 155-179. Tarragona: URV

Cortés Martí, Josep María (2009). Propuestas para una sociedad tecnopólica en el pensamiento organizativo español, en Gallego y Gómez (coord.) Igualdad, desarrollo y cooperación, XIV Congreso nacional de Sociología en Castilla la Mancha. Toledo, Centro de Iniciativas de Cooperación al Desarrollo (Universidad de Alcalá) y Asociación de Castellano Manchega de Sociología

- (2011) Destrucción del Pacto Social: población y voto. Giménez Rodríguez, S.; García Manso, A. y Díaz Cano, E. (Coords.) Innovaciones en la sociedad del riesgo. Toledo: ACMS pp. 991-1004

- (2012). La Tecnópolis Catalana, el Pensament Organitzatiu a Catalunya. Tarragona, Edicions U.R.V. Col. recerca, nº 21 •

- (2015). Surcos sobre el asfalto al 9n metropolitano. Reflexión del fenómeno migratorio español. Barataria, Revista Castellano Manchega de Ciencias Sociales, (19), 57-67. Toledo.

- (2016) La Majoria Selecta de la Tecnópolis Catalana, 1940-1980. Tarragona: Edicions URV.

De Torres Capell, Manuel (1987). El planejament urbà i la crisi de 1917 a Barcelona. Barcelona: UPC

Harvey, David (1977). Urbanismo y desigualdad social. Madrid: Siglo XXI.

- (2000). Espacios de Esperanza. Madrid: Akal.

Foucault, Michael (1979). Microfísica de poder. Barcelona: Ediciones la Piqueta.

Giddens, Anthony (1987). Las nuevas reglas del método sociológico. Buenos Aires: Amorrortu.

Goffman, Erving (1969). Le parler frais. Paris. Les Editions de Minuit.

- (1987). La presentación de la persona en la vida cotidiana. Buenos Aires: Editorial Amorrortu.

Harré, Rom (1982): El ser social. Madrid: Alianza Universidad Textos.

Lash, Scoot (1997). Sociología del posmodernismo. Buenos Aires: Amorrortu.

Lash, Scoot; Urry, Jonh (1998) Economías de signos y espacio: sobre el capitalismo de la posorganización. Buenos Aires: Amorrortu.

Lozano, Jorge; Peña-Marín, Cristina; Abril, Gonzalo. (1982). Análisis de discurso, hacia una semiótica de la interacción textual. Madrid: Cátedra.

Massana Calvete. Carmen. (1985). Industria, ciutat i propietat. Política econòmica i propietat urbana a l'àrea de Barcelona 1901-1939. Barcelona: Ed. Curial

Rigau Oliver, Gemma. (1981). Gramàtica del discurs. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia

Roca Rosell. Francesc. (1998). La Ciutat tayloritzada i la seva crítica Barcelona: Vida obrera en la Barcelona de entreguerres 1918-1936 Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1998 Urbanitats; 5 84-88811-36-5 P. 203-216

- (1999). "¿Cap a unes noves classes socials? "A: Història, política, societat i cultura dels Països Catalans [director: Borja de Riquer i Permanyer] Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1995-2000 84-412-2483-8 v. 12, P. 202-219

- (2003). Catalunya, societat de producció Francesc Roca 2003 Exposició Catalunya, tierra de acogida balanç d'una proposta [Barcelona] Catalunya Hoy, Generalitat de Catalunya, DL 2003 84-393-5987-X P. 105-115

- (2005). "La Continuació de la segona revolució industrial d'una economia subdesenvolupada a un capitalisme de connexions internacionals" A: El Franquisme a Catalunya 1939-1977 Barcelona: Edicions 62, pàg. 36-65

- (2006). Catalunya, segle XX: Una societat entre dues globalitzacions A: Revista de Catalunya Barcelona: Fundació Revista de Catalunya, [1924]- 0213-5876 Núm.216(abril 2006), p.32-42

Uña Juárez, Octavio (1991). Teoría sociológica y comunicación. Madrid: Australasian Hispanic Studies Society

- (1997). Las dimensiones sociales de la globalización Madrid: Paraninfo

- (2004). Diccionario de sociología. Madrid: ESIC

- (2007). Las dimensiones sociales de la globalización. Madrid: Paraninfo-Thomson,

Schütz, Alfred (1984). Las estructuras del mundo de la vida. Buenos Aires: Editorial Amorrortu

Weiss, Peter (1970). Trotsky en el exilio. México: Grijalbo.

Recursos electrónicos

WEB Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet. Elecciones Municipales, <http://oiac.grame.net/Eleccions/Grafics/Grafic-sEleccions.htm>, acceso mayo 2014.

WEB Ministerio del Interior. Elecciones Europeas. <http://elecciones.mir.es/resultados2014/99PE/DPE99999TO.htm>, acceso mayo 2014

WEB el País. https://elpais.com/politica/2014/11/09/actualidad/1415542400_466311.html. Acceso noviembre 2014.

Medios audiovisuales

De la Loma, José Antonio. (Guionista/Director). Golden Sun S.A., Jet Films S.A., Cine S.A. (Productor). (1985). Yo, "El Vaquillero". [Cinta cinematográfica]. Esp.

De la Iglesia, Eloy. (Guionista/Director). José Antonio Pérez Giner (Productor). (1982). Colegas. [Cinta cinematográfica]. Esp.

Escrivá, Vicente. (Guionista/Director). (1973). Lo verde empieza en los Pirineos. [Cinta cinematográfica]. Esp.

Fellini, Federico. (Director). (1969). Dolce Vita [Cinta cinematográfica]. It.

Fernández, Ramón. (Guionista/Director) Tafur, J.L. (Productor). (1961), Margarita se llama mi amor. [Cinta cinematográfica]. Esp.

Fernández, Tito. (Guionista/Director). Aspa Producciones Cinematográficas. (Productor). (1970). Cateto a babor. [Cinta cinematográfica]. Esp.

García, José Luís. (Guionista/Director). Tafur, J.L. (Productor). (1979). Las verdes praderas. [Cinta cinematográfica]. Esp.

García, José Luís. (Guionista/Director). Tafur, J.L. (Productor). (1978). Solos en la madrugada. [Cinta cinematográfica]. Esp.

García Berlanga, Luís. (Guionista/Director), Jet Films (Productora). (1961). Plácido. [Cinta cinematográfica]. Esp.

Giménez-Rico, Antonio. (Guionista/Director). Penélope P.C. / TVE. (Productora). (1988). Soldadito español. [Cinta cinematográfica]. Esp.

Lapeira, S. (Guionista/Director). FilmAffinity (Productora). (1983). Asalto al Banco Central. [Cinta cinematográfica]. Esp.

Lazaga, Pedro. (Director). Coello, V. (Guionista). Aspa, P.C./ Filmayer (Productora). (1971). Vente a Alemania Pepe [Cinta cinematográfica]. Esp.

Lazaga, Pedro. (Director). Masó, P. Coello, V. (Guionistas). Masó, P. (Productor). (1968). El turismo un gran invento. [Cinta cinematográfica]. Esp.

Lazaga, Pedro. (Director). Masó, P. (Guionista). Pedro Masó, P.C./ Filmayer. (Productora). (1969). Verano 70. [Cinta cinematográfica]. Esp.

Nieves Conde. José Antonio (Director). Torrente Ballester, G. Nieves Conde, J.A. (Guionistas). Atenea Films. (Productora). (1951). Surcos. [Cinta cinematográfica]. Esp.

Ozores, Mariano. (Guionista/Director). Bermúdez de Castro (Productor). (1982). Todos al suelo. [Cinta cinematográfica]. Esp.

“La prensa y otras publicaciones periódicas en Santa Coloma de Gramenet. Un siglo de historia (1919 - 2019)”

LA PRENSA Y LA LUCHA PARA SER CIUDAD

Joan Carles Mas

EL LIBRO

La edición de **La Prensa y otras publicaciones periódicas en Santa Coloma de Gramenet**. Un siglo de historia (1919 – 2019) es un acontecimiento relevante para la prensa local y para la historia escrita de la ciudad.

Más allá de algunos libros y artículos generales, en nuestra ciudad se ha publicado poco sobre su historia. Por añadidura, se ha publicado menos sobre la prensa local. Son dos de los múltiples déficits que afectan a Santa Coloma. Merece la pena aprovechar la ocasión, ponerlos sobre la mesa y estudiar y divulgar su contenido.

Ángel Sody de Rivas, autor del libro que comentamos, aborda diversos retos. Mediante **La Prensa y otras publicaciones**... pone a nuestro alcance una excelente monografía histórica —información, conocimiento y crítica— sobre la prensa y la historia local a lo largo de los últimos cien años. Ángel remueve archivos, papeles, fechas y datos que cubren desde la aparición de los primeros ejemplares de prensa local en 1919 hasta ahora, en 2019.

1. LA TRANSFORMACIÓN DEL PUEBLO

A partir de 1910 y en años sucesivos, Santa Coloma vive un cambio profundo. De ser un poble pagès pasa a ser menestral y obrero. Después es revolucionario, sufre una guerra, derrota, exiliados, ocupación militar, dictadura y más penurias. Desde hace unos años, desde 1979, recuperación democrática.

Como colectivo humano, a nivel urbanístico, social, laboral y cultural gran parte de Santa Coloma, a lo largo de los últimos cien años, se ha visto sometida a una transformación profunda. Muchas veces, demasiadas, ha sido víctima de un deterioro grave y continuado. En especial, a partir de 1939: con el paso de los años la dictadura franquista la convierte en una ciudad desarticulada, que acumula déficit sobre déficit, sin personalidad, ni capacidad de respuesta y sin referencia de futuro.

Sigue dos líneas: historia vivida y prensa publicada. Ambas se entrecruzan y se complementan. El autor combina historia y prensa local: la mutua influencia entre una y otra, el momento, los hechos y el día a día. Es el relato de la historia vivida, trata de Santa Coloma, de su gente, de su evolución y de los hechos más destacados.

En la segunda línea argumental analiza las características de las publicaciones. Donde se lo permite el material disponible, cita autores, intenciones e ideas y los sitúa en el momento histórico de cada época. Ángel, además, valora y critica el objetivo y el contenido de alguna de las publicaciones. En unos casos es breve y conciso, en otros, en los más relevantes, lo hace con detalle y profundidad.

Cabe recordar que la opinión publicada por un periódico —también en Santa Coloma— es una muestra de los impactos que los editores quieren transmitir y hacer llegar al lector: si sirven para denunciar e intervenir sobre los problemas de la ciudad, si sirven para proponer diálogo, debate y encontrar soluciones. También, demasiadas veces, bien o mal, lamentablemente, si sirven para escamotear, tergiversar o silenciar la verdad de los hechos. De todo ello da muestras el libro sobre la prensa local.

Con estos esquemas, el autor aborda el qué y el cómo de la prensa y de su historia, a lo largo de un siglo, en Santa Coloma de Gramenet.

Hablamos con el autor, con Ángel Sody de Rivas. Hablamos del libro, de la ciudad y de otras cosas.

LA PRENSA: UN TESTIMONIO CLAVE

-¿Por qué este libro?

- El libro tiene su origen en 1998, cuando publiqué en la revista **Ágora** dos artículos sobre la prensa en Santa Coloma.

El primer artículo terminaba con la entrada de las tropas fascistas en Santa Coloma y, por tanto, cubría un ciclo inicial, del 1919 al 1939.

Después, tomando como referencia un nuevo ciclo, la etapa de 1939 a 1979, publiqué un segundo artículo, en la misma revista, que finalizaba con la celebración de las elecciones democráticas para el Ayuntamiento en 1979.

En los dos artículos se producían vacíos: era incompleto y algunos datos y algunas informaciones no quedaban bien justificadas. Además, se echaba en falta un nuevo ciclo, la etapa de 1979 a 2019.

Ahora, en la edición actual, con la ampliación que comentamos, más diversas correcciones y con una puesta al día general, se completa el objetivo de **La Prensa y otras publicaciones periódicas**... De momento el proyecto queda bien identificado y da una visión panorámica y exhaustiva.

Con todo, ya lo sabemos, se trata de una edición que no será definitiva: en los estudios y trabajos de temas históricos siempre aparecen nuevos datos y novedades, que hoy desconocemos. En su momento, si tenemos más material, quedará justificado publicar una revisión.

-¿Qué antecedentes de estudios sobre la prensa local tenemos en Santa Coloma?

- Sí. **Plàcid Satorras**, en la revista **Puigcastellar** del Museo publicó un

2. CUATRO DATOS LO CONFIRMAN

En sesenta años —de 1920 a 1980, en algo más de dos generaciones— Santa Coloma pasa de 2.000 a 140.000 habitantes.

Segundo dato: En 1945, con la operación **Cases Barates**, se malvende a Barcelona casi el 30 % del territorio municipal (casi 4 km²) de Santa Coloma. Con ello se pierde, principalmente, territorio agrícola o industrial (margen derecho del Besòs)

Tercer dato, los sucesivos ayuntamientos, en especial antes de 1979, con escasas excepciones, no son capaces de prestar los servicios públicos indispensables que corresponden a su administración. Repetidamente, una y otra vez, se provocan graves consecuencias para la ciudad en el campo urbanístico y en los servicios para los vecinos y las vecinas.

Y cuarto, en especial antes de 1979, Santa Coloma es un mundo al revés, desde el mismo ayuntamiento u otras administraciones, se impulsan negocios de enriquecimiento, abusos, especulación, malas prácticas en las que con frecuencia se actúa fuera de la legalidad.

3. LA RESPUESTA DEL PUEBLO

Con los primeros años sesenta, a pesar de un panorama de ciudad de penurias, de ser marginada y socialmente injusta, una parte mayoritaria de la población —por solidaridad y por pura necesidad de supervivencia— se responsabiliza, se rebela y toma la iniciativa.

Todo y el riesgo de ser perseguidos y represaliado por la dictadura —situación que se mantendrá hasta después de la muerte de Franco— las protestas y las reclamaciones son constantes. Los vecinos y las vecinas se organizan y en la calle, en los despachos, donde sea se lucha para conseguir mejorar la ciudad y exigir que el Ayuntamiento y la administración presten los servicios públicos indispensables.

Así da comienzo un cambio en el horizonte de la ciudad y su gente: poco a poco de manera clandestina o discreta, diversas entidades sociales, partidos políticos y sindicatos, personas solidarias, gran parte de la Iglesia local, movimiento vecinal y, desde 1979, con los nuevos ayuntamientos democráticos, entre todos, se desarrolla un amplio proceso de recuperación y de trabajo colectivo para dejar de ser una ciudad desbordada y sin futuro.

Se consigue así girar la tortilla: se adoptan, ejecutan y ponen en práctica soluciones adecuadas de recuperación y normalidad. No sin dificultad y sin obstáculos. La ciudad va a mejor y avanza por el camino de volver a ser. Se cumple un siglo de lucha permanente para ser —que todavía no ha acabado— y avanzar hasta ser una ciudad.

estudio general sobre la prensa local, aunque incompleto. También **Eugenio Madueño** y otros autores publicaron estudios monográficos sobre la revista **Gramanet**.

-¿Qué plan de trabajo has seguido?

- *Prensa y otras publicaciones...* es el resultado de un trabajo sistemático, ordenado, de investigación historiográfica. Es el primer libro que intenta recoger en toda su amplitud lo que ha sido -y es- la prensa local en estos cien años. Distribuyo el relato histórico en épocas o ciclos de tiempo. Desde el inicio en 1919 hasta 1939. El segundo ciclo, desde la dictadura franquista hasta 1979. Y, el tercero, desde las elecciones a los ayuntamientos democráticos hasta la actualidad, de 1979 a 2019.

DEMOCRACIA LA PRIMERA PUBLICACIÓN

- ¿Cuándo se publica el primer ejemplar de prensa local?

- En primer lugar hubieron algunas publicaciones, por el año 1915. Si bien no creo que merezcan el título de prensa, no eran periódicas. Son los programas de la nueva Fiesta Mayor de Verano, que crean los veraneantes para finales de setiembre y que se añade a la fiesta tradicional de Santa Coloma, del 31 de diciembre..

Los otros papeles de esta época son unas hojas parroquiales y de los actos de la inauguración y traslado de la iglesia de Santa Coloma a la parte alta de población, tampoco se trata de prensa.

La primera publicación local se llamaba **Democracia**, aparecida en el año 1919. En el primer editorial **Democracia**, dejaba bien claro qué pretendía: *"defender los intereses morales y materiales de los terratenientes de Santa Coloma"*. Queda claro. Cuando llega la dictadura de Primo de Ribera, en 1923, deja de publicarse. No hemos podido averiguar el motivo de su desaparición.

Hasta tres o cuatro años después no aparece otra revista, la **Forja**, escrita en catalán. Era una publicación de la Lliga Regionalista, un partido político de derechas que en aquella época era el partido mayoritario de Santa Coloma. La **Forja** era una revista autonomista y regionalista. La **Forja**, como **Democracia**, la revista que ahora acabamos de comentar y otra que aparece por esos años llamada **Gramanet**, miran desde la distancia y dejan al margen los problemas reales de la crisis laboral y de la transformación social que estaba viviendo Santa Coloma: de una población eminentemente agrícola y de *pagesos* pasa a ser *menestral* y *obrero*. Su gente, ahora, ha de ir a buscar trabajo en las fábricas, talleres o en el campo fuera de Santa Coloma. La revista **Gramanet**, también, daba información local y de Barcelona, poco relevante, con algunas intermitencias en su publicación si bien duró varios años.

4. EL POBLE VELL: 1900 -1920

Santa Coloma, entre 1900 y 1910, era un pueblo pequeño, de pagesos y de propietarios de la terra. También ya llegan y se instalan nuevos vecinos, procedentes del resto de Catalunya y de Aragón.

Está aislado de la comarca y de Barcelona. Las comunicaciones son malas, no hay carreteras ni tampoco un puente sobre el Besòs.

La industria es escasa, tres fábricas, pequeños talleres y poco más. Su economía, desde siempre, es el trabajo en el campo. Unos propietarios que explotan la producción agrícola y unos payeses y jornaleros que trabajan para los propietarios. Principalmente, la producción agrícola es la viña. Pero la viña, desde hace unos años, desde finales del siglo XIX está en crisis por una epidemia de filoxera que invade y destruye las vides.

También, des de hace años, los meses de verano, vienen a pasar la temporada grupos y familias de veraneantes: son los estiuejants. Gente de Barcelona que traen nuevas costumbres, conocimiento, relación social y con los que, a veces, se mantiene una difícil convivencia: se producen enfrentamientos entre los que vienen de fuera y los del pueblo.

Con todo, hay ganas de mejorar. Allá, lejos, Barcelona bulle de actividad, novedades, conflictos y huelgas. Llega la iluminación eléctrica, el teléfono, por fin se abre la carretera de Sant Adrià a Montcada, comienzan las obras del puente del Besòs para ir a Sant Andreu de Palomar y, en la parte alta del pueblo, se edifica una nueva iglesia.

Poco más tarde, ya en plena década de 1920, una pareja de maestros, **Joan Manent** y **Maria Argelaguet**, crean el *Estudi Nou*. Si bien era un centro educativo privado, tenía la voluntad de ser público y modelo de educación moderna y activa. Ello alarma la censura de la Dictadura de Primo de Rivera, que les obliga a cambiar los nombres del centro educativo y de la revista que publicaban. Asimismo se ven obligados a recortar los objetivos pedagógicos y los estatutos.

A pesar de todo eso, el tesón de la pareja de maestros logra que los alumnos desarrollen actividades innovadoras como trabajo de campo, en la naturaleza, teatro... Por ejemplo, además de ejercitar la lectura, aprenden a redactar, editar y publicar revistas. Logran un buen bagaje que les permite idear y confeccionar las revistas **Els Infants** i **l'Escola** y **Tribuna Escolar**: las dos eran unas publicaciones prometedoras para la creación periodística local. Así pues, *Estudi Nou* tuvo una gran resonancia, de alta valoración, excelencia y eficacia. Un recuerdo que históricamente aún se mantiene. El centro cerró en 1936 y en 1939 la dictadura franquista la prohibió durante una larga temporada. Allá por los años cincuenta otros promotores, con un proyecto pedagógico muy diferente, recuperaron el nombre comercial de *Academia Manent*. Este aún se mantiene.

LA SEGUNDA REPÚBLICA

- Sigamos. A partir de 1931, durante la Segunda República fructifica un amplio movimiento popular de cambio social y político. Aparecieron un gran número de publicaciones y cabeceras. Fue una época de gran efervescencia y producción en el debate político, social y cultural.

Una de esas publicaciones fue la **Veu del Casal** de la Lliga Regionalista, publicación autonomista, de la derecha catalanista.

Pero, principalmente, se da un cambio total en la prensa, en especial se trata de publicaciones como **Brollador**, **El Porvenir Obrero**, **El Alba** y varias más, de izquierdas, catalanistas y obreristas. Hasta dónde ha sido posible hemos buscado fuentes, datos e información que se citan en el libro.

Hay dinero y negocio, será una gran oportunidad para unos pocos: para los propietarios del suelo. Los pagesos y los mitgers, la gran mayoría del pueblo, se quedan sin terrenos para arrendar y cultivar; tendrán que cambiar de oficio, buscar la vida en otro lado o las dos cosas al mismo tiempo. Con la combinación de crisis agrícola, inmigración, nuevos vecinos y pueblo de veraneo se crea una oportunidad económica de oferta y demanda de terrenos para construir vivienda: comienza la venta de solares y aparece la sinrazón de no urbanizar las calles ni se planifican o ejecutan servicios para los nuevos barrios

5. DE 1920 A 1930
A partir del año 1920 llega más gente. Gente del sur, de València, sobre todo de Murcia, hasta casi 1936. Comienzan a desaparecer los veraneantes. La venta de terrenos se acelera, en especial con la estampilla verde de la *compañía de tierras* de Anselmo de Riu. Esta estampilla es una gran operación de desmesurado aprovechamiento y especulación urbanística, que ocasiona abusos y atropellos del espacio urbano que marcarán en negativo el futuro de Santa Coloma.

6. UNA GRAN ESPERANZA
La amplia victoria de las izquierdas en las elecciones municipales del 12 de abril de 1931, la proclamación de la República el 14 del mismo mes, abrió muchas expectativas de cambio: provocó la huida de Alfonso XIII y sientan unas bases para aprovechar una oportunidad democrática de reformar y modernizar la sociedad.
Los defensores de la República pretendían crear una democracia moderna, de libertades y derechos para todos. Tener una nueva Constitución con, entre otros, libertad de expresión, enseñanza y cultura. Igualdad de derechos para la mujer, con voto femenino, divorcio, anular los privilegios de los militares, neutralidad de la Iglesia.

La derecha, la Iglesia y muchos militares impiden que la República se consolide...

-En julio de 1936, se produce un golpe de Estado militar fascista, que da paso a una larga guerra contra la República.

Aquí, en Catalunya, también en Santa Coloma, se reacciona con una respuesta popular de la izquierda política y sindical que controla la rebelión. Desde ese momento se produce un cambio revolucionario: juventud que se va al frente de guerra, desarrollo de una nueva convivencia popular, en el día a día en la organización social, el gobierno ha de adaptarse a nuevas necesidades de aprovisionamiento, alimentos, trabajo, transportes, seguridad... atender a refugiados. El pueblo cambia su nombre por el de Gramenet del Besòs.

En esta época **José Berruezo**, militante libertario de la CNT, tiene un papel destacado en la prensa local como corresponsal de *Solidaridad Obrera*. Ya lo era desde finales de los 20. Después del 19 de julio del 1936 entra a formar parte del Comité Antifeixista Local y posteriormente del Ayuntamiento, primero como concejal y posteriormente como alcalde de Gramenet del Besòs.

En 1938, con la ayuda de Berruezo, un grupo de jóvenes libertarios, entre los que se encontraba **Joan Vicente Castells**, crean la revista **Aurora Libre**, que se convierte en portavoz del Ateneo y de las Juventudes Libertarias. Se puede considerar que desde el 1936, es la única revista obrera de aquellos años. José Berruezo, el 26 de enero de 1939 parte hacia el exilio en Francia.

DESPUÉS DE 1939...**-La prensa del "movimiento"**

-La dictadura franquista y su forma política el "movimiento", también en Santa Coloma se dotan de unos medios propios de información y propaganda, para adoctrinar, imponer y subyugar. Este era el objetivo de la prensa local falangista y del "movimiento". Se complementaba con una revista informativa del Ayuntamiento. Se trataba de la revista **Unión** y del **Boletín Municipal de Información**. Este último publicaba avisos y datos del ayuntamiento y de la ciudad.

Unión era el portavoz de la Falange, se publicaron bastantes números. Esta revista tenía peso político; su contenido, además de noticias, publicaba consignas, mensajes y autobombo. Como la mayoría de prensa fascista difundía un ideario barroco, enardecido y grandilocuente. He podido consultar algunos ejemplares que guardaban Manuel Tomás Bernal y **Roser Vicente**, la hija de **Joan Vicente Castells**. Lamentablemente en el archivo del Museo Municipal, en aquel momento, no encontré gran cosa. Creo que ahora si ya hay algunos ejemplares que les han donado. (bloc 9)

7. 1936-1939

Pero, desde siglos atrás, España era una sociedad atrasada. Estaba en manos de los caciques, las grandes fortunas, el poder de la iglesia católica, la monarquía, la corrupción política y los mandos militares. Todos ellos no aceptaron perder sus privilegios y se enfrentaron duramente con la República para destruirla. Lo lograron cuando un grupo de militares dirigidos por el general Franco inició un golpe de Estado, en julio de 1936, seguido por la Guerra Civil hasta 1939 y con la formación de una dictadura fascista.

8. LA DICTADURA FRANQUISTA

El 27 de enero de 1939, los militares rebeldes y los fascistas entran en Santa Coloma y "liberan" Gramenet del Besòs, que pasa a ser "zona nacional" De modo deliberado, de un plumazo y sin garantías, se detiene y son castigadas y condenadas con severidad, como quedarse sin trabajo, largas condenas de cárcel y penas de muerte para las personas y los grupos que desarrollaron o desarrollan actividades que no acatan el "movimiento", el nuevo orden político. Comienza un largo periodo de dictadura fascista: persecución y terror.

-Sin libertad de prensa: lápiz rojo y duras sanciones con la censura

-Efectivamente. También se pone de manifiesto que desde 1939 hasta finales de los sesenta, disponemos de muy pocas fuentes sobre la prensa local "no franquista", en su mayoría clandestinas.

Algunas publicaciones estaban medio toleradas. A partir de 1948 aparece unas pocas, siempre con problemas de censura y sometidas al ordeno y mando represivo. Por ejemplo: en la *Cooperativa la Colmena*, se publicaron un **Boletín** y una revista. El proceso evolutivo comenzó unos meses después cuando varios socios se separaron de la Cooperativa y fundaron el *Centro Excursionista Puig Castellar*. Con ello, la revista se convierte en el Boletín del CEP. Años después, siempre con problemas, introducen algún artículo en catalán y catalanizan el nombre de la entidad y los contenidos pasan registrar algunos temas generales, que van más allá del excursionismo. Durante muchos años tuvo como impulsor a **Joan Vicente Castells**. El **Boletín del CEP**, con algunas interrupciones, se ha seguido publicando hasta la actualidad. Es la revista con más años de vida en Santa Coloma.

A lo largo de estos años, casi tres décadas, de 1940 a finales de los sesenta, debido a la represión política, la falta de libertades, la penuria general así como la situación de la ciudad y de su gente no hay otras publicaciones periódicas. Quizá podríamos citar la publicación de boletines en algunas entidades sociales o vecinales.

PRENSA Y PUBLICACIONES CLANDESTINAS**- Contra la dictadura franquista...**

-Todavía hay menos datos sobre la prensa clandestina. Insisto, es una lástima que el Museo Municipal no exista un archivo dedicado a ello.

Reitero mi agradecimiento a Roser Vicente y a otros compañeros que me facilitaron la posibilidad de consultar algunas publicaciones, octavillas y otros materiales.

Desde la oposición al franquismo y a su dictadura, se editaron publicaciones a nivel local, en Barcelona y en otras localidades del entorno. Si bien no se les puede aplicar el nombre de prensa como lo entendemos ahora servían para denunciar y desenmascarar los desmanes y la represión de la dictadura y sus compinches, también de los problemas laborales y las carencias de servicios de los vecinos. Y a pesar del riesgo que esta actividad entrañaba, también se publicó y se distribuyó prensa clandestina en Santa Coloma.

En el Museo Municipal, lamentablemente, de esa fecha no contamos con un archivo en que se pueda consultar las publicaciones y prensa clandestina.

9. LA CENSURA

En el caso de la prensa se impone una censura implacable. Como recuerda Ángel en el libro, el fascismo somete a " ... censura militar a todas las publicaciones impresas de cualquier clase... ...que obligatoriamente deben publicar las noticias oficiales... ...que se les remita... ...y que se declaren ilícitos la producción, el comercio y la circulación de libros, periódicos, folletos y toda clase de impresos y grabados... ... socialistas, comunistas, libertarias y, en general, disolvente." En Catalunya, además, se prohíbe el uso público del idioma catalán en cualquiera de sus formas. Toda la prensa y las publicaciones quedan bajo el dominio de la "autoridad competente".

10. CONTRA FRANCO Y LA DICTADURA

Con todo, desde la oposición al franquismo y su dictadura, no estaba en silencio. Se editaron diversas publicaciones a nivel local o en Barcelona y otros sitios, también en Santa Coloma. Servían para denunciar y desenmascarar los desmanes y la opresión de la dictadura y de sus compinches. También sobre los problemas laborales y urbanísticos de la ciudad.

La prensa clandestina, principalmente, eran las llamadas octavillas (por el tamaño de la hoja de papel) impresas con una vietnamita (máquina copiadora) Era imprescindible tomar todas las medidas precaución y evitar la persecución de la policía o de elementos fascistas. Si te detenían podía significar graves sanciones e incluso torturas y la cárcel. Se reprimía -a veces era un brutal capricho de odio- y se castigaba cualquier desliz que atentara (!!!) los límites represivos de las leyes del movimiento. Ello provoca que desde 1939 hasta finales de los sesenta, se dispone de muy pocas fuentes de prensa local "no franquista" y menos de prensa clandestina

GRAMA

- Después aparece Grama...

- **Grama** fue una publicación clave y muy destacada, tanto por el tiempo de publicación, a partir del 1969 hasta la década de los ochenta, como por el valor global que significó para la prensa local.

Cuando aparece esta publicación, ayudó a identificar, dar contenido y canalizar las protestas y reivindicaciones de los vecinos que exigían soluciones para la ciudad. Grama tiene en **Jaume Sayrach** su principal impulsor. La revista nace bajo el amparo de la iglesia de Santa Coloma y con un cariz cristiano.

Después de los primeros ejemplares, la revista evolucionó y amplió sus objetivos. Marcó una época de diversidad participativa de colaboradores y, a su vez, más reivindicativa de los problemas de los barrios.

No obstante, en el libro, doy detalles de lo que no compartí en su momento con **Grama**. En torno al año 1979, con el inicio de la campaña de las primeras elecciones municipales democráticas, la revista se orientó descaradamente a hacer propaganda a favor del PSUC. Se convirtió en el portavoz de ese partido. Este cambio de orientación en su línea editorial influyó de forma negativa en el desarrollo y futuro de la revista. Ya sé que este análisis no es compartido por algunas personas. (bloc 12)

AYUNTAMIENTOS DEMOCRÁTICOS

- Con la muerte de Franco, en 1975, se inicia el proceso del final de la dictadura. Pero la ciudad seguía acumulando, desde hacía años, muchos y graves problemas urbanísticos y sociales. Se superan los 140.000 habitantes y acumulaba un importante déficit urbanístico y de servicios.

No es hasta después de las elecciones municipales de 1979, con los ayuntamientos democráticos, que la ciudad comienza a cambiar. Los nuevos ayuntamientos le dan más y mejores servicios, desciende el número de habitantes de la población y, progresivamente, se consolida un cambio a mejoren este. Todavía falta mucho, pero también es mucho lo que se ha conseguido.

Estamos en el último ciclo. En este periodo, la prensa es muy diferente de las de épocas anteriores. No hay censura. Añadimos novedades, cabeceras nuevas, nuevas tecnologías, democracia, libertad de expresión..., que están detalladas en el libro. Así se completa el siglo de la historia de la prensa local.

Llegamos a 2019, de momento aquí acaba la obra.

11. DE 1960 HASTA 1979

En Santa Coloma, desde finales de los 50, se reanuda la llegada de nueva población, cada año en mayor número, procedente de Murcia, Andalucía, Extremadura y otras partes de la Península. Necesitan lo que no encuentran en su tierra de origen: dignidad en el trabajo y en la vivienda. Vuelve a aumentar la demanda de terrenos para puestos de trabajo y para vivienda. Es el gran y grave momento de las décadas del 60 y el 70 que, también, se imponen en Santa Coloma en un marco de corrupción generalizada, de negocio fácil y especulación a todos los niveles de la administración del país. Desbordada por el alud de demandas y de necesidades, sin control urbanístico y/o de los servicios públicos y con la escasez de recursos económicos del Ayuntamiento y de las administraciones, se consolida una gran maraña de caos, injusticia, incapacidad y desgobierno.

12. LA RECUPERACIÓN DE LA CIUDAD

A partir de la mitad de la década de los 60, Santa Coloma reacciona y su gente crea un amplio movimiento de reacción ante el sinnúmero de problemas que se acumulan en la ciudad. Desarrolla una toma de conciencia reivindicativa contra los abusos y la falta de servicios urbanísticos, sociales, culturales, de todo tipo. Tenemos algunos ejemplos, la lista sería interminable: los autobuses del transporte público, el colapso de la carretera de los cuarteles, la lucha del ambulatorio, la falta de escuelas, de zonas verdes, las estafas en promociones de pisos... Era una protesta permanente. El movimiento vecinal logró muchas victorias con sus demandas, en un contexto muy evidente de deterioro en el gobierno de sus ayuntamientos.

En Santa Coloma, el empuje de la reforma política local (que no ruptura política) contra el franquismo, la dictadura y el mal gobierno de la ciudad fue imparable. Quedó definitivamente instalada con las elecciones municipales de abril de 1979: entran en el Ayuntamiento los partidos políticos amplían la democratización local y la recuperación de la ciudad.

No sin dificultades en la gestión y por el encorsetamiento de las leyes y la insuficiencia de recursos económicos, poco a poco, se consiguen los buenos resultados que ahora muestra la ciudad (buenos o no, también, según lo que opine el lector)

LA INVESTIGACIÓN HISTÓRICA
EN SANTA COLOMA

-Vamos a comentar otros temas. A lo largo de la entrevista, has citado varias veces el problema de no disponer de fuentes de información histórica sobre Santa Coloma... También, que hay material que no está bien protegido o que no son accesibles... y es un problema que dificulta realizar trabajos de investigación histórica en Santa Coloma...

-Sí, es cierto y lamentable. En primer lugar, falta personal con dedicación exclusiva a esta tarea: que realice un inventario, que cataloguen la documentación y que mantengan y conserven los documentos. Esto dificulta la investigación ya que los documentos existentes están almacenados sin clasificar ni catalogar adecuadamente.

Por otra parte, existe bastante documentación histórica en manos de particulares que tendrían que pasar a los archivos municipales. Se debe diferenciar entre los que son documentos de ámbito íntimo y particular de lo que son documentos colectivos, de la vida pública del pueblo de Santa Coloma.

También tenemos los recuerdos y la memoria de muchas personas que vivieron -o que lo explicó a otra gente que ahora ya es muy mayor. Datos de momentos o sucesos históricos relevantes. En muchos de estos casos ya no queda ni la memoria oral. Con el paso del tiempo se olvida o se pierde. No se trata solo de hechos políticos. Se trata, por ejemplo, de fuentes sobre acontecimientos de la vida cotidiana, del pueblo, que son interesantes de recordar, de guardar y que constituyen una fuente de información valiosa. Debemos ayudar a recuperar la historia.

- Quizá persiste la prevención de no hacerlo público... por el qué dirán o que no vale la pena.

- Sí, pero no es una buena excusa. Se debe procurar que llegue una copia o se dé noticia al Museu. Y bien, si no se quiere depositar copia de las fuentes históricas en el Museu de Santa Coloma, conviene hacerlo en otro de los numerosos archivos públicos que existen, como la Biblioteca de Catalunya, el Arxiu Nacional de Catalunya... Y algunos más.

Por ejemplo, yo personalmente tenía algunos documentos que, por sus características, los pasé al archivo del Pabellón de la República, en Barcelona.

Se trata de la historia del pueblo, más en concreto de todo lo que engloba su memoria histórica. No somos una suma aritmética de personas. Somos un grupo de personas con una historia colectiva común y de lucha, rica en acontecimientos y episodios destacados. Con generaciones de personas que nos han precedido y de otras que vendrán después de nosotros. Esto es lo que mejor define un pueblo. Tenerlo documentado, permite comprender el modo de ser, los valores y la esencia de la ciudad y su gente...

Ante ello, durante años, el Ayuntamiento no ha atendido adecuadamente esta necesidad histórica. Ahora podemos aprovechar la ocasión. Hace un tiempo lo comenté con la teniente de alcalde de Cultura, si bien no lo personalizo en ella, es un problema que tiene que afrontar todo el Consistorio, recordando que no tenemos un archivo municipal bien dotado.

13. TAMBIÉN RECUPERAR LA HISTORIA

De la misma manera que debemos recuperar la ciudad, también debemos recuperar su historia: evitar la pérdida y mal uso del patrimonio histórico, de sus documentos, material audiovisual y de sus fuentes. Y saber que se trata de un patrimonio que enriquece nuestro pasado, del presente y del futuro de la ciudad y de su gente.

Nos falta este instrumento. Es un problema no resuelto. Se hace difícil encontrar en los archivos municipales material histórico bien catalogado y en condiciones.

Me parece bien que comentemos estas cuestiones. Tienen mucho interés. En Santa Coloma de Gramenet debemos reclamar medios, voluntad y recursos para recuperar y poner en valor su historia local y su patrimonio histórico.

En el mismo sentido, además, se ha de evitar la pérdida y mal uso del patrimonio histórico, de documentos, de material audiovisual, de fuentes de todo tipo. Y saber que este patrimonio forma parte de nuestro pasado y del presente y ha de servir para el futuro.

En tercer lugar, más allá del Ayuntamiento y de los casos personales que hemos comentado, también deben responsabilizarse las asociaciones de vecinos, los sindicatos, los partidos políticos, los centros sociales y otras entidades culturales que no están suficientemente sensibilizadas con la necesidad de conservar su patrimonio ya que, en conjunto, forma parte del patrimonio histórico de la ciudad.

Así pues, insistimos, se trata de conservar las fuentes históricas locales, tales como papeles, documentos, recuerdos de hechos, fotografías, videos -ahora también material digitalizado- y que se guarden o se haga una copia para depositarlas y protegerlas en un archivo público.

MATERIALES, FUENTES Y DOCUMENTOS HISTÓRICOS EN SILENCIO

¿Con la revolución de las nuevas tecnologías, cual es el futuro de la investigación histórica?

Con las nuevas tecnologías –que no solamente se trata de usar un ordenador- si la información se documenta y se digitaliza correctamente, el uso y consulta mejorará mucho; será más ágil el método y la forma de acceso y tratamiento a la información.

Otra ventaja, es que ahora se crean más mensajes cortos y gratuitos. También mejorará el trabajo en red y en equipos.

Con todo, la aproximación a la fuente primaria, el acceso directo al hecho histórico, seguirá igual.

Surgirán nuevos problemas en la conservación de la memoria digital, habrá que crear nueva tecnología y tener medios para protegerla de manera adecuada.

-¿Preparas algún estudio de investigación histórica...?

-Ahora estoy realizando un estudio sobre la enseñanza en Santa Coloma. Ya hemos comentado la importancia que tuvo la escuela durante la Segunda República como escuela innovadora, dotada de un modelo pedagógico avanzado. Me interesan sus valores históricos y pedagógicos.

14. NO SE PUEDE CONSULTAR

En Santa Coloma, como en otros lugares, existe documentación y materiales históricos que se mantienen ocultos bajo cuatro llaves. Escondidos, no se enseñan, se mantienen fuera del alcance de la consulta pública o de los investigadores. Este proceder lo practican personas que se han apropiado de documentos, fotografías y otros datos históricos, no los muestran para evitar el “¡Qué dirán!” Pretenden escamotearlos, evitar que sean públicos y que no estén al alcance de quien desee consultarlos.

Claro que se debe ser muy respetuoso con los documentos de ámbito íntimo y particular. Hay leyes que protegen estos derechos pero también, con transparencia: se debe identificar los documentos de carácter político o no que forman parte de la vida pública. Éstos últimos deben estar depositados en un Museo para su catalogación y archivo y evitar que se convierta en un secuestro o en una apropiación indebida.

En el mismo sentido, pero a otro nivel, tenemos el caso de los recuerdos y la memoria de personas que vivieron

- ¿... y, en general, para Santa Coloma?

-A nivel histórico sería interesante elaborar la historia del siglo XX de Santa Coloma, tomando como referencia los barrios de la ciudad. Es muy rica de contenido. Permitiría mostrar la gran potencia y complejidad de las luchas y reivindicaciones de los distintos barrios. Los barrios fueron una gran escuela de formación participativa y de formación de cuadros políticos.

Cada barrio de Santa Coloma tuvo y tiene una personalidad propia, con unas características singulares. El Fondo, el Raval, el Singuerlín y otros. Barrios con una personalidad muy bien definida. **Jaume Sayrach** escribió sobre el Fondo, principalmente, sobre su Parroquia. Con una visión de conjunto de la ciudad, pero también desde los barrios tenemos a **Marcelo López Ródenas** autor de un estudio muy completo desde la vertiente del grave conflicto urbanístico y social que se produjo en Santa Coloma. Hace poco lo ha actualizado mediante una nueva edición.

Hace pocos años, también, se han publicado diversos libros sobre Santa Coloma y su gente. Esto es bueno. Por ejemplo, entre otros, los libros publicados por **Lluís Tarrasón**, **Ferran Saró**. Tenemos más, por ejemplo, **Puigcastellar** del Museo Torre Balldovina, el **Mirall** y algún otro medio.

Y también debemos citar a **Gramenetum**, vuestra revista, la revista de **Santa Coloma Ciutat Universitària**. Es interesante. Por ejemplo, entre otros, está bien el trabajo de historia local de **Chema Corral** sobre el puente viejo del Besòs, en la carretera de los Cuarteles. Un ejemplo que sirve como muestra.

Por último, estoy muy agradecido por la buena acogida i la presentación del libro **“La Prensa y otras publicaciones...”** que coincidió con la exposición organizada sobre prensa local en el Museu Torre Balldovina.

El lector acabará de valorar el resultado final. Gracias.

a continuació blocs de text que cal combinar correlativament per a fer una composició dins del text principal en forma de columna situada a la part dreta de cada pàgina del text principal i que han de coincidir, aproximadament, en el nivell s'indica per cada un: (bloc 1, 2... etc.):

momentos históricos o sucesos relevantes. Con el paso del tiempo se olvidan o se pierden. No se trata solo de hechos políticos. Se trata, por ejemplo, de hechos de la vida cotidiana, costumbres del pueblo, sucesos que constituyen una fuente de información valiosa... También se deben depositar y proteger en un archivo público. Como mínimo una copia.

15. VALOR DE LA HISTORIA

El libro *La prensa y otras publicaciones periódicas...* nos permite conocer la historia de la prensa local, sus contenidos y la evolución ideológica de cada publicación. Es un testimonio que complementa la historia local.

Configura un conjunto de datos, actuaciones y momentos que nos interesan por su significado, en la diversidad y la riqueza de valores sociales y públicos. Refleja el pensamiento y la manera de ser de la Ciudad y su gente. Cómo vivieron o, ahora, viven y evolucionan sus peculiaridades, compromisos y comportamientos.

En consecuencia, la historia local –en este caso a través de la historia de su prensa- nos muestra la esencia y el valor de nuestros hechos públicos: cómo influyeron en el pasado, cómo lo hacen en el presente y como con este bagaje podremos elaborar más y mejores oportunidades para nuestro futuro y para el futuro de la ciudad.

Joan Carles Mas

77

GRAMENETUM

Entitats que componen "Ciutat Universitària":

Ajuntament
de Santa Coloma
de Gramenet

Campus
de l'Alimentació
Universitat de Barcelona

FUNDACIÓ HOSPITAL DE
l'Esperit Sant

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

